

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΔΙΚΑΙΟ

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΕΝΕΡΓΕΙΑ • ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ - ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΔΟΜΗΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ - ΜΝΗΜΕΙΑ

Παναγιώτης Γκλαβίνης,

Καθηγητής Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου
Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Ηλίας Ανδρεάδης,

Υποψ. διδάκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Ηλίας Κολοβός,

Υποψ. διδάκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Άννα Κωνσταντινίδου,

Διδάκτορας Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής
Επιστήμης Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Αφροδίτη Σέμκου,

Υποψ. διδάκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Η ολοκλήρωση των αγορών
ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΟ

nbonline.gr

ΨΗΦΙΑΚΗ ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Παναγιώτης Γκλαβίνης,
Καθηγητής Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου Νομικής Σχολής ΑΠΘ
Ηλίας Ανδρεάδης,
Υποψ. διδάκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ
Ηλίας Κολοβός,
Υποψ. διδάκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ
Άννα Κωνσταντινίδου,
Διδάκτορας Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής Επιστήμης Νομικής Σχολής ΑΠΘ
Αφροδίτη Σέμκου,
Υποψ. διδάκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Η ολοκλήρωση των αγορών ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη

*Ανάτυπο από το «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΔΙΚΑΙΟ»
Τεύχος 2 / Έτος 2019*

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η ολοκλήρωση των αγορών ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη*

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΚΛΑΒΙΝΗΣ, Καθηγητής Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου Νομικής Σχολής ΑΠΘ

ΗΛΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ, Υποψ. διδάκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ

ΗΛΙΑΣ ΚΟΛΟΒΟΣ, Υποψ. διδάκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ

ΑΝΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Διδάκτορας Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής Επιστήμης Νομικής Σχολής ΑΠΘ

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΣΕΜΚΟΥ, Υποψ. διδάκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Η ενεργειακή διασύνδεση των χωρών της Ευρύτερης Ευρώπης με τις αγορές των κρατών μελών της Ε.Ε. απαιτεί οι περιφερειακές αγορές ενέργειας που δημιουργούνται εκατέρωθεν των ευρωπαϊκών συνόρων να λειτουργούν με τους ίδιους όρους. Ο στόχος είναι πάντα ο ίδιος: η διασφάλιση της απρόσκοπτης ροής προς την Ευρώπη επαρκών ενεργειακών πόρων σε λογικές τιμές αγοράς. Η Ε.Ε. θεωρεί ότι ο στόχος αυτός εξυπηρετείται καλύτερα όταν και άλλες χώρες υιοθετούν τους κανόνες λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς της. Αυτό παρέχει και ένα πλαίσιο σταθερότητας και προβλεψιμότητας, που ενθαρρύνει τις ευρωπαϊκές επενδύσεις εκείθεν των ευρωπαϊκών συνόρων. Πέραν της εναρμόνισης των κανόνων λειτουργίας των ενεργειακών αγορών εκατέρωθεν των ευρωπαϊκών συνόρων, η ολοκλήρωση των περιφερειακών αγορών ενέργειας προϋποθέτει και τη διασύνδεση της αγοράς ενέργειας της Ε.Ε. με τις γειτονικές αγορές, μέσω της ανάπτυξης διασυνοριακών υποδομών και δικτύων.

1. Εισαγωγή

Η παρούσα μελέτη βασίζεται σε τρία δεδομένα:

Α) Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνιστά μια εσωτερική, ολοκληρωμένη αγορά και στον τομέα της Ενέργειας (Energy Union). Την Ενεργειακή Ένωση συγκροτούν οι ενεργειακές αγορές και βιομηχανίες των κρατών μελών της Ε.Ε., οι οποίες λειτουργούν και δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο μιας ενιαίας αγοράς ενέργειας, της Ευρωπαϊκής. Η Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ένωση έχει τους δικούς της κανόνες ευρωπαϊκής προέλευσης και τους δικούς της θεσμούς, με προεξάρχοντα τον θεσμό των ανεξαρτήτων ρυθμιστικών αρχών ενέργειας στα κράτη μέλη, που συντονίζονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με σκοπό να ρυθμίζουν με ενιαίο τρόπο τις εθνικές αγορές ενέργειας των κρατών μελών της Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ένωση υπάγεται έτσι, στο εσωτερικό της, σ' ένα ενιαίο και ομοιό-

μορφο δίκαιο, που είναι σε μεγάλο βαθμό ενωσιακής προέλευσης και που διασφαλίζει ίδιους κανόνες παιγνιδιού και ίσους όρους ανταγωνισμού των παικτών στην ενιαία αγορά ενέργειας της Ε.Ε.

Β) Η εσωτερική ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας έχει ακόμη δρόμο να διανύσει για να ολοκληρωθεί πλήρως στο πλαίσιο μιας ενιαίας ενεργειακής αγοράς, υπαγόμενης στους αυτούς κανόνες λειτουργίας σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Και τούτο διότι, σε αντίθεση με το παράδειγμα των τηλεπικοινωνιών, όπου η ευρωπαϊκή αγορά έχει ανοίξει εντελώς, έχει ιδιωτικοποιηθεί παντού και έχει εναρμονιστεί πλήρως, η ευρωπαϊκή αγορά της ενέργειας παραμένει ακόμη σε κάποιο βαθμό διαιρεμένη σε εθνικές αγορές ενέργειας, στο μέτρο που τα εθνικά ενεργειακά δίκτυα δεν είναι πλήρως διασυνδεδεμένα (interconnected). Ο τεχνικός αυτός λόγος, που κρατά ακόμη σε κάποιο βαθμό διασπασμένες τις ενεργειακές αγορές, επηρεάζει και την ρύθμιση της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας, η οποία δεν θα φτάσει στον μέγιστο βαθμό ολοκλήρωσης, παρά μόνον όταν, στο πρότυπο των τηλεπικοινωνιών, όπου τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα έχουν διασυνδεθεί χάρη στην τεχνολογική πρόοδο, διασυνδεθούν και τα ενεργειακά δίκτυα σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, εις τρόπον ώστε οι εθνικές αγορές ενέργειας των κρατών μελών της Ε.Ε. να λειτουργούν πλέον ως συγκοινωνούντα δοχεία, όπου η ίδια στάθμη του υγρού που θα κινείται ελεύθερα στο εσωτερικό τους, θα υποδηλώνει την απόλυτη εναρμόνιση των κανόνων λειτουργίας τους υπό τη σκέπη του δικαίου και των θεσμών της εσωτερικής αγοράς.

Γ) Η Ε.Ε. είναι ενεργειακά εξαρτημένη από πηγές που βρίσκονται σε τρίτες χώρες, στις οποίες η ενέργεια παράγεται και μεταφέρεται στην Ευρώπη όπου και καταναλώνεται. Οι χώρες αυτές γειτνιάζουν με την Ε.Ε. και τοποθετούνται γεωγραφικά στον χώρο που αποκαλούμε Ευρύτερη Ευρώπη (Wider Europe). Οι αγορές, όμως, των χωρών αυτών δεν διέπονται από το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, καθότι βρίσκονται εκτός της Ε.Ε. Για την ασφάλεια της τροφοδοσίας της και την ομαλή και προβλέψιμη λειτουργία της ενεργειακής αγοράς της, η Ε.Ε. έχει συμφέρον να επεκτείνει το *acquis communautaire*, με άλλα λόγια το ευρωπαϊκό ενεργειακό κεκτημένο, στις χώρες εκείνες που δεν είναι μέλη της, πλην όμως γειτνιάζουν με αυτήν και, επιπλέον, συγκροτούν ενιαίες περιφερειακές αγορές με τις αγορές των κρατών μελών της. Έτσι, η Ε.Ε. γειτνιάζει με ενεργειακά ενδιαφέρουσες τρίτες χώρες προς Βορράν (Νορβηγία), προς Ανατολάς (Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία, Μολδαβία, Καύκασος), προς τα Νοτιοανατολικά

* This is a research co-financed by Greece and the European Union (European Social Fund - ESF) through the Operational Program «Human Resources Development, Education and Lifelong Learning 2014- 2020» in the context of the project MIS 5005494.

(Δυτικά Βαλκάνια, Τουρκία), προς την Μέση Ανατολή (Ισραήλ, Συρία), προς τον Κόλπο και φυσικά προς Νότον (οι χώρες που βρίσκονται στη νότια λεκάνη της Μεσογείου).

Από τα παραπάνω δεδομένα προκύπτει μια αναγκαιότητα: Η ενεργειακή διασύνδεση των χωρών της Ευρύτερης Ευρώπης με τις αγορές των κρατών μελών της Ε.Ε. επιτάσσει ώστε οι περιφερειακές αγορές ενέργειας που δημιουργούνται εκατέρωθεν των ευρωπαϊκών συνόρων να υπαχθούν στους ίδιους κανόνες λειτουργίας, με σκοπό να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη ροή επαρκών ενεργειακών πόρων προς την Ευρώπη σε λογικές τιμές αγοράς¹. Η Ε.Ε. θεωρεί ότι τα παγκόσμια ενεργειακά της συμφέροντα εξυπηρετούνται καλύτερα όταν και άλλες χώρες ενσωματώνουν τους κανόνες λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς της. Αυτό παρέχει ένα πλαίσιο σταθερότητας και προβλεψιμότητας στην τροφοδοσία της. Γι' αυτό, η Ε.Ε. έχει υπογράψει μια πληθώρα διμερών συμφωνιών με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας, το Αζερμπαϊτζάν, την Αλγερία, την Αίγυπτο και άλλα. Αυτές οι συμφωνίες αντανακλούν και μια γεωπολιτική προσέγγιση της ενεργειακής ασφάλειας, με τους ευρωπαίους προμηθευτές να αντιδρούν στην αβεβαιότητα αναζητώντας πιο προβλέψιμες μακροπρόθεσμα συμβάσεις με τους παραγωγούς².

Η αναγκαιότητα αυτή μεταφράζεται σε ένα ζητούμενο: στην ολοκλήρωση των περιφερειακών αγορών ενέργειας της Ε.Ε. Σε ποιο βαθμό έχουν ολοκληρωθεί οι κρίσιμες περιφερειακές αγορές ενέργειας με χώρες της Ευρύτερης Ευρώπης και τι χρειάζεται να γίνει ακόμη προκειμένου να αναρμονιστεί η λειτουργία τους με την αγορά της Ε.Ε.;

α. Οι περιφερειακές αγορές ενέργειας αναπτύσσονται και λειτουργούν στο πλαίσιο των ευρύτερων σχέσεων της Ε.Ε. με τις χώρες της Ευρύτερης Ευρώπης. Σε ποιο βαθμό οι γεωπολιτικές συνθήκες που επικρατούν στις ζώνες αυτές είναι ώριμες ώστε να υποδεχτούν μια ενισχυμένη διαδικασία ολοκλήρωσης των κρίσιμων περιφερειακών αγορών ενέργειας; Πόσο αποτελεσματική μπορεί να είναι η Ε.Ε. στην άσκηση ενεργειακής διπλωματίας;

β. Η Ε.Ε. έχει κάθε συμφέρον να προάγει τον ελεύθερο ανταγωνισμό στις χώρες προέλευσης της ενέργειας που εισάγει και καταναλώνει η ίδια, διότι με τον τρόπο αυτό ενθαρρύνει τις νέες επενδύσεις στις χώρες αυτές, που θα της διασφαλίσουν επαρκή ενεργειακή τροφοδοσία σε φτηνές τιμές. Για να ενεργήσει, ωστόσο, εκτός των συνόρων της, όπως άλλωστε και εντός των συνόρων της, η Ε.Ε. θα πρέπει να έχει αρμοδιότητα.

γ. Για να ολοκληρωθούν οι περιφερειακές αγορές ενέργειας στα σύνορα της Ευρώπης, χρειάζεται να αναρμονισθούν οι κανόνες λειτουργίας τους. Για το σκοπό αυτό, η Ε.Ε. έχει στη διάθεσή της εργαλεία ρύθμισης και κυρίως δράσης, ώστε να πετύχει τον απαιτούμενο βαθμό αναρμόνισης των όρων λειτουργίας των αγορών αυτών.

δ. Προϋπόθεση, ωστόσο, για την ολοκλήρωση των αγορών ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη αποτελεί η ανάπτυξη διασυνοριακών ενεργειακών υποδομών και δικτύων διασύνδεσης των αγορών ενέργειας της Ε.Ε. με τις αγορές εκείθεν των συνόρων της Ε.Ε. Ό,τι ισχύει, δηλαδή, για την ολοκλήρωση

της ενεργειακής αγοράς στο εσωτερικό της Ε.Ε., ισχύει και στο εξωτερικό της. Δεν μπορεί να υπάρξει εσωτερική αγορά ενέργειας εάν αυτή δεν είναι τεχνικά διασυνδεδεμένη.

II. Η ενεργειακή διπλωματία στην Ευρύτερη Ευρώπη

Η έννοια «ενεργειακή διπλωματία» δεν αποτελεί νεολογισμό των τελευταίων χρόνων. Μετά το 1955 και τις εκτεταμένες εθνικοποιήσεις του ορυκτού πλούτου, που τα αραβικά/μουσουλμανικά κράτη της μεσανατολικής περιοχής προέκριναν με στόχο τον εξοβελισμό των ευρωπαϊκών/δυτικών εταιρειών από το γεωγραφικό τους περιβάλλον και την ανάκτηση, πλάι στην πολιτική, και της οικονομικής τους ανεξαρτησίας, παρατηρήθηκε ένα ντόμινο διπλωματικών εξελίξεων. Οι κυβερνήσεις των μεσανατολικών χωρών, έχοντας ως πολιτικό άλλοθι τα στρατιωτικά γεγονότα που λάμβαναν χώρα το ίδιο διάστημα ανάμεσα στην Αίγυπτο και το Ισραήλ, υιοθέτησαν μία διπλωματική τακτική, στοχεύοντας στη διασφάλιση των ενεργειακών πόρων τους που μέχρι τότε εκμεταλλεύονταν κυρίως οι Δυτικοί αποικιοκράτες. Από τη μία πλευρά, οι ενέργειες τους (στρατιωτικές και πολιτικές) άνοιξαν το δρόμο τής αποαποικιοποίησης, από την άλλη, οι χώρες της Δύσης κλονίστηκαν ως προς τη διασφάλιση τής ενεργειακής τους τροφοδοσίας.

Η ίδρυση του ΟΠΕΚ το 1960 με τη συμμετοχή τής πλειονότητας των πετρελαιοπαραγωγών κρατών της Ανατολής και το εμπάρκο διάθεσης πετρελαίου από τα μεσανατολικά κράτη προς τη Δύση μετά τους δύο αραβοϊσραηλινούς πολέμους των δεκαετιών 1960 και 1970 αποδείκνυαν την τρωτότητα της Δύσης ως προς την ενεργειακή της ασφάλεια. Στις διεθνείς σχέσεις τής εποχής άρχισαν να χρησιμοποιούνται όροι *ενεργειακή διπλωματία* και *ενεργειακή ασφάλεια*, οι οποίοι υποδείκνυαν την αναγκαιότητα εξεύρεσης λύσεων, προκειμένου ο έλεγχος τού πιο σημαντικού αγαθού, δηλαδή του πετρελαίου, να μη χρησιμοποιείται ως μέσο άσκησης πολιτικής εξουσίας και επιρροής. Για να κατανοήσουμε κάτω από ποιο πλαίσιο διαμορφώνεται σήμερα το ενεργειακό παιχνίδι, είναι επιβεβλημένο να σχηματίσουμε τους κύριους δρώντες αυτού. Με άλλα λόγια, τους παράγοντες που ευθύνονται τόσο για την παγκόσμια ενεργειακή πολιτική με τη διάσταση καθαρά της διπλωματίας όσο και με τη διάσταση την καθαρά οικονομική. Έτσι λοιπόν, προκύπτουν τρία ερωτήματα: (α) ποιος ο ρόλος του εθνικού κράτους (κυρίως του κράτους παραγωγού) στη διαμόρφωση των πολιτικών, (β) ποια η σημασία του ενεργειακού κόμβου σε σχέση με το κράτος παραγωγού και (γ) ποια η συμβολή των δημόσιων και ιδιωτικών ενεργειακών εταιρειών στην ενεργειακή διπλωματία³. Είναι φανερό, την τελευταία, κυρίως, δεκαετία, με τα πολεμικά γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στη μεσανατολική περιοχή, ότι ο πόλεμος στο συριακό περιβάλλον ήταν αποτέλεσμα τής διαπραγμάτευσης για την κατασκευή του αγωγού διέλευσης φυσικού αερίου μέσα από συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο και σε καμία περίπτωση δεν αφορούσε τη διαμόρφωση ενεργειακής διπλωματίας σε σχέση με μία χώρα παραγωγού φυσικού αερίου. Εκ του αντιθέτου, η διαμόρφωση συγκεκριμένης ενεργειακής πολιτικής στην Κύπρο αναδεικνύει τόσο το σημαντικό ρόλο του κράτους παραγωγού όσο και το ρόλο των εμπορικών εταιρειών στην επίτευξη μίας (ενιαίας)

1. Uninterrupted flow of adequate energy resources to Europe at affordable market prices.

2. Βλ. R. Younds, *A New Geopolitics of EU Energy Security*, Carnegie Publications, 2013, σελ. 4-5.

3. Β. Σιταράς, «Η ενεργειακή διπλωματία του ρεαλισμού», *Foreign Affairs - Hellenic Edition*: <https://foreignaffairs.gr/print/70113?page=show>

ευρω-μεσανατολικής συμμαχίας στη διαχείριση των ενεργειακών πόρων. Άραγε, ποιος από όλους τους διαμορφωτές του ενεργειακού «παιχνιδιού» είναι πιο σημαντικός στην ενεργειακή «σκακιέρα»;

A. Ο ρόλος του κράτους παραγωγού

Ο ρόλος του εθνικού κράτους που παράγει ορυκτό πλούτο διαδραμάτιζε ανέκαθεν μείζονα ρόλο στη διαμόρφωση της παγκόσμιας ενεργειακής πολιτικής. Άλλωστε, δεν θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά, μιας και οι ΗΠΑ, μία από τις μεγαλύτερες χώρες παραγωγούς υδρογονανθράκων και γαιανθράκων στον κόσμο, έθεσαν ήδη από το 1920 υπό τον κρατικό παρεμβατισμό τις πετρελαϊκές ιδιωτικές εταιρείες που δραστηριοποιούνταν τόσο στο εσωτερικό περιβάλλον τους όσο και στη μεσανατολική περιοχή. Εκτός αυτού, η Αμερική είναι μία από τις ελάχιστες χώρες, που σήμερα διαθέτουν ειδικό τμήμα στο Υπουργείο Εξωτερικών, ασχολούμενο αποκλειστικά με την εξωτερική ενεργειακή πολιτική, ενώ παράλληλα βάσισε εξ ολοκλήρου τις διπλωματικές σχέσεις της με την περιφέρεια στο δόγμα των ενεργειακών, καθώς οι *super majors*, όπως αποκαλούνται οι μεγάλες ενεργειακές εταιρείες, είναι, ως επί το πλείστον, δικών της συμφερόντων. Παράλληλα δε, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι η ακραία πόλωση κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ανάμεσα σε ΗΠΑ και πρώην ΕΣΣΔ εμφανίστηκε με τις πρώτες εθνικοποιήσεις (1952-1957) των δυτικών εταιρειών στα αραβικά κράτη (τα περισσότερα εκ των οποίων ήταν στρατηγικοί εταίροι της πρώην Σοβιετίας), όταν επί της ουσίας χίτηκαν τα οικονομικά συμφέροντα της Αμερικής.

Ωστόσο, ταυτόχρονα, παρατηρείται, ότι κράτη, όπως το Ισραήλ ή η Κύπρος στη γειτονία μας, τα οποία διαδραματίζουν ρόλο παραγωγού, αναγκάζονται να μην έχουν τον πρώτο λόγο στην εξόρυξη και διάθεση του ορυκτού τους πλούτου, επιλέγοντας να παραχωρούν τα δικαιώματα εκμετάλλευσης σε άλλες εταιρείες, κατά προτίμηση συμφερόντων μεγάλων οικονομικών δυνάμεων. Αυτό συμβαίνει καθώς η γεώτρηση και η όδευση των ορυκτών αγαθών αποτελούν μία ιδιαίτερα δαπανηρή διαδικασία και ως εκ τούτου, τα συγκεκριμένα κράτη μετακυλύουν τον κυρίαρχο επενδυτικό ρόλο για τη διαχείριση του περιβάλλοντός τους στις ξένες ενεργειακές εταιρείες⁴.

Παράλληλα, υπάρχει και μία τρίτη κατηγορία παραγωγών κρατών, όπως είναι το Αζερμπαϊτζάν, που επιδιώκουν να έχουν κυρίαρχη θέση στη διαμόρφωση των ενεργειακών πολιτικών όσον αφορά τη διαχείριση και διάθεση του ορυκτού αποθέματός τους. Έτσι, αφού το ίδιο το κράτος (ως οικονομικό και πολιτικό μέγεθος) δεν έχει τη δυνατότητα να αναλάβει εξ ολοκλήρου την ενεργειακή δραστηριότητα στο εσωτερικό περιβάλλον του, αποφασίζει να συνάψει συμφωνίες με ξένες εταιρείες. Πρόκειται κυρίως για τις λεγόμενες *συμφωνίες καταμερισμού της παραγωγής* ή PSA (Production Sharing Agreements), βάσει των οποίων οι πετρελαϊκές εταιρείες αναλαμβάνουν να προβούν στην επένδυση, αναλαμβάνοντας και τους σχετικούς εμπορικούς και τεχνικούς κινδύνους, αμειβόμενες με ποσοστό επί της παραγωγής. Σήμερα, στο Αζερμπαϊτζάν π.χ., εκτελούνται αρκετές τέτοιου είδους συμβάσεις, η πλειονότητα των οποίων λήγει το 2024 με δυνατότητα πενταετούς

παράτασης⁵. Αν και το εγχείρημα από τη συνεκμετάλλευση ενέχει τον κίνδυνο η χώρα υποδοχής της επένδυσης να μην αποκομίσει τα οικονομικά οφέλη που ευελπιστούσε από το συγκεκριμένο έργο, παρόλα αυτά, με βάση τις σύγχρονες στατιστικές, οι Αζέροι κατόρθωσαν να αυξήσουν τον εθνικό τους πλούτο κατά 20% από τα πρώτα κίολας έτη της ξένης επενδυτικής δραστηριότητας στο έδαφός τους, η οποία σημειωτέον άρχισε από την πρώτη στιγμή της ανεξαρτητοποίησης του Αζερμπαϊτζάν από την ΕΣΣΔ.

Συγχρόνως, το Αζερμπαϊτζάν πέτυχε να καταστεί ενεργειακό κέντρο του Καυκάσου και ευρύτερα της Ανατολικής Ευρώπης⁶. Έργα όπως αυτό του Nabucco, που οι συνέπειές του σε διεθνές περιβάλλον δημιουργούσαν διπλωματικά τετελεσμένα σε εύρος και σημασία, μεγαλύτερα από ό,τι ο TAP, είχαν ως σημείο εκκίνησης το ίδιο κράτος παραγωγό. Στην περίπτωση του Nabucco, το κόστος υλοποίησης του έργου ήταν μεγάλο. Το συγκεκριμένο project βασίστηκε κυρίως σε πολιτικά και διπλωματικά κίνητρα ως προς την όδευση των αγωγών από Τουρκία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία και Αυστρία. Τελικά, προκρίθηκε η οικονομικότερη όδευση του TANAP και του TAP, παρά το γεγονός ότι είχε υπογραφεί ο Nabucco. Και στα δυο projects, το Αζερμπαϊτζάν έπαιξε κεντρικό ρόλο, ως χώρα παραγωγός - κλειδί⁷.

B. Η σημασία του ενεργειακού κόμβου

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η διέλευση δεν είναι πανάκεια για την σημασία μιας χώρας, κυρίως διότι μπορεί να αλλάξει παρά τις συμβατικές δεσμεύσεις. Σταθερό σημείο αναφοράς, αντιθέτως, αποτελεί η χώρα παραγωγός των ενεργειακών πόρων. Στο πολύ πρόσφατο παρελθόν, η Ελλάδα υπέγραψε διακυβερνητικές συμφωνίες, τις λεγόμενες IGA⁸, για τρία μεγάλα projects ως κέντρο διαμετακόμισης υδρογονανθράκων: τον αγωγό πετρελαίου Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη (2007), τον αγωγό φυσικού αερίου ITGI από την Κασπία (2007) και τον αγωγό South Stream που θα ξεκινούσε νοτίως της Ρωσίας (2008). Κανένας από τους συγκεκριμένους αγωγούς δεν ήταν δυνατόν να κατασκευαστεί.

Από όσα προαναφέραμε, ωστόσο, δεν πρέπει να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχουν χώρες διαμετακομιστές ενέργειας, που αν και δεν παράγουν οι ίδιες πρωτογενή ενέργεια, διαδραματίζουν, ωστόσο, σημαντικό ρόλο στην ενεργειακή διπλωματία. Ο χώρος της Τουρκίας ως χώρος διέλευσης αγωγών που μεταφέρουν ενεργειακούς πόρους από την Ανατολή στη Δύση, έχει βαρύνουσα σημασία στη διεθνή ενεργειακή σκακιέρα της ευρύτερης περιοχής. Στην ενεργειακή διπλωματία, τρεις είναι οι παράγοντες που οριοθετούν τη σημασία που λαμβάνει μία χώρα διέλευσης αγωγών (transit country) στο διεθνές προσκήνιο: πρώτον, αν το κράτος όδευσης είναι και χώρα παραγωγός, όπως συμβαίνει με το Αζερμπαϊτζάν, δεύτερον, αν η χώρα διέλευσης συμμετέχει μέσω των εταιρειών της στην εξορυκτική δραστηριότητα (λ.χ. Τουρκία), και τρίτον, αν το κράτος αποτελεί απλά έναν γεωγραφικό κόμβο που διαθέτει μέρος

4. Β. Σιταράς, ό.π., καθώς και στο J. Henderson- A. Mehdi, «Η ενεργειακή διπλωματία της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή», <https://foreignaffairs.gr/articles/71317/james-henderson-kai-ahmed-mehdi/i-energeiaki-diplomatia-tis-rosias-stin-mesi-anatoli>

5. Β. Σιταράς, ό.π., καθώς και Σταμάτης Μίκας, «Το Αζερμπαϊτζάν ως πύλη ενέργειας για την Ευρώπη», στο powerpolitics.gr

6. Στ. Μίκας, ό.π.

7. Στ. Πέππας, «Ενεργειακή Διπλωματία: Διεθνές Σκηνικό και Ελλάδα», <https://kedisa.gr/ενεργειακή-διπλωματία-διεθνές-σκηνη/>

8. Intergovernmental Agreements.

της επικράτειάς του για την διαμετακομιστική δραστηριότητα (λ.χ. μέχρι σήμερα η Ελλάδα). Η χώρα μας απέκτησε τελευταία μια νέα, αναβαθμισμένη θέση στο διεθνές ενεργειακό περιβάλλον, καθώς έχει αναθέσει μεγάλο αριθμό συμβάσεων έρευνας, εξόρυξης και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στο έδαφός της, αποκτά σημαντικές υποδομές αποθήκευσης φυσικού αερίου στη Βόρειο Ελλάδα (Καβάλα και Αλεξανδρούπολη) και συγχρόνως είναι μια χώρα διαμετακόμισης της ενέργειας που παράγεται στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο, με αποτέλεσμα να εγείρει το ενδιαφέρον μεγάλων πολυεθνικών εταιριών του χώρου⁹.

Γ. Η συμβολή των δημόσιων και ιδιωτικών εταιριών στην ενεργειακή διπλωματία

Είναι παρακινδυνευμένο να ειπωθεί ότι ο βαθμός εξάρτησης των ενεργειακών εταιριών από το ίδιο το κράτος καθορίζει το ποσοστό εύρυθμης και αποδοτικής λειτουργίας μίας επένδυσης. Και αυτό διότι, υπάρχουν εθνικές εταιρείες άμεσα ελεγχόμενες από το ίδιο το κράτος (με διορισμένο ΔΣ, όπως η ρωσική Gazprom) που προσπαθούν να διαμορφώσουν τις ενεργειακές συμφωνίες στη βάση αποκλειστικά και μόνο των διπλωματικών σχέσεων του κράτους που εκπροσωπούν. Αντίθετα, υφίστανται κρατικές εταιρείες, όπως είναι η νορβηγική Statoil, οι οποίες ενεργούν εντελώς αυτόνομα, με τον κρατικό παρεμβατισμό επί της ουσίας να μην υφίσταται ακόμα και στη διοίκησή τους, δημιουργώντας συνθήκες κάτω από οικονομικά και μόνο πλαίσια¹⁰.

Αυτό που στην πραγματικότητα έχει σημασία, είναι το οικονομικό μέγεθος της ίδιας της εταιρείας, η δυναμική θέση στο διεθνές περιβάλλον του κράτους που εκπροσωπεί και ο ανταγωνισμός που δέχεται από άλλες εταιρείες. Φυσικά, ένας επιπρόσθετος πολύ σημαντικός λόγος που σχετίζεται κυρίως με τις χώρες παραγωγούς, είναι το εύρος του ενεργειακού αποθέματος που διαθέτουν, προκειμένου οι ίδιες οι κρατικές εταιρείες τους να βρίσκονται σε θέση με τις ενέργειες και τις αποφάσεις τους να διαμορφώνουν τη διπλωματία της ευρύτερης περιοχής. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η σαουδαρβική Aramco, η οποία σχεδιάζει την ιδιωτικοποίηση μέρους του μετοχικού κεφαλαίου της.

Με βάση όσα καταγράφηκαν παραπάνω, είναι παρακινδυνευμένο να θεωρηθεί ότι οι κύριοι εντελοδόχοι των ενεργειακών πραγμάτων είναι μόνον οι εταιρείες ή μόνον τα κράτη. Η διαμόρφωση της ενεργειακής διπλωματίας είναι μία πολυπαραγοντική κατάσταση. Η πολιτική διάσταση ενός εγχειρήματος είναι αυτή που πρώτη θα δημιουργήσει τις συνθήκες μέσα στις οποίες θα τελεσφορήσει ή όχι μία επενδυτική ενέργεια.

III. Η άσκηση της εξωτερικής Ευρωπαϊκής πολιτικής στον τομέα της ενέργειας

Σε επίπεδο ενωσιακό, η απελευθέρωση των αγορών ενέργειας έχει αποτελέσει αντικείμενο διαρκούς ρύθμισης, προσανατολιζόμενης στη χάραξη μιας συγκεκριμένης πολιτικής εγκαθίδρυσης της ενιαίας, ολοκληρωμένης αγοράς ενέρ-

γειας, εκτεινόμενης αρχικά εντός των ορίων της Ένωσης. Δεδομένης όμως της ενεργειακής ένδειας της τελευταίας, η ανάπτυξη δεσμών συνεργασίας με τρίτες χώρες, οι οποίες γεωγραφικά διαθέτουν μεγαλύτερο ενεργειακό πλούτο, δυνάμενο να εξαχθεί είναι δεδομένη. Έτσι, η ενεργειακή ολοκλήρωση, για να είναι ουσιαστική και αποτελεσματική, φαίνεται ότι θα πρέπει να επιτευχθεί και εκτός Ένωσης, τουλάχιστον στο πλαίσιο των γειτονικών με αυτήν χωρών. Όμως, για να καταστεί αυτό εφικτό, η Ε.Ε. θα πρέπει να έχει αρμοδιότητα να ενεργήσει εκτός των συνόρων της, όπως θα πρέπει να έχει αρμοδιότητα να ενεργήσει εντός των συνόρων της. Θα αρχίσουμε από την τελευταία.

A. Η αρμοδιότητα της Ε.Ε. στον τομέα της Ενέργειας

Η ενέργεια βρισκόταν στο κέντρο της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης από την αρχή του εγχειρήματος με την συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (στο εξής ΕΚΑΧ) το 1951 και την συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (στο εξής ΕΚΑΕ) το 1958, οι οποίες περιείχαν προβλέψεις για μια κοινή πολιτική που βασιζόταν σε υπερεθνικές εξουσίες¹¹. Το πεδίο εφαρμογής όμως και των δύο συνθηκών ήταν περιορισμένο καθώς αφορούσε συγκεκριμένες κατηγορίες ενεργειακών προϊόντων.

Αντίθετα, η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας δεν περιείχε καμία γενική ή ειδική ρύθμιση για τα ζητήματα της ενέργειας. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, δεν υπήρχε μια ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, αλλά μόνο μια εσωτερική αγορά και η πολιτική ανταγωνισμού για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο που συνοδεύονταν από μέτρα που υιοθετούνταν σύμφωνα με την πολιτική της Ε.Ε. για το κλίμα¹². Πριν από αυτό, συχνά θεσπίστηκαν κανονιστικά μέτρα στον ενεργειακό τομέα βάσει της διάταξης της Συνθήκης για την αρμοδιότητα της εσωτερικής αγοράς (που περιλαμβάνεται στο άρθρο 114 της ΣΛΕΕ). Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο μπορούν, κατά τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, να θεσπίσουν τα μέτρα για την προσέγγιση της νομοθεσίας των κρατών μελών που έχουν ως αντικείμενο την εγκαθίδρυση και τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Η θέσπιση νομοθετικών πράξεων σχετικά με την ενέργεια σε αυτή τη νομική βάση ήταν δυνατή επειδή η ενέργεια αποτελεί μέρος της επιδίωξης της δημιουργίας μιας λειτουργικής εσωτερικής αγοράς¹³. Στην συνθήκη για την Ε.Ε. το 1992 για πρώτη φορά γίνεται ρητή αναφορά σε μέτρα στον τομέα της ενέργειας και των διευρωπαϊκών δικτύων συμπεριλαμβανομένων και των ενεργειακών δικτύων χωρίς όμως να υπάρχει πρόβλεψη για την ανάληψη δράσης στα πλαίσια μίας κοινής ενεργειακής πολιτικής¹⁴.

9. Στ. Πέππας, ό.π. Βλ. και Μ. Παπαγεωργίου, «Οι μεγάλες αλήθειες για την ενεργειακή διπλωματία», <https://energypress.gr/news/oim-gales-alitheies-gia-tin-energeiaki-diplomatia>

10. Β. Σιταράς, ό.π.

11. S. Andora & J. Arnold Vinois, «From the Energy Community to the Energy Union. A Political Proposal for the short and the long term», Notre Europe Jacques Delors Institute, Series New Decision-Makers, New Challenges, January 2015, σελ. 21.

12. S. Andora & J. Arnold Vinois, ό.π., σελ. 21.

13. K. Talus, *Introduction to EU Energy Law*, Oxford University Press 2016 σελ. 11-12.

14. Ν. Φαραντούρης, «Από το Παρίσι στη Λισσαβόνα μέσω Ρώμης: Η εξέλιξη της αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της ενέργειας», *Ενέργεια Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, επιμ. Ν. Φαραντούρης, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 6.

Η συνθήκη της Λισαβόνας εγκαινίασε μια νέα περίοδο για την ενέργεια στο πεδίο δράσης της Ε.Ε., καθώς το πρωτογενές δίκαιο περιλαμβάνει ένα ειδικότερο κεφάλαιο για την ενέργεια, περιγράφοντας λεπτομερώς τους στόχους και τις επιδιώξεις της ενεργειακής πολιτικής. Οι βασικοί στόχοι της πολιτικής της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας είναι¹⁵: (1) η διασφάλιση της λειτουργίας της αγοράς ενέργειας, (2) η διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης, (3) η προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας και η εξοικονόμηση ενέργειας και (4) η προώθηση της διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων. Συγχρόνως, η συνθήκη περιλαμβάνει ειδικότερες ρυθμίσεις για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού¹⁶ και τα ενεργειακά δίκτυα¹⁷.

Ο καθορισμός του τύπου της αρμοδιότητας αποτέλεσε άλλη μία καινοτομία υπό το καθεστώς της Συνθήκης της Λισαβόνας σύμφωνα με την οποία η ενέργεια ρητά εντάσσεται στην κατηγορία των συντρεχουσών αρμοδιοτήτων της Ένωσης και των κρατών μελών, όπου τα κράτη μέλη ασκούν τις αρμοδιότητες τους κατά το μέτρο που η Ένωση δεν έχει ασκήσει την δική της αρμοδιότητα¹⁸. Το κύριο χαρακτηριστικό της συντρέχουσας αρμοδιότητας όπως αποτυπώνεται παραπάνω είναι ο αποκλεισμός και αδρανοποίηση της εθνικής αρμοδιότητας στο μέτρο που η Ένωση ασκεί την αρμοδιότητα της¹⁹. Η αρμοδιότητα όμως της Ένωσης τελεί συγχρόνως υπό τον περιορισμό και τις εγγυήσεις που παρέχει η αρχή της επικουρικότητας σύμφωνα με την οποία η Ένωση παρεμβαίνει μόνο εφόσον και κατά τον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο μπορούν όμως να επιτευχθούν καλύτερα στο επίπεδο της Ένωσης λόγω της κλίμακας ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης²⁰ και την αρχή της αναλογικότητας κατά την οποία η δράση της Ε.Ε. δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα απαιτούμενα όρια για την επίτευξη των στόχων των Συνθηκών²¹. Παράλληλα το Πρωτόκολλο 25²² που προσαρτάται στην Συνθήκη της Λισαβόνας περιστελλεί ακόμη περισσότερο το πεδίο δράσης της Ένωσης ορίζοντας ότι όταν η Ένωση αναλαμβάνει δράση σε συγκεκριμένο τομέα, το πεδίο άσκησης αυτής της αρμοδιότητας καλύπτει μόνο τα στοιχεία που διέπονται από την εν λόγω πράξη της Ένωσης και, συνεπώς, δεν καλύπτει ολόκληρο τον τομέα αυτό όμως έρχεται σε αντίθεση με την διαμορφωθείσα από την νομολογία του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θεωρία του κατειλημμένου πεδίου και επιδρά αρνητικά στην διαδικασία της ολοκλήρωσης²³.

15. Άρθρο 194 (1) ΣΛΕΕ.

16. Άρθρο 122 ΣΛΕΕ.

17. Άρθρα 170-172 ΣΛΕΕ.

18. Άρθρο 2 (2) ΣΛΕΕ.

19. C. Timmermans, «ECJ Doctrines on Competences» στο L. Azoulai (ed), *The Question of Competence in the European Union*, Oxford University press 2014, σελ. 162.

20. Άρθρο 5 (3) ΣΕΕ.

21. Άρθρο 5 (4) ΣΕΕ.

22. Protocol (No 25) on the exercise of shared competence.

23. N. Φαραντούρης, ό.π., σελ. 8.

Β. Η αρμοδιότητα της Ε.Ε. στον τομέα της ενέργειας στα πλαίσια των εξωτερικών σχέσεων

Το άρθρο 194 ΣΛΕΕ παραμένει σιωπηλό για την εξωτερική δράση της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας. Παρά το γεγονός ότι η Συνθήκη περιλαμβάνει αρμοδιότητες που προδήλως ανάγονται στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε., όπως το εξωτερικό εμπόριο και η εμπορική πολιτική, καθώς και η προστασία του περιβάλλοντος, δεν φαίνεται να προκύπτει σαφής εξωτερική αρμοδιότητα της Ένωσης στην ενέργεια στην βάση του άρθρου 194. Αντιθέτως, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η αρμοδιότητα της Ένωσης περιορίζεται στις τέσσερις εσωτερικές πτυχές που απαριθμούνται στο εν λόγω άρθρο και ότι η ενεργειακή πολιτική της Ε.Ε. περιορίζεται στην εσωτερική αγορά - δηλαδή στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και τον ανόθευτο ανταγωνισμό²⁴. Η άποψη αυτή όμως δεν είναι σωστή. Το άρθρο 194 αναφέρεται στην διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης που συναπαρτίζεται μεταξύ άλλων από την διαθεσιμότητα των ενεργειακών πόρων, την πρόσβαση σε αυτούς και το κόστος της ενέργειας²⁵, θέτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την βάση για την σχετική αρμοδιότητα. Δεδομένης της ενεργειακής εξάρτησης της Ε.Ε. από τις εισαγωγές από τρίτες χώρες, είναι σαφές ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, η ασφάλεια του εφοδιασμού στην Ένωση ή η λειτουργία της αγοράς ενέργειας καθορίζουν την εξωτερική πολιτική της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, οι διαπραγματεύσεις από το 2011 της Επιτροπής με το Αζερμπαϊτζάν και το Τουρκμενιστάν για μια νομικά δεσμευτική συνθήκη για την οικοδόμηση ενός συστήματος διακασπιακού αγωγού²⁶. Η Επιτροπή ήδη από το 2006 επισήμανε την στενή σχέση και διασύνδεση ανάμεσα στις εσωτερικές και εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε., υποστηρίζοντας ότι ο ασφαλής ενεργειακός εφοδιασμός απαιτεί τον συνδυασμό των εσωτερικών και των εξωτερικών σχέσεων, ενώ η ανάπτυξη μιας συνεκτικής και εστιασμένης εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της Ε.Ε. θα ενίσχυε τη συλλογική εξωτερική ενεργειακή ασφάλεια της²⁷.

Η Ένωση μπορεί να αναλάβει είτε μόνη της είτε μαζί με τα κράτη μέλη (μέσω των μικτών συμφωνιών) την διαπραγμάτευση και την σύναψη διεθνών συμφωνιών στην βάση της θεωρίας των αφανών αρμοδιοτήτων (doctrine of implied powers)²⁸. Η δικαιολογητική βάση της θεωρίας των αφανών αρμοδιοτήτων είναι ότι στο μέτρο που στο καταστατικό ενός οργανισμού αναγνωρίζεται υπέρ κάποιων οργάνων συγκεκριμένη «φανερή» αρμοδιότητα, είναι φυσικό να αναγνωρίζονται στα όργανα αυτά και συναφείς αρμοδιότητες που μπορούν να

24. L. Hancer and F. M. Salerno, «Energy Policy after Lisbon», στο A. Biondi, P. Eechhout S. Ripley (eds), *EU Law after Lisbon* Edited, Oxford University Press 2012, σελ. 397.

25. Μ. Χαροκόπος, «Απελευθερώνοντας τον δέσμο Γκιούλιβερ: Εξασφαλίζοντας τον Εφοδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης με Φυσικό Αέριο», στο *Ενέργεια Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, επιμ. Ν. Φαραντούρης, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 446.

26. N. Prade, «The EU External Energy Policy and the Law: Does the EU Really Matter?», στο L. Squintani and H. Vedder with M. Reese and B. Vanheusden (eds), *Sustainable Energy United in Diversity-Challenges and Approaches in Energy transition in the European Union*, European Environmental law Forum Books Series, Volume 1, 2014, σελ. 241.

27. «Commission an External Policy to Serve Europe's Energy Interests», Paper, Commission/SG/HR for the European Council S160/06, σελ. 1.

28. N. Prade, ό.π., σελ. 241.

συμβάλλουν στην επίτευξη της κύριας αρμοδιότητας και των στόχων του οργανισμού²⁹.

Στο πεδίο του Ευρωπαϊκού δικαίου, ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η συνεισφορά του ΔΕΕ στην διαμόρφωση της θεωρίας των αφανών αρμοδιοτήτων. Στα πλαίσια της αποσαφήνισης των κανόνων κατανομής της αρμοδιότητας, το ΔΕΕ κλήθηκε να εφαρμόσει μία λεπτή ερμηνευτική λειτουργία που κινήθηκε μεταξύ δύο αντιφατικών πλαισίων, από την μία εφαρμόζοντας μία περιοριστική ερμηνεία σύμφωνα με την αρχή της ρητής παραχώρησης αρμοδιοτήτων και από την άλλη μία τελεολογική ερμηνεία σύμφωνα και με την λογική της επιδιωκόμενης ενοποίησης³⁰.

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ, η αρμοδιότητα της Κοινότητας (και ήδη της Ένωσης) να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες είναι αποτέλεσμα όχι μόνο της ρητής απονομής των σχετικών αρμοδιοτήτων από τις Συνθήκες αλλά μπορεί να απορρέει κατά τρόπο σιωπηρό και από άλλες διατάξεις της Συνθήκης και πράξεις που θεσπίστηκαν στα πλαίσια των διατάξεων αυτών. Όταν το κοινοτικό δίκαιο προβλέπει υπέρ των οργάνων της Κοινότητας αρμοδιότητες στο εσωτερικό δίκαιο που αποσκοπούν στην επίτευξη ενός προκαθορισμένου στόχου η Ε.Ε. έχει την αρμοδιότητα να αναλαμβάνει διεθνείς υποχρεώσεις που είναι απαραίτητες για την επίτευξη του σχετικού στόχου ακόμη και όταν δεν υφίσταται ρητή πρόβλεψη³¹. Η αρχή των αφανών αρμοδιοτήτων κωδικοποιείται πλέον και στο άρθρο 216 ΣΛΕΕ.

Η επιλογή της κατάλληλης νομικής βάσης είναι κρίσιμο ζήτημα για τον καθορισμό της αρμοδιότητας, καθώς αποκρυσταλλώνει τα όριά της³². Μολονότι η ύπαρξη αρμοδιότητας και η επιλογή της νομικής βάσης για την υιοθέτηση της επιδιωκόμενης δράσης τεχνικά αποτελούν διαφορετικά ζητήματα, εντούτοις είναι στενά συνδεδεμένα, καθώς η νομική βάση υποδηλώνει το πεδίο δράσης και ακολούθως την αποδιδόμενη στην Ένωση αρμοδιότητα³³. Η νομική βάση μίας διεθνούς συμφωνίας στον τομέα της ενέργειας, μπορεί να είναι η Κοινή Εμπορική Πολιτική, όπως ορίζεται στο άρθρο 3(2) και 2017 ΣΛΕΕ. Έτσι, αν μία συμφωνία συνδέεται τουλάχιστον εν μέρει με το εμπόριο, η σύναψη ολόκληρης της συμφωνίας θα μπορούσε να στηριχθεί στην κοινή εμπορική πολιτική³⁴. Στην περίπτωση που το επιδιωκόμενο μέτρο έχει διπλό στόχο (ή απαρτίζεται από δύο επιμέρους στοιχεία) αν ο ένας στόχος (ή το ένα στοιχείο) αναγνωρίζεται ως πρωταρχικός και κύριος, η νομική βάση θα είναι μία και συγκεκριμένα αυτή που επιτάσσει ο κύριος στόχος (η το κυρίαρχο στοιχείο). Κατ' εξαίρεση, αν διαπιστωθεί ότι το μέτρο επιδιώκει ταυτόχρονα διάφορους στόχους που είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι χωρίς ο ένας να είναι

δευτερεύων και έμμεσος σε σχέση με τον άλλο, το μέτρο πρέπει να στηρίζεται στην αντίστοιχη νομική βάση³⁵.

Γ. Η αρμοδιότητα της Ε.Ε. στον τομέα των επενδύσεων

Η επέκταση της Κοινής Εμπορικής Πολιτικής στον τομέα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, ο οποίος υπάγεται πλέον στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης, μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες στο ζήτημα της αρμοδιότητας στα θέματα της ενέργειας σύμφωνα με τα παραπάνω. Η επέκταση του σκοπού της αποκλειστικής αρμοδιότητας μπορεί να μειώσει αλλά όχι να εξαφανίσει τις μικτές συμφωνίες³⁶, δηλαδή τις συμφωνίες που δεν εμπίπτουν συνολικά για τα ζητήματα που πραγματεύονται στις αρμοδιότητες της Ε.Ε. (για παράδειγμα μία συμφωνία που αφορά ζητήματα άμεσων ξένων επενδύσεων και ενέργειας), οι οποίες διατηρούν την σημασία τους. Για την Ε.Ε. αποτελεί προτεραιότητα, να αποφύγει τον κατακερματισμό, ο οποίος θα μπορούσε να επέλθει ελλείψει συντονισμού και τις ενδεχόμενες συγκρούσεις ανάμεσα στις διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών μελών και των υποχρεώσεων τους που απορρέουν από το Ευρωπαϊκό Δίκαιο. Η ισόρροπη διαχείριση ανάμεσα στα κράτη μέλη και την Ένωση αποτελεί προϋπόθεση για την ικανότητα της Ε.Ε. να λειτουργήσει αποτελεσματικά στην διεθνή σκηνή³⁷. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μίας τέτοιας προσέγγισης αποτελεί ο Κανονισμός για τις μεταβατικές ρυθμίσεις σχετικά με τις Διμερείς Επενδυτικές Συμβάσεις των κρατών μελών με τρίτες χώρες μετά την θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας³⁸, ο οποίος προβλέπει: την υποχρέωση γνωστοποίησης στην επιτροπή των υφιστάμενων διμερών επενδυτικών συμβάσεων (στο εξής ΔΕΣ) των κρατών μελών³⁹ και την διατήρηση σε ισχύ των ΔΕΣ (υπό την προϋπόθεση ότι έχουν γνωστοποιηθεί και δεν έρχονται σε αντίθεση με τις υποχρεώσεις των κρατών μελών που απορρέουν από το Ευρωπαϊκό Δίκαιο) μέχρι την αντικατάστασή τους από μία ΔΕΣ ανάμεσα στην Ε.Ε. και την ίδια τρίτη χώρα. Συγχρόνως, η Επιτροπή μπορεί να αξιολογήσει αν κάποιες από τις διατάξεις τους μπορεί να θέσουν προσκόμματα στην διαπραγμάτευση από την πλευρά της Ένωσης μίας ΔΕΣ που θα αντικαταστήσει την υφιστάμενη ενώ στην περίπτωση αυτή τα κράτη μέλη με την Επιτροπή θα πρέπει να προχωρήσουν σε διαβουλεύσεις για την επίλυση του ζητήματος⁴⁰. Τέλος, αν ένα κράτος επιθυμεί να τροποποιήσει μία υπάρχουσα ΔΕΣ ή να συνάψει μία νέα, πρέπει να το γνωστοποιήσει εγγράφως στην Επιτροπή μαζί με τα σχετικά έγγραφα. Η Επιτροπή εξουσιοδοτεί τα κράτη μέλη να αρχίσουν τις σχετικές διαπραγματεύσεις εκτός αν η διαπραγμάτευση αντιβαίνει στο δίκαιο της Ε.Ε., στους στόχους και αρχές της εξωτερικής δράσης της Ένωσης ή συνιστούν εμπόδιο για τις διαπραγματεύσεις της Ένωσης για την σύναψη ΔΕΣ. Η Επιτροπή μπορεί

29. Ε. Ρούκουνας, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2011, σελ. 490.

30. Ν. Σκανδάμης, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα 1997, σελ. 273.

31. Ο. Σπηλιώπουλος, *Οι Διεθνείς Συμφωνίες της Ε.Ε. και οι Εξωτερικές Οικονομικές Σχέσεις*, εκδ. Σάκκουλα 2013, σελ. 29-30.

32. Ι. Κτενίδης, *Δίκαιο της Ε.Ε. και Διεθνείς Κυρώσεις*, εκδ. Σάκκουλα 2008, σελ. 168.

33. F. Elbacher, «Recent Case Law on the External Competence of the European Union: How member states can embrace their own treaty», European Policy Institutes Network No. 43, January 2017, σελ. 7.

34. Opinion of 4 October 1979, International Agreement on Natural Rubber, Opinion 1/78, EU: C: 1979:224.

35. Commission v. Council Judgment of the Court (Fifth Chamber), 12 December 2002, Case C-281/01 παρ. 34 και 35.

36. L. Hancer and F. M. Salerno, *ό.π.*, σελ. 394.

37. M. Cremova, «External Relations and External Competence of the European Union. The Emergence of an International Policy», στο P. Craig, C. De Burca (eds), *The Evolution of EU Law*, Second Edition, Oxford University Press, σελ. 260.

38. Regulation (EU) No 1219/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2102 establishing transitional arrangements for Bilateral Investment Agreements between member states and third countries.

39. Άρθρο 2, *ό.π.*

40. Άρθρα 3, 5 και 6, *ό.π.*

να ζητήσει να συμμετάσχει στις σχετικές διαπραγματεύσεις ανάμεσα στο κράτος μέλος και την τρίτη χώρα⁴¹.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ο ακριβής καθορισμός της αρμοδιότητας αποτελεί κρίσιμο ζήτημα για την εύρυθμη λειτουργία της Ευρωπαϊκής έννομης τάξης. Η λειτουργία της Ε.Ε. στηρίζεται στην αρχή των δοτών αρμοδιοτήτων, κατά συνέπεια μπορεί να ασκήσει μόνο τις αρμοδιότητες που τα κράτη μέλη της παραχώρησαν μέσω των ιδρυτικών συνθηκών. Δεν διαθέτει την αρμοδιότητα να ορίζει και να επεκτείνει τις αρμοδιότητες της, όπως μπορεί να πράξει ένα κυρίαρχο κράτος⁴². Πριν από την Συνθήκη της Λισαβόνας, ελλείπει ειδικών προβλέψεων, ήταν δύσκολο να αποσαφηνιστούν τα όρια της αρμοδιότητας χωρίς μία διεξοδική εξέταση των διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου⁴³.

Η συνθήκη της Λισαβόνας μετέβαλλε την παραπάνω κατάσταση, καθώς η Ε.Ε. έχει πλέον αποκλειστική αρμοδιότητα στα θέματα της κοινής εμπορικής πολιτικής⁴⁴, ενώ στα πλαίσια της κοινής εμπορικής πολιτικής με την δημιουργία τελωνειακής ένωσης σύμφωνα με τα άρθρα 28 και 32 της ΣΛΕΕ, συμβάλλει στην αρμονική ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου, στην προοδευτική κατάργηση στις διεθνείς συναλλαγές και στις άμεσες ξένες επενδύσεις των τελωνειακών και άλλων φραγμών⁴⁵. Οι προβλέψεις αυτές εξαλείφουν τις αδυναμίες του προηγούμενου νομικού καθεστώτος στον τομέα της κοινής εμπορικής πολιτικής που υπονόμειαν την ικανότητα της Ένωσης να προχωρεί σε διαπραγματεύσεις για την υπογραφή επενδυτικών συμφωνιών σε πολυμερές, διμερές και περιφερειακό επίπεδο⁴⁶. Η Ε.Ε. έχει πλέον την αποκλειστική αρμοδιότητα να διαπραγματεύεται και να συνάπτει επενδυτικές συμφωνίες ή Συμβάσεις Ελεύθερου Εμπορίου που περιλαμβάνουν κεφάλαια για τις επενδύσεις ανάλογες με αυτές που συνάπτονταν από τα κράτη μέλη της Ένωσης⁴⁷. Ο ενιαίος και ομοιόμορφος χαρακτήρας της σκοπούμενης επενδυτικής πολιτικής, ως λογικό επακόλουθο της αποκλειστικής αρμοδιότητας, επιβεβαιώνεται από την ίδια την Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία υπογραμμίζει ότι η κοινή εμπορική πολιτική πρέπει να διαμορφώνεται σύμφωνα με ενιαίες αρχές⁴⁸.

Η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της Ε.Ε. συνοδεύτηκε από μία σειρά ερμηνευτικών ζητημάτων που σχετιζόνταν με την ουσία της αρμοδιότητας, καθώς στην πράξη διακρίνουμε ανάμεσα στα μέτρα που αφορούν την είσοδο και την εισδοχή μίας επένδυσης στην χώρα υποδοχής (pre-establishment stage) και στα μέτρα που αφορούν την μεταχείριση μίας επένδυσης μετά την

εγκατάσταση της (post-establishment stage). Η προσέλευση και προώθηση των επενδύσεων είναι ένα ζήτημα διαφορετικό από την προστασία τους. Το κρίσιμο και συγχρόνως αμφισβητούμενο ζήτημα ήταν αν οι νεόκοπες αρμοδιότητες της Ένωσης περιορίζονταν μόνο στα θέματα εισόδου της επένδυσης ή εκτείνονταν και στην προστασία τους μετά την εγκατάσταση⁴⁹. Δύο απόψεις υποστηρίχθηκαν που θα μπορούσαν σχηματικά να αποκληθούν η στενή και ευρεία προσέγγιση και οι οποίες επάγονται διαφορετικές συνέπειες, με την πρώτη να περιορίζει και τη δεύτερη να διευρύνει την αρμοδιότητα της Ένωσης. Η Ε.Ε. παραδοσιακά στόχευε στην απελευθέρωση της πρόσβασης στην αγορά. Οι τέσσερις κοινοτικές ελευθερίες: ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών⁵⁰, υπηρεσιών⁵¹, κεφαλαίων⁵² και προσώπων⁵³, που αποτέλεσαν το πρωτογενές κανονιστικό υλικό για την οικονομική ενοποίηση και την εσωτερική αγορά, αποσκοπούσαν πρωτίστως στην άρση των εμποδίων και τη διευκόλυνση πρόσβασης στην αγορά. Η «Minimum Platform of Investment», η οποία υιοθετήθηκε το 2006 και αποσκοπούσε στην ανάπτυξη μίας φιλόδοξης επενδυτικής πολιτικής⁵⁴, αποτελούσε μία διαπραγματευτική πρόταση για τις σύγχρονες και μελλοντικές Συμβάσεις Ελεύθερου Εμπορίου (στο εξής FTAs) ανάμεσα στην Ε.Ε. και σε τρίτες χώρες. Περιορίζονταν μόνο σε μέτρα που σχετιζόνταν με την εγκατάσταση μίας επένδυσης και δεν περιείχε προβλέψεις για την απαλλοτρίωση και την επίλυση των διαφορών⁵⁵. Η γραμματική διατύπωση του άρθρου 206 αποτελεί ένα ακόμη επιχείρημα στα πλαίσια της στενής προσέγγισης, καθώς η αναφορά στην προοδευτική κατάργηση των περιορισμών στο εμπόριο και στις άμεσες ξένες επενδύσεις ενισχύει την άποψη ότι η Κοινή Εμπορική Πολιτική αφορά θέματα που σχετίζονται με την είσοδο της επένδυσης στην χώρα υποδοχής⁵⁶. Αν η αναφορά στους περιορισμούς στις ξένες επενδύσεις υποδηλώνει την είσοδο στην αγορά ή το στάδιο πριν από την εγκατάσταση της επένδυσης, είναι εύλογο να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το στάδιο μετά την εγκατάσταση της επένδυσης και ειδικότερα οι κανόνες που αφορούν τη μεταχείριση των ξένων επενδύσεων δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της αρμοδιότητας⁵⁷. Τέλος, σύμφωνα το άρθρο 345, οι Συνθήκες δεν μπορούν με κανένα τρόπο να προδικάζουν το καθεστώς ιδιοκτησίας στα κράτη μέλη. Η άποψη αυτή, όμως, δεν είναι αναντίρρητη. Η νομοθετική ιστορία του άρθρου δεί-

41. Άρθρα 9 και 10, ό.π.

42. Ε. Σαχπεκίδου, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, εκδ. Σάκκουλα 2011, σελ. 226.

43. P. Craig, «EU Competence», στο D. Patterson and A. Sodersten (eds), *A Companion to European Law and International Law*, Wiley Blackwell 2016, σελ. 83.

44. Άρθρο 3 (1δ) ΣΛΕΕ.

45. Άρθρο 206 ΣΛΕΕ.

46. European Parliament Directorate-General for External Policies of the Union, «The EU Approach to International Investment Policy after the Lisbon Treaty», 2010, σελ. 10.

47. M. Gabriel, M. Lentner, «A uniform investment policy? The unwritten EU model BIT», *Journal of Law and Administrative Sciences* No.2/2014, σελ. 156.

48. Άρθρο 207 (1) ΣΛΕΕ, το οποίο περιλαμβάνει μία σειρά τομέων μεταξύ των οποίων εντάσσονται και οι άμεσες ξένες επενδύσεις και στους οποίους η κοινή εμπορική πολιτική θα πρέπει να διαμορφώνεται βάσει ενιαίων αρχών.

49. D. Leys, «EU Competence in Foreign Direct Investment: Will the EU Court of Justice End the Controversy?», *Global Trade and Customs Journal* 2015, σελ. 269.

50. Άρθρα 28-30 ΣΛΕΕ.

51. Άρθρα 56 ΣΛΕΕ.

52. Άρθρα 63 ΣΛΕΕ.

53. Άρθρα 21 ΣΛΕΕ.

54. The Council of European Union to the 133 Committee, «Minimum Platform on investment for EU FTAs», Brussels, 28 July 2006, D (2006) 9219, σελ. 1.

55. W. Shau and S. Zhang, «The Treaty of Lisbon: Half Way Towards a Common Investment Policy», *The European Journal of International Law* 2010, σελ. 1051.

56. Βλ. αναλ. A. Reinisch, «The EU on the Investment Path - Quo Vadis Europe? The future of EU BITs and other investment agreements», *Santa Clara Journal of International Law* 2014, σελ. 117-118.

57. A. Reinisch, «The Division of Powers Between the EU and Its Member States "After Lisbon"», M. Bungenberg, J. Griebel, S. Hindelang (eds), *European Yearbook of International Economic Law*, Springer 2011, σελ. 51.

χνει ότι στόχος ήταν να αποφευχθεί η ανάμιξη της Ε.Ε. στις αποφάσεις των κρατών για τον χαρακτηρισμό της ιδιοκτησίας ως δημόσιας ή ιδιωτικής⁵⁸. Έτσι, δεν μπορεί να αποκλειστεί η προστασία των επενδύσεων, καθώς αφορά το δικαίωμα του κράτους να απαλλοτριώνει ιδιωτική περιουσία ή να ιδιωτικοποιεί δημόσια περιουσία, αλλά δεν εκτείνεται στον προσδιορισμό των όρων υπό τους οποίους θα γίνει η απαλλοτρίωση, καθώς ο καθορισμός τους υπόκειται στο διεθνές επενδυτικό δίκαιο και όχι στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 345⁵⁹. Με την άποψη αυτή ευθυγραμμίζεται και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, κατά την οποία το άρθρο 345 δεν επηρεάζει το δικαίωμα ενός κράτους μέλους να αποφασίζει εάν ένα συγκεκριμένο περιουσιακό στοιχείο είναι ιδιωτικό ή δημόσιο. Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου αναφέρει ότι το άρθρο αυτό δεν συνεπάγεται τον αποκλεισμό των μέτρων απαλλοτρίωσης από τους θεμελιώδεις κανόνες της Συνθήκης⁶⁰.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθετεί μία ολιστική προσέγγιση έναντι της σκοπούμενης πολιτικής στον τομέα των επενδύσεων⁶¹, θεωρώντας ότι μία περιεκτική κοινή επενδυτική πολιτική που θα ξεκινά από το στάδιο πριν την εγκατάσταση της επένδυσης, ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες των επενδυτών. Έτσι, θα πρέπει να ενσωματώνει τόσο την φιλελευθεροποίηση όσο και την προστασία των επενδύσεων. Ως αποτέλεσμα, τα κράτη μέλη δεν θα μπορούν ατομικά να διαπραγματεύονται την σύναψη διμερών επενδυτικών συμβάσεων στο μέτρο που ουσιώδεις πτυχές της επενδυτικής σχέσης, όπως η προστασία, υπάγονται πλέον στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης^{62,63}.

Και η άποψη αυτή στηρίζεται σε αξιόπιστα επιχειρήματα. Το άρθρο 207(1) ΣΛΕΕ δεν εξειδικεύει το είδος των μέτρων που αφορούν τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Έτσι, η πλειονότητα των συγγραφέων υποστηρίζει ότι η αρμοδιότητα της Ε.Ε. θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει τόσο την προώθηση των επενδύσεων μέσω της φιλελευθεροποίησης τους, όσο και την προστασία τους στο στάδιο μετά την εγκατάσταση τους⁶⁴. Παράλληλα, το άρθρο 216 ΣΛΕΕ παρέχει μία αυτόνομη νομική βάση για την συμπερίληψη της προστασίας των επενδύσεων στην αρμοδιότητα της Ένωσης. Σύμφωνα με το άρθρο 216, «η Ένωση μπορεί να συνάπτει συμφωνία με μία ή περισσότερες τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς όταν το προβλέπουν οι Συνθήκες ή όταν η σύναψη της συμφωνίας είναι αναγκαία για την επίτευξη, στο πλαίσιο των πολιτικών της Ένωσης, ενός εκ των στόχων

που καθορίζονται από τις συνθήκες...»⁶⁵. Έτσι, ανάμεσα στις εσωτερικές και στις εξωτερικές-συνεπαγόμενες αρμοδιότητες υφίστανται σύνδεσμοι και η εξωτερική δικαιοπαγωγική διαδικασία μπορεί να συμβάλλει στην υλοποίηση των στόχων που ανάγονται στην εσωτερική αρμοδιότητα της Ένωσης. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει η αυτόνομη προϋπόθεση ότι οι συνεπαγόμενες εξωτερικές εξουσίες θα πρέπει να κατατείνουν στην επίτευξη των εξωτερικών στόχων της Ένωσης, όπως αυτοί ορίζονται στο άρθρο 21 ΣΕΕ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι δεσμοί και η συνοχή μεταξύ των εσωτερικών και των εξωτερικών στόχων βασίζονται στη δομή της Συνθήκης⁶⁶.

Καθοριστική υπήρξε η συμβολή του ΔΕΕ στην αποσαφήνιση του πεδίου εφαρμογής της αρμοδιότητας με αφορμή την υπογραφή και την σύναψη της FTA της Ε.Ε. με την Σιγκαπούρη. Σύμφωνα με το Συμβούλιο, η συγκεκριμένη συμφωνία ήταν μία από τις πρώτες FTAs «νέας γενιάς» που συμπεριλάμβανε εκτός από την μείωση των δασμών και των μη δασμολογικών φραγμών στο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, ρυθμίσεις για την προστασία των επενδύσεων⁶⁷. Το κρίσιμο ερώτημα ήταν ποιες προβλέψεις εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ε.Ε., ποιες στην κατηγορία των συντρεχουσών αρμοδιοτήτων και ποιες στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών⁶⁸. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, το άρθρο 207(1) της Συνθήκης της Λισαβόνας αναφέρεται γενικά στις άμεσες ξένες επενδύσεις⁶⁹, χωρίς να διακρίνει ανάμεσα στην εισδοχή ή την προστασία μίας επένδυσης⁷⁰.

Η ευρεία προσέγγιση που υιοθετεί το ΔΕΕ ενισχύει τον στόχο της ολοκλήρωσης των αγορών στον τομέα της ενέργειας στην ευρύτερη Ευρώπη μέσω των επενδύσεων, καθώς ο αποκλεισμός της προστασίας των επενδύσεων θα επιδρούσε αρνητικά, στο μέτρο που η τεχνική διάσπαση και ο διαχωρισμός ανάμεσα στην είσοδο της επένδυσης και την προστασία αυτής, θα αποδυνάμωναν την όποια προσπάθεια της Ένωσης να διαμορφώσει μία συμπαγή επενδυτική πολιτική. Ο κατακερματισμός και ακολούθως η πρόταξη του συμφέροντος του κάθε κράτους, όπως αυτό ορίζεται μονομερώς από το ίδιο⁷¹ μέσω των διμερών επενδυτικών συμβάσεων⁷², λειτουργούν ανασταλτικά, θέτουν προσκόμματα στην διαδικασία της ολοκλήρωσης και ναρκοθετούν την διαμόρφωση ενός ρυθμιστικού πλαισίου που θα αναπτυχθεί και θα λειτουργεί με γνώμονα το κοινό ευρωπαϊκό συμφέρον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα απο-

58. A. Dimopoulos, *EU Foreign Investment Law*, Oxford University Press, 2011, σελ. 110.

59. M. Bundenberg, «The Division of competence between the EU and its member states in the area of investment politics», M. Bundenberg et. al. (eds), *International Investment and EU Law*, Springer-Verlag Bertling Heidelberg 2011, σελ. 36-37.

60. European Commission, «Towards a Comprehensive European International Policy», Brussels, 7.7.2010, COM(2010) 343 Final, σελ. 8-9.

61. Ο.π., σελ. 5.

62. C. E. Anderer, «Bilateral Investment Treaties and the EU Legal Order: Implications of the Lisbon Treaty», *Brooklyn Journal of International Law*, Vol. 35, Issue 3, Article 9, σελ. 876.

63. Με εξαίρεση τα όσα ορίζει ο Κανονισμός Νο 1219/2012.

64. L. Schicho, «Member States BITs after the Treaty of Lisbon. Solid Foundation or first victims of EU Investment Policy», Department of European Legal Studies Research Paper in Law 02/2012 σελ. 4.

65. Άρθρο 216 (1) ΣΛΕΕ.

66. European Parliament 2015, Directorate-General for Internal Policies The Lisbon Treaty functioning of EU: Foreign Affairs, σελ. 15-16.

67. ECJ Opinion 2/2015, σελ. 7, παρ. 17.

68. ECJ ό.π., σελ. 4, παρ. 1.

69. Η ερμηνεία του δικαστηρίου δείχνει να στηρίζεται στην γραμματική ερμηνεία του άρθρου 207(1) όπως ακριβώς στη γραμματική ερμηνεία και στη διατύπωση του άρθρου 206 ΣΛΕΕ στηρίζεται και η αντίθετη άποψη, που τείνει να περιστείλει και να περιορίσει την αρμοδιότητα της Ένωσης.

70. ECJ ό.π., σελ. 18, παρ. 87.

71. Χωρίς να ταυτίζεται κατ' ανάγκη με το συλλογικό συμφέρον της Ε.Ε., όπως αυτό μορφοποιείται και εκφράζεται μέσω των οργάνων της.

72. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ορισμένα μοντέλα διμερών επενδυτικών συμβάσεων διαμορφώνονται από κάποια κράτη κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αντικατοπτρίζουν τις απόψεις και τις προσδοκίες τους για τους κανόνες των Ξένων Επενδύσεων. United Nations Conference on Trade and Development Bilateral Investment Treaties 1959-1999, United Nations New York and Geneva, 2000 σελ. 20-21.

τελεί η ατυχής κατάληξη που είχαν οι διαπραγματεύσεις για την σύναψη της Πολυμερούς Συμφωνίας Επενδύσεων στο πλαίσιο του ΟΟΣΑ. Η αποτυχία κωδικοποίησης και προοδευτικής ανάπτυξης του διεθνούς δικαίου των επενδύσεων με την σύναψη της εν λόγω συμφωνίας οφείλεται στις σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις διμερείς συμφωνίες. Τα κράτη εξαγωγής κεφαλαίων, έχοντας δομήσει το σύστημα προστασίας και προώθησης των επενδύσεων στην βάση ενός συμβατικού πλέγματος που εξυπηρετούσε τα συμφέροντά τους, δεν ήταν διατεθειμένα να υπαγάουν το θεσμικό πλαίσιο που είχαν δημιουργήσει σε μία πολυμερή συμφωνία⁷³.

IV. Τα εργαλεία ολοκλήρωσης των αγορών ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη

Η Ε.Ε. διαθέτει δυο ειδών εργαλεία, τα οποία και αξιοποιεί για να επιτύχει την ολοκλήρωση των αγορών της ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη: τα μεν είναι εργαλεία ρύθμισης (Α), τα δε είναι εργαλεία δράσης (Β).

A. Εργαλεία κανονιστικής ρύθμισης

Με τα εργαλεία κανονιστικής ρύθμισης τίθενται δεσμευτικοί κανόνες δικαίου. Κεντρικοί κανόνες που μας αφορούν είναι η απελευθέρωση και η πρόσβαση τρίτων στην αγορά. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε πώς ρυθμίζουν την απελευθέρωση και την πρόσβαση το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και η Συνθήκη για το Χάρτη Ενέργειας, πριν μελετήσουμε έναν εμβληματικό μηχανισμό ενοποίησης του δικαίου των εμπλεκόμενων χωρών εκτέρωθεν των ευρωπαϊκών συνόρων, που είναι η Ενεργειακή Κοινότητα (Energy Community)⁷⁴.

a. Η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας και η πρόσβαση τρίτων στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο

Η βασική αρχή οργάνωσης και λειτουργίας μιας ελεύθερης αγοράς, όπως της Ε.Ε., είναι η απαγόρευση των διακρίσεων μεταξύ των συντελεστών της αγοράς και η ισότιμη πρόσβαση και χρήση δικτύων για επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτά τα τμήματα της αγοράς⁷⁵. Η αποτελεσματική εφαρμογή των τεσσάρων ελευθεριών απαιτεί την κατάργηση τόσο των άμεσων όσο και των έμμεσων διακρίσεων⁷⁶. Στην ορολογία του διεθνούς οικονομικού δικαίου, ο όρος που χρησιμοποιείται για να αποδώσει την έννοια της φιλελευθεροποίησης κατά το στάδιο εισόδου μίας επιχείρησης στην επικράτεια ενός ξένου κράτους είναι «πρόσβαση στην αγορά» (market access). Στα πλαίσια της εισδοχής μίας ξένης επένδυσης, οι συντηθέστεροι κανόνες (pre-investment rules) που τίθενται από την πλευρά του κράτους υποδοχής ως προϋπόθεση είναι οι ποσοτώσεις των εξαγωγών, οι προμήθειες υλικών από τοπικούς παραγωγούς⁷⁷, η υποχρέωση συμμετοχής τοπικού εταί-

ρου στο επενδυτικό σχήμα⁷⁸. Οι κανόνες αυτοί έχουν γενικό χαρακτήρα και μπορούν εφαρμοστούν σε κάθε μορφή επένδυσης, όμως στα πλαίσια του δικαίου της ενέργειας η πρόσβαση στην αγορά έχει μία ιδιαίτερη διάσταση, που ανταποκρίνεται στην φύση και την λειτουργία των ενεργειακών επενδύσεων μέσω των δικτύων και αποκαλείται «πρόσβαση τρίτων» (Third Party Access).

Ελλείπει ειδικότερων προβλέψεων στο επίπεδο του Ευρωπαϊκού πρωτογενούς δικαίου το Ευρωπαϊκό δίκαιο της ενέργειας αναπτύχθηκε κυρίως στα πλαίσια του παράγωγου δικαίου με δέσμες μέτρων που στόχευαν κυρίως την απελευθέρωση της αγοράς της ενέργειας⁷⁹. Οι δέσμες αυτές μέτρων, γνωστές και ως Ενεργειακά Πακέτα, αποσκοπούσαν στην σταδιακή και προοδευτική φιλελευθεροποίηση της Ευρωπαϊκής Αγοράς Ενέργειας και οι ρυθμίσεις τους για τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας αποτέλεσαν το πρωτογενές υλικό για το ρυθμιστικό πλαίσιο της Πρόσβασης στην Αγορά της Ενέργειας, βασική συνιστώσα της διαδικασίας ολοκλήρωσης μέσω της υλοποίησης ξένων επενδύσεων. Το πρώτο και δεύτερο ενεργειακό πακέτο εστίαζε πρωτίστως στην φιλελευθεροποίηση της αγοράς ενέργειας, ενώ το τρίτο πακέτο αποσκοπούσε επιπρόσθετα στην ανάπτυξη της αρχής της πρόσβασης στην αγορά⁸⁰.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η πλειοψηφία των εθνικών αγορών ηλεκτρικής ενέργειας παρουσίαζε συνήθως καθέτως ολοκληρωμένα γεωγραφικά μονοπώλια που είτε ανήκαν στα κράτη είτε ήταν ιδιωτικής ιδιοκτησίας και ρυθμίστηκαν ως φυσικά μονοπώλια. Οι επιχειρήσεις είχαν γίνει οι αποκλειστικοί προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας σε οποιοδήποτε είδος καταναλωτή, κατοίκου συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής⁸¹. Την εποχή εκείνη, μετά από οκτώ χρόνια διαπραγματεύσεων, η Ε.Ε. σε συνεργασία με τα κράτη μέλη ξεκίνησε ένα μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα απελευθέρωσης των παραπάνω αγορών, έτσι ώστε να γίνουν ανοικτές στον ανταγωνισμό⁸². Συγκεκριμένα, η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση οδηγίας για τη μεταρρύθμιση του τομέα και τη δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς ενέργειας βάσει του άρθρου 100 Α (ΕΟΚ), με τη διαβούλευση τόσο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου όσο και του Συμβουλίου⁸³.

Ο ορθόδοξος τρόπος επίτευξης της αναδιάρθρωσης των κανονιστικών ρυθμίσεων και της διεύρυνσης των αγορών ενέρ-

73. Π. Γκλαβίνης, *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο*, εκδ. Σάκκουλα 2009, σελ. 454.

74. www.energy-community.org

75. Α. Ηλιάδου, «Απελευθέρωση Αγοράς Ενέργειας κατά το Ευρωπαϊκό και Εθνικό Δίκαιο» στο *Ενέργεια Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, επιμ. Ν. Φαραντούρης, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 25.

76. R. Torino, *Introduction to European Internal Market Law*, Roma, Tres-Press 2017, σελ. 12.

77. Γνωστά και ως performance requirements.

78. «Sharing Pre-Investment Rules in the Energy Sector», A discussion paper for the Energy Charter Expert Meeting removing pre-investment barriers in energy, mobilizing energy investments towards universal access and energy transition, Brussels 14 June 2016, International Energy Charter, σελ. 3.

79. Α. Αλιγιζάκη, *Ενεργειακή Πολιτική και Δίκαιο της Ε.Ε.*, εκδ. Σάκκουλα 2018, σελ. 47.

80. «Competition Policy and Integral Energy Market» Policy Department A: Economic and Scientific Policy Study for ECON Committee, 2017, σελ. 18.

81. P.L. Joskow, «Lessons Learned From Electricity Market Liberalization», The Energy Journal, Special Issue, The Future of Electricity: Papers in Honor of David Newbery, 2008, σελ. 10.

82. European Commission, Competition, Energy, Energy and Environment, Overview, Liberalisation of the electricity and gas markets, http://ec.europa.eu/competition/sectors/energy/overview_en.html.

83. R. Eising, «Policy Learning in Embedded Negotiations: Explaining EU Electricity Liberalization», International Organization 56, 1, The IO Foundation and the Massachusetts Institute of Technology, 2002, σελ. 85-120.

γιας δεν θα μπορούσε να είναι τυχαίος και αυθαίρετος, αλλά αντιθέτως, θα έπρεπε να αποτελέσει αποκύημα μιας σειράς συντονισμένων διαδικασιών. Ξεκινώντας με την ιδιωτικοποίηση των κρατικών μονοπωλίων ηλεκτρικής ενέργειας, το επόμενο βήμα δεν θα ήταν άλλο από τον διαχωρισμό των ανταγωνιστικών τμημάτων μιας βιομηχανίας από τα μη ανταγωνιστικά. Έπειτα, σειρά έχει η επιβολή υποχρέωσης στους διαχειριστές των δικτύων να επιτρέψουν την πρόσβαση τρίτων στην υποδομή, το άνοιγμα της αγοράς σε νέους προμηθευτές, μαζί με την καθιέρωση της ελευθερίας των τελικών καταναλωτών να επιλέξουν όποιον προμηθευτή αυτοί επιθυμούν και ανταποκρίνεται καλύτερα στα συμφέροντά τους. Τέλος, απαραίτητη κρίθηκε η ύπαρξη μιας ανεξάρτητης ρυθμιστικής αρχής τοποτηρητή του τομέα, με την ικανότητα επιβολής διαφόρων κανονιστικών απαιτήσεων⁸⁴.

Η Οδηγία 96/92/ΕΚ (πρώτη οδηγία για την ηλεκτρική ενέργεια) καθόρισε τις βασικές αρχές και τους κανόνες για τη λειτουργία μιας απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας, όπως είναι οι αρχές του ελεύθερου εμπορίου ηλεκτρικής ενέργειας και της ελεύθερης πρόσβασης τρίτων στο δίκτυο, εισήγαγε την ιδέα της εγκατάλειψης της εθνικής κυριαρχίας στην ηλεκτρική ενέργεια. Το τελικό κίνητρο της οδηγίας δεν ήταν μόνο η θέσπιση κανόνων σχετικά με την αποδοτική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, τη μεταφορά, τη διανομή και την προμήθεια, αλλά και κανόνες που ρυθμίζουν και συστηματοποιούν τον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, την πρόσβαση στην αγορά και τις διαδικασίες έγκρισης για την κατασκευή νέων εγκαταστάσεων παραγωγής⁸⁵.

Η δεύτερη οδηγία για την ηλεκτρική ενέργεια (2003/54/ΕΚ) μαζί με τον Κανονισμό 1228/2003, έθιξαν ρητά για πρώτη φορά διασυνοριακά ζητήματα και έφεραν την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας ένα βήμα μπροστά.⁸⁶ Η ανάγκη για αυστηρότερους κανόνες διαχωρισμού και για ταξινόμηση των στοιχείων του,⁸⁷ επικύρωσε την ιδέα της ενισχυμένης ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, η οποία θα προωθούσε το πλήρες άνοιγμα της αγοράς, την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας σε όλα τα είδη καταναλωτών και την καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών και αποδοτικότητα των επιχειρήσεων. Επιπλέον, προκειμένου να προωθηθεί η πρόσβαση τρίτων στο δίκτυο και ο ανταγωνισμός στην αγορά, την ευρωπαϊκή και τη διεθνή, οι εθνικοί νομοθέτες προέβλεψαν τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ρυθμιστικού φορέα.

Αν και η πρόοδος που είχε ήδη σημειωθεί ήταν σημαντική, το άνοιγμα της αγοράς και οι ανωτέρω τιθέμενοι στόχοι δεν είχαν ακόμη επιτευχθεί, καθώς εξακολουθούσαν να υπάρχουν εμπόδια που να περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία ενέργειας και τον ανταγωνισμό, ενώ οι τιμές χονδρικής πώλησης ηλεκτρικής ενέργειας αυξήθηκαν αυθαίρετα, τέθηκαν περιορισμοί εισόδου και η άσκηση του δικαιώματος επιλογής προ-

μηθευτή εκ μέρους των τελικών καταναλωτών δεν λειτουργούσε όπως θα έπρεπε⁸⁸.

Ως εκ τούτου, το τρίτο ενεργειακό πακέτο εκδόθηκε το 2009, με δύο οδηγίες για τις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου (2009/72/ΕΚ και 2009/73/ΕΚ) και τρεις κανονισμούς όσον αφορά τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου, το διασυνοριακό δίκτυο ανταλλαγής ηλεκτρικής ενέργειας και τη δημιουργία του οργανισμού για την συνεργασία των ρυθμιστικών αρχών ενέργειας (ACER)⁸⁹.

Η αρχή της μη διάκρισης, επί της οποίας εδράζεται η «Πρόσβαση Τρίτων στα Δίκτυα», αντικατοπτρίζεται στο παράγωγο δικαίωμα της Ε.Ε. για την ενέργεια και ειδικότερα στην τρίτη δέσμη μέτρων για την ενέργεια, η οποία στοχεύει στην περαιτέρω απελευθέρωση και το άνοιγμα των ενεργειακών αγορών. Η πρόσβαση τρίτων στα δίκτυα ενέργειας στο πλαίσιο της τρίτης δέσμης μέτρων για την ενέργεια διέπεται από την οδηγία 2009/73/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 2003/55/ΕΚ, του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 715/2009 (ΕΚ) για τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα φυσικού αερίου και την κατάργηση του κανονισμού αριθ. 1775/2005, την οδηγία 2009/72/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της οδηγίας 2003/54/ΕΚ και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 714/2009 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1228/2003. Το γενικό πλαίσιο της Πρόσβασης Τρίτων για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο καθορίζεται στις οδηγίες που περιέχουν τους βασικούς κανόνες και αρχές. Οι οδηγίες απαιτούν το καθεστώς της Πρόσβασης Τρίτων να βασίζεται σε δημοσιευμένα και προκαθορισμένα τιμολόγια που εφαρμόζονται χωρίς διακρίσεις και διαφάνεια. Το περιεχόμενο αυτών των κανόνων διευκρινίζεται περαιτέρω στους σχετικούς κανονισμούς που συμπληρώνουν τις οδηγίες⁹⁰.

Η ρύθμιση της πρόσβασης τρίτου μέρους έχει καίρια σημασία για την προώθηση των επενδύσεων και την ολοκλήρωση των ενεργειακών αγορών, καθώς η ομαλή λειτουργία της αγοράς εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την είσοδο νέων φορέων στην αγορά ενέργειας και από τις ειδικές δραστηριότητες, όπως η μεταφορά και η διανομή. Πρακτικά, η πρόσβαση τρίτων παρέρπει σε ένα σύστημα, στο οποίο τα κράτη διασφαλίζουν ότι οι τρίτες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση στα δίκτυα μεταφοράς και διανομής, καθώς και στους τερματικούς σταθμούς υδροπιοημένου φυσικού αερίου⁹¹.

84. M.G. Pollitt, «Electricity Liberalisation in the European Union: A Progress Report», Electricity Policy Research Group, Working Paper 0929, Cambridge Working Paper in Economic, 2009, σελ. 4-5.

85. I. Tominov, «Liberalization of the electricity market - is it meeting expectations?», Journal of Energy, 57 (3), 2008, σελ. 256-299.

86. L. Meeus, R. Belmans, «Electricity market integration in Europe, Bourses d'énergie», University of Leuven (KUL), 2008, σελ. 6.

87. T. Panagos, *The Unbundling In The Energy Sector Companies*, Sakkoulas Editions, 2011, σελ. 19.

88. European Commission, Competition DG, Energy, Basic Industries, Chemicals and Pharmaceuticals Energy, Water, DG Competition Report On Energy Sector Inquiry, 2007, σελ. 4.

89. European Commission, Commission Staff Working Paper, Interpretative Note On Directive 2009/72/EC Concerning Common Rules For The Internal Market In Electricity And Directive 2009/73/EC Concerning Common Rules For The Internal Market In Natural Gas, The Unbundling Regime, 2010, σελ. 4.

90. K. Talus, *EU Energy Law and Policy. A critical Account*, Oxford University Press, 2013, σελ. 185.

91. K. Talus, *Introduction to EU Energy Law*, Oxford University Press, 2016, σελ. 19.

Β. Η Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας

Η Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας που υπογράφηκε το 1994 και τέθηκε σε ισχύ το 1998, εδράζεται σε τέσσερις πυλώνες⁹²: 1. την προστασία των επενδύσεων, 2. αμερόληπτες και μη διακριτικές συνθήκες για το εμπόριο και την μεταφορά της ενέργειας, 3. την επίλυση των διαφορών και 4. την προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας και την ελαχιστοποίηση της παραγωγής και χρήσης της ενέργειας στο περιβάλλον. Εγκαθιδρύει ένα νομικά δεσμευτικό πλαίσιο που αποσκοπεί προώθηση της μακροπρόθεσμης συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας, με βάση συμπληρωματικά και αμοιβαία οφέλη, σύμφωνα με τους στόχους και τις αρχές του Χάρτη⁹³. Οι αρχές του Χάρτη, στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 2 της Συνθήκης, όπως προκύπτει από τις επιμέρους προβλέψεις της, είναι μεταξύ άλλων η αρχή των ανοικτών αγορών, όπως η ελεύθερη πρόσβαση των επιχειρήσεων και η απελευθέρωση του εμπορίου των ενεργειακών προϊόντων⁹⁴. Έτσι, ο απώτερος στόχος της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας είναι η δημιουργία μιας απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας, για την οποία απαιτείται σταθερό και διαφανές πλαίσιο ενεργειακού εμπορίου που διευκολύνεται από την υιοθέτηση εμπορικών κανόνων της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (ΓΣΔΕ) και άλλων συμφωνιών του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ)⁹⁵.

ι. Η πρόσβαση τρίτων στην αγορά στη Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας

Το κρίσιμο στοιχείο είναι κατά πόσο ο Χάρτης περιέχει τις ανάλογες ρυθμίσεις για την θεσμοθέτηση της πρόσβασης στις αγορές και την ελεύθερη διαμετακόμιση των ενεργειακών προϊόντων. Η ρύθμιση της διαμετακόμισης ενεργειακών υλών και προϊόντων επιτυγχάνει ένα τριπλό στόχο: πρώτον, συμβάλλει στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού για τις χώρες καταναλωτές, δεύτερον, στην πρόσβαση στην αγορά για τις χώρες παραγωγούς και, τρίτον, στην αύξηση των εισοδημάτων των χωρών διαμετακόμισης⁹⁶. Έτσι, και ενόψει του δεύτερου στόχου της, αποτελεί συνιστώσα και ειδικότερη έκφραση της πρόσβασης τρίτων στην αγορά, αν και αποτελεί έννοια αρκετά διαφορετική από αυτήν. Ως διαμετακόμιση νοείται συνήθως η μεταφορά ενεργειακών προϊόντων ή ενέργειας που προέρχεται από μία χώρα (χώρα εξαγωγής), διέρχεται τουλάχιστον από μία δεύτερη χώρα (χώρα διαμετακόμισης) και στη συνέχεια εισέρχεται στη χώρα προορισμού (χώρα εισαγωγής)⁹⁷.

Αποτελεί ζήτημα μείζονος σημασίας, πολύ δε περισσότερο καθώς συνδέεται άμεσα με την υλοποίηση μίας επένδυσης. Τα ενεργειακά αγαθά έχουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Πρώτον, η διαμετακόμιση τους διαφέρει από την διαμετακό-

μιση των αγαθών καθώς τα πρώτα είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με σταθερές υποδομές στο μέτρο που το μεν φυσικό αέριο μεταφέρεται με αγωγούς, η δε ηλεκτρική ενέργεια με δίκτυα⁹⁸. Αυτή η στενή σχέση ανάμεσα στο εμπόριο ενεργειακών προϊόντων και τις υποδομές παραπέμπει στις επενδύσεις. Άλλωστε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο οι επιμέρους οικονομικές δραστηριότητες (εμπόριο, επενδύσεις) έχουν στενές σχέσεις μεταξύ τους και οι νομικές διακρίσεις των τομέων τους είναι σε μεγάλο βαθμό τεχνικές⁹⁹. Ειδικότερα όμως στα πλαίσια της ενέργειας η κατασκευή αγωγών και δικτύων απαιτεί σημαντικές και ιδιαίτερα εξειδικευμένες επενδύσεις καθώς αυτού του είδους οι υποδομές μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο για συγκεκριμένα ενεργειακά προϊόντα¹⁰⁰.

Η Συνθήκη για τον Χάρτη εισάγει την αρχή της ελευθερίας της διαμετακόμισης ορίζοντας ότι «Κάθε συμβαλλόμενο μέρος λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα για τη διευκόλυνση της διέλευσης ενεργειακών υλών και προϊόντων σύμφωνα με την αρχή της ελεύθερης διαμετακόμισης και χωρίς διάκριση όσον αφορά την προέλευση, τον προορισμό ή την ιδιοκτησία τέτοιων ενεργειακών υλικών και προϊόντων ή διακρίσεις ως προς την τιμολόγηση και χωρίς να επιβάλλονται αδικαιολόγητες καθυστερήσεις, περιορισμοί ή επιβαρύνσεις»¹⁰¹. Η αρχιτεκτονική της ρύθμισης στηρίζεται στην διάταξη του άρθρου V της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (ΓΣΔΕ)¹⁰², με την διαφορά ότι η διάταξη της Συνθήκης του Χάρτη έχει ευρύτερο περιεχόμενο από την αντίστοιχη της ΓΣΔΕ, καθώς ρητά εντάσσει αγωγούς φυσικού αερίου στα μέσα μεταφοράς¹⁰³, ένα ζήτημα διαφιλονικούμενο υπό το καθεστώς της ΓΣΔΕ. Έτσι, ο Χάρτης Ενέργειας επιβάλλει πρόσθετες υποχρέωσης σε σχέση με την ΓΣΔΕ¹⁰⁴.

Ο όρος «διευκολύνει¹⁰⁵» που χρησιμοποιεί το άρθρο θεωρήθηκε ασαφής. Προκειμένου να αποσαφηνιστούν οι προβλέψεις του άρθρου 7, η Διάσκεψη του Χάρτη Ενέργειας πρότεινε την σύναψη ενός Πρωτοκόλλου. Μεταξύ των βασικών σημείων του Πρωτοκόλλου ήταν η διασφάλιση ότι η πρόσβαση στην βάση της διαθέσιμης χωρητικότητας των σχετικών υποδομών θα γίνονταν χωρίς διακρίσεις, με τρόπο διαφανή και οι διαπραγματεύσεις θα διεξάγονταν με καλή πίστη¹⁰⁶. Οι χρεώσεις

92. N. Yodogawa, *Energy Charter Treaty: An Unexploited But Rich Well*, IEEJ, April 2013, σελ. 1.

93. Άρθρο 2 της Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας.

94. Κ. Ηλιόπουλος, «Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας», Ευρωπαϊών Πολιτεία 2009, σελ. 599-600.

95. N. Georgiou, «A Rule-Based Architecture for the Energy Sector: The WTO and the ECT», *Energy Occasional Paper Series*, Charter Secretariat Knowledge Center 2016, σελ. 12-13.

96. G8 Energy Ministerial Meeting, «Energy Charter, The Multilateral Challenge», Moscow, 1 April 1998, σελ. 14.

97. T. W. Wälde & A. J. Güns, «International Energy trade and Access to Networks», submitted for the Energy Charter Seminar «Liberalizing Trade and Investment in the Eurasian Power Sector», 3 October 2002, Brussels σελ. 17-18.

98. R. Leal-Arcas E.S. Abu Gosh, «Energy trade as a special sector in the WTO: Unique Features, Unrepresented Challenges and Unresolved Issues», *The Indian Journal of International Law*, Vol. VI, 2014, σελ. 20-21.

99. Α. Φατούρος, «Η Συμφωνία για Μέτρα σχετικά με Επενδύσεις που αφορούν το Εμπόριο», στο *Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το Διεθνές Εμπόριο Αγαθών και Υπηρεσιών*, επιμ. Α. Φατούρος - Κ. Στεφάνου, εκδ. Αντ. Σάκκουλα 1995, σελ. 282.

100. Y. Selivanova, «Challenges for Multilateral Energy Trade Regulation: WTO and Energy Charter», *Society of International Economic Law*, June 29, 2010, Online Proceedings Working Paper No. 2010/20 σελ. 7.

101. Άρθρο 7 (1) της Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας.

102. Που φέρει τον τίτλο Ελευθερία Διαμετακόμισης.

103. Άρθρο 7 (10) (b) της Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας.

104. A. Marhold, «The Nexus between the WTO and the Energy Charter Treaty» στο *Sustainable Global Energy Governance*, International Centre for Trade and Sustainable Development, Issue Paper No. 7, April 2016, σελ. 7.

105. Facilitate, σύμφωνα με το αγγλικό κείμενο.

106. Energy Charter Secretariat, *The Energy Charter Treaty. A Reader's Guide*, σελ. 32.

των τιμολογίων για την διαμετακόμιση θα είναι αντικειμενικές, εύλογες και χωρίς διακρίσεις. Οι διαπραγματεύσεις όμως για την σύναψη του πρωτοκόλλου αποτέλεσαν πεδίο αντιπαράθεσης ανάμεσα στην Ε.Ε. και την Ρωσία¹⁰⁷. Οι συμμετέχοντες θεώρησαν ότι οι προβλέψεις για την πρόσβαση τρίτων στα δίκτυα (η οποία εντάσσεται στο ευρύτερο εννοιολογικό πλαίσιο και την λειτουργία της διαμετακόμισης) θα έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεων. Η Ρωσία όμως είχε την άποψη ότι ο χρήστης του δικτύου, του οποίου η άδεια είχε λήξει, θα έπρεπε να έχει προτεραιότητα έναντι των άλλων αναφορικά με την αποδοχή της προσφοράς από την πλευρά του διαχειριστή του δικτύου, ενώ η Ε.Ε. θεωρούσε ότι η πρόταση αυτή μπορεί να θέσει προσκόμματα στην αγορά και να επιδράσει αρνητικά στον ανταγωνισμό. Διαφωνίες υπήρξαν και ως προς τον υπολογισμό των τιμολογίων¹⁰⁸. Η γενικότερη αδυναμία επίτευξης κοινώς αποδεκτών θέσεων στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων οδήγησε στην αναστολή της διαπραγμάτευσης για την σύναψη του Πρωτοκόλλου για την Διαμετακόμιση το 2011.

Ελλείπει ειδικότερων προβλέψεων και εξειδικεύσεων των γενικών αρχών της διαμετακόμισης του άρθρου 7 Χάρτη της Ενέργειας στο σημείο αυτό, κατέληξε σε ένα συμβιβαστικό κείμενο με γενικευμένους κανόνες για το διεθνές καθεστώς της διαμετακόμισης¹⁰⁹. Η πρώτη και η πιο σημαντική διευκρίνιση σχετικά με τις διατάξεις περί διαμετακόμισης περιλαμβάνεται στις επεξηγηματικές παρατηρήσεις της Τελικής Πράξης της Διάσκεψης για τον Χάρτη Ενέργειας σύμφωνα με τις οποίες «Οι διατάξεις της Συνθήκης δεν καθιστούν υποχρεωτική την πρόσβαση τρίτων για κανένα συμβαλλόμενο μέρος» (no mandatory third party access)¹¹⁰. Ως εκ τούτου, η Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας όχι μόνο δεν προβλέπει υποχρεωτική πρόσβαση τρίτων, αλλά αντίθετα κατά αυτόν τον τρόπο προβλέπει τη δυνατότητα άρνησης πρόσβασης¹¹¹.

Στο σημείο αυτό παρατηρείται μία σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το νομικό καθεστώς της Ενεργειακής Κοινότητας που θα εξετάσουμε κατωτέρω, όπου η πρόσβαση τρίτων στα δίκτυα έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα μέσω της αποδοχής του κοινοτικού κεκτημένου στον τομέα της ενέργειας. Στα πλαίσια του Χάρτη της Ενέργειας, η απουσία μίας παρόμοιας ρύθμισης αποδυναμώνει την διαδικασία της ολοκλήρωσης και τους διακριτούς στόχους για το άνοιγμα των αγορών. Η ευρεία συμμετοχή κρατών στον Χάρτη εκτός από τα κράτη της Ε.Ε. αναδεικνύει τον κρίσιμο χαρακτήρα που θα είχε η συμπερίληψη της υποχρεωτικής πρόσβασης τρίτων στα δίκτυα και στην ώθηση που θα έδινε στην διαδικασία της ολοκλήρωσης των αγορών ενέργειας στην ευρύ-

τερη Ευρώπη, καθώς στην παρούσα φάση οι σχέσεις της Ε.Ε. με τις χώρες της περιφέρειας, όπως την ανατολική Ευρώπη, την Μεσόγειο και τα Βαλκάνια, διέπονται από διάφορες μορφές συνεργασίας με ετερογενή χαρακτήρα ως προς την ουσία των ρυθμίσεων που εισάγουν, με αποτέλεσμα να επάγονται διαφορετικές έννομες συνέπειες. Για παράδειγμα, στα πλαίσια της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης, οι συμφωνίες σύνδεσης (Association Agreements) της Ουκρανίας, Μολδαβίας και Γεωργίας με την Ε.Ε. εγκαθιδρύουν την αρχή της πρόσβασης τρίτων στα δίκτυα¹¹², ενώ αντίθετα η Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement (CEPA) της Αρμενίας με την Ε.Ε. που υπογράφηκε το 2017 δεν περιέχει παρόμοια πρόβλεψη.

ii. Η προώθηση των επενδύσεων στη Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας

Ο θεμελιώδης στόχος των διατάξεων της Συνθήκης είναι η δημιουργία ενός «ισότιμου πεδίου δράσης»¹¹³ για τις επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα σε ολόκληρη την γεωγραφική έκταση που καλύπτει αυτή με στόχο την ελαχιστοποίηση των μη εμπορικών κινδύνων που συνδέονται με τις επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας¹¹⁴. Ο στόχος της επενδυτικής πολιτικής, όπως διαμορφώνεται στο κείμενο Χάρτη, εγκλείει δύο διακριτά στάδια: την προώθηση και την προστασία των επενδύσεων.

Σύμφωνα με την Συνθήκη, κάθε συμβαλλόμενο μέρος θα προσπαθεί να παρέχει στους επενδυτές άλλων συμβαλλομένων μερών, όσον αφορά την πραγματοποίηση επενδύσεων στην επικράτεια του, μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή από αυτή που παρέχει στους δικούς του επενδυτές ή στους επενδυτές οποιουδήποτε άλλου συμβαλλόμενου κράτους ή τρίτου κράτους¹¹⁵, θεσμοθετώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την αρχή της εθνικής μεταχείρισης και την αρχή του μάλλον ευνοούμενου κράτους στο στάδιο πριν την είσοδο της επένδυσης στην χώρα υποδοχής.

Οι προβλέψεις του επενδυτικού σταδίου ήταν ιδιαίτερα σημαντικές για τους επίδοξους επενδυτές, συγχρόνως όμως ήταν και διαφιλονικούμενες. Τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης επιθυμούσαν ίσες ευκαιρίες για την πρόσβαση στις αγορές της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης, ενώ τα κράτη της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης επεδίωκαν να προστατεύσουν τους εγχώριους επενδυτές και να διατηρήσουν τον έλεγχο της οικονομικής πολιτικής τους. Η διάσταση αυτή αποτυπώνεται και στις σχετικές προβλέψεις του Χάρτη¹¹⁶.

Η χρήση του όρου «θα προσπαθεί να παρέχει» (shall endeavour to accord) δείχνει και τα χαρακτηριστικά της σχετικής υποχρέωσης. Ο όρος “shall” υποδηλώνει μία νομικά δεσμευτική

107. A. Belyi, «A Russian Perspective on the Energy Charter Treaty», ARI 98/2009, σελ. 3.

108. C. Mete, «Escalated Interactions between EU Energy Law and the Energy Charter Treaty», Journal of World Energy Law & Business 2016, σελ. 12-13.

109. C. Mete, ό.π., σελ. 14.

110. «The Energy Charter Treaty and Related Documents, A Legal Framework for International Energy Cooperation», Energy Charter Secretariat 2004, FINAL ACT OF THE EUROPEAN ENERGY CHARTER CONFERENCE UNDERSTANDINGS, σελ. 25.

111. I. Pominova, «Risks and Benefits for the Russian Federation from Participating in the Energy Sector: Comprehensive Analysis», Energy Occasional Paper Series, Charter Secretariat Knowledge Center 2014, σελ. 11.

112. Άρθρο 257 της συμφωνίας σύνδεσης με την Ουκρανία, Άρθρο 349 της συμφωνίας σύνδεσης με την Μολδαβία και Άρθρο 217 της συμφωνίας σύνδεσης με την Γεωργία.

113. A “level playing field” σύμφωνα με το αγγλικό κείμενο της συνθήκης.

114. «The Energy Charter Treaty and Related Documents. A Legal Framework for International Energy Cooperation», Energy Charter Secretariat 2004, σελ. 14.

115. Άρθρο 10 (2) και (3).

116. C.P. Speed and T.W. Walde, «Will the Energy Charter Treaty help international energy investors?», UNCTAD/ITE/IIT, Volume 5, No. 3, 1996, σελ. 8.

υποχρέωση¹¹⁷, ενώ ο όρος “endeavour to accord” δείχνει μία ευέλικτη και εύκαμπτη υποχρέωση. Ουσιαστικά, η διατύπωση του άρθρου 10(2) αποτελεί ένα συμβιβασμό ανάμεσα σε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις, την μία κατά την οποία δεν θα έπρεπε να υπάρχει ανάληψη καμίας δεσμευτικής υποχρέωσης και την άλλη προσέγγιση που επιθυμούσε την συμπερίληψη πολύ συγκεκριμένων δεσμευτικών υποχρεώσεων. Μετά την εγκατάσταση της επένδυσης, όμως, οι υποχρεώσεις που αναλαμβάνει το κράτος για την προστασία των επενδύσεων είναι δεσμευτικές.

Ο λόγος για τη διάκριση ανάμεσα στο στάδιο πριν από την είσοδο της επένδυσης και το στάδιο μετά την εγκατάσταση είναι πολλοί. Η προώθηση των επενδύσεων μέσω του ανοίγματος των αγορών μπορεί να αυξήσει την ροή των επενδύσεων, συγκρόνως όμως να επηρεάσει αρνητικά την παραγωγική ικανότητα των εγχώριων οικονομικών φορέων κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, ενώ συγχρόνως μπορεί να περιορίσει την ρυθμιστική ικανότητα του κράτους υποδοχής κατά το προεπενδυτικό στάδιο¹¹⁸. Τα κράτη πρέπει να είναι ελεύθερα να λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με την πρόσβαση στην επικράτεια τους. Από την σκοπιά του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, το κράτος δεν υποχρεούται να δεχτεί καμία επένδυση στην επικράτεια του. Η οικονομική διάσταση της κρατικής κυριαρχίας παρέχει στο κράτος την δυνατότητα να αποφασίσει αν θα ανοίξει τα σύνορα του για συγκεκριμένους επενδυτές, αν θα αποκλείσει κάποιους τομείς οικονομικής δραστηριότητας καθώς και να ορίσει τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για την εισδοχή μίας επένδυσης¹¹⁹. Μόλις όμως ένας επενδυτής γίνει δεκτός, έχει πραγματοποιήσει την επένδυσή του και εκτίθεται πλέον στους πολιτικούς κινδύνους της χώρας υποδοχής, οι υποχρεώσεις του κράτους πρέπει να έχουν αυστηρό χαρακτήρα¹²⁰. Τα μέτρα που ρυθμίζουν την είσοδο μίας ξένης επένδυσης στην χώρα υποδοχής και ανάγονται στο ζήτημα της προσέλκυσης των επενδύσεων αποτελούν επιλογή του κράτους, ενώ η προστασία των επενδύσεων δεν αποτελεί επιλογή, αλλά αντίθετα αναγκαιότητα¹²¹.

γ. Η Ενεργειακή Κοινότητα ως μηχανισμός εναρμόνισης των κανόνων λειτουργίας των περιφερειακών αγορών ενέργειας

Η Συνθήκη για την Ενεργειακή Κοινότητα αποτέλεσε το νομικό μέσο που χρησιμοποίησε η Ε.Ε. για να εξάγει στις γειτονικές

της χώρες τους θεσμούς και τους κανόνες της εσωτερικής αγοράς¹²², στους οποίους συμπεριλαμβάνονται θεμελιώδεις αρχές, όπως το δικαίωμα πρόσβασης τρίτων και το άνοιγμα των αγορών¹²³.

Η Ενεργειακή Κοινότητα που στηρίχθηκε στην νέο-λειτουργική προσέγγιση (neo-functional approach), σύμφωνα με την οποία η ολοκλήρωση ξεκινάει από ένα τεχνικό πεδίο και στην πορεία δημιουργεί μία δυναμική που διαχέεται και στα υπόλοιπα επίπεδα πολιτικής¹²⁴, επιδιώκει να διαμορφώσει ένα νομικό και οικονομικό πλαίσιο για τους κλάδους της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου¹²⁵, καθώς η δημιουργία μίας ελεύθερης και ανοικτής Ευρωπαϊκής ενεργειακής αγοράς είναι αδύνατη χωρίς την ύπαρξη και την συνδρομή ενός αντίστοιχου νομικού πλαισίου¹²⁶.

Η έννοια της ολοκλήρωσης των ενεργειακών αγορών αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο σύμφυτο με την λειτουργία και τις επιδιώξεις της Ενεργειακής Κοινότητας, στο μέτρο που μεταξύ των στόχων της, σύμφωνα με την ιδρυτική της συνθήκη, είναι η δημιουργία ενός σταθερού ρυθμιστικού πλαισίου αγοράς για την προσέλκυση επενδύσεων, καθώς και ενός ενιαίου κανονιστικού χαρακτήρα χώρου για το εμπόριο δικτυακής ενέργειας¹²⁷. Η επίτευξη των στόχων της Ενεργειακής Κοινότητας μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: πρώτον, με την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου στους σχετικούς τομείς και, δεύτερον, με την διασφάλιση της συμμόρφωσης στα «γενικά αποδεκτά πρότυπα - generally acceptable standards» της Ε.Ε.¹²⁸.

Ακολούθως, η υλοποίηση των στόχων της Ενεργειακής Κοινότητας προϋποθέτει (1) την εφαρμογή από τα συμβαλλόμενα μέρη του κοινοτικού κεκτημένου στον τομέα της ενέργειας, (2) τη θέσπιση ενός ειδικού ρυθμιστικού πλαισίου που θα επιτρέπει την αποτελεσματική λειτουργία των αγορών ενέργειας δικτύου σε όλη την επικράτεια των συμβαλλόμενων μερών και της επικράτειας της Ε.Ε. και (3) τη δημιουργία μιας αγοράς ενέργειας δικτύου χωρίς εσωτερικά σύνορα¹²⁹. Ουσιαστικά, ο θεσμικός μηχανισμός της Ενεργειακής Κοινότητας αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο, που λειτουργεί βραχυπρόθεσμα, τα συμβαλλόμενα μέρη εφαρμόζουν το κοινοτικό κεκτημένο στον τομέα της ενέργειας. Η διαδικασία αυτή αποσκοπεί στη δημιουργία ανοικτών και διαφανών εθνικών αγο-

117. Στο κείμενο της CETA, στις προβλέψεις του τμήματος της Συμφωνίας για την εγκατάσταση των επενδύσεων και ειδικότερα την πρόσβαση στην αγορά (άρθρο 8.4), την εφαρμογή της αρχής της Εθνικής Μεταχείρισης (άρθρο 8.6) και της Ρήτρας του Μάλλον Ευνοούμενου Κράτους (άρθρο 8.7) κατά την εγκατάσταση μίας επένδυσης, χρησιμοποιείται ο όρος “shall accord”, που δείχνει των υποχρεωτικό χαρακτήρα των δεσμεύσεων που απορρέουν από την Συμφωνία.

118. UNCTAD Series on International Investment Policies for Development, Investment Promotion Provisions in International Investment Agreements, UNITED NATIONS, New York and Geneva, 2008, σελ. 7-9.

119. R. Dozler and C. Scheuer, *Principles of International Investment Law*, Oxford University Press, 2008, σελ. 79-80.

120. A. Konoplyanik, T. Wälde, «Energy Charter Treaty and its Role in International Energy», *Journal of Energy and Natural Resources Law*, Vol. 24, No 4, 2006, σελ. 33.

121. Θ. Παπαναστασίου, «Η Προστασία των Επενδύσεων στον Τομέα των Υδρογονανθράκων», στο *Δίκαιο Υδρογονανθράκων*, επιμ. Νικ. Φαραντούρης & Τ. Κοσμίδη, Νομική Βιβλιοθήκη 2015, σελ. 344.

122. Α. Αλιγιζάκη, «Ενεργειακή Πολιτική και Δίκαιο της Ε.Ε.», εκδ. Σάκκουλα 2018, σελ. 90.

123. Dirk Buschle, «Exporting the Internal Market - Panacea or Nemesis for the European Neighborhood Policy?», *Lessons from the Energy Community Department of EU International Relations and Diplomacy Studies*, EU Diplomacy Paper 02/2014, σελ. 7.

124. R. Stephan, «The Energy Community of Southeast Europe: A neo functionalist project of regional integration», *European Integration Online Papers*, Vol. 13, 2009, σελ. 2.

125. Ο. Σπηλιώπουλος, *Οι Διεθνείς Συμφωνίες της Ε.Ε. και οι Εξωτερικές Οικονομικές Σχέσεις*, εκδ. Σάκκουλα, 2013, σελ. 258.

126. D. Dusciac, N. Popescu, V. Pavlicov, «EU-Russia and the Energy Dimension of the Eastern Partnership», *CES/CES Working Papers*, Vol. VIII, Issue 2, 2016, σελ. 259.

127. Άρθρο 2 (α) και (β) της Συνθήκης για την ίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας.

128. R. Leal-Arcas and A. Filis, «The Energy Community and the Energy Charter Treaty: Special Legal Regimes, their Systemic Relationship to the EU, and their Dispute Settlement Arrangements», *Oil, Gas & Energy Law Intelligence*, Vol. 12, issue 2, April 2014, σελ. 24.

129. Άρθρο 3 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας.

ρών ενέργειας στην επικράτεια των συμβαλλόμενων μερών. Στο δεύτερο επίπεδο, που λειτουργεί μεσοπρόθεσμα, θα πρέπει να δημιουργηθεί μια ολοκληρωμένη αγορά ενέργειας σε ολόκληρη την περιοχή. Αυτή η ενοποιημένη αγορά ενέργειας επιτρέπει το ελεύθερο διασυνοριακό εμπόριο ενέργειας μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών που δεν είναι μέλη της Ε.Ε. και λαμβάνει υπόψη ζητήματα που σχετίζονται με το κλίμα και κοινωνικά ζητήματα. Τέλος, στο τρίτο επίπεδο, που λειτουργεί μακροπρόθεσμα, αυτή η περιφερειακή αγορά θα πρέπει τελικά να ενσωματωθεί πλήρως στην εσωτερική αγορά ενέργειας της Ε.Ε.¹³⁰ Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Ενεργειακή Κοινότητα μπορεί να γίνει αντιληπτή ως μία διαδικασία πανευρωπαϊκής ενοποίησης των εθνικών αγορών ενέργειας¹³¹.

Τα ειδικότερα στοιχεία που προσδιορίζουν την εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου (δεσμευτικότητα ή μη) υποδηλώνουν και την συνοχή των σχετικών κανόνων δικαίου στα πλαίσια της Ενεργειακής Κοινότητας, πολύ δε περισσότερο όταν αυτή αποσκοπεί στην εξαγωγή των κανόνων του ευρωπαϊκού δικαίου¹³². Κυρίαρχο χαρακτηριστικό του νομικού πλαισίου της Ενεργειακής Κοινότητας είναι η νομική υποχρέωση των συμβαλλόμενων μερών να εφαρμόσουν το ενωσιακό κεκτημένο στον τομέα της ενέργειας¹³³. Η νομική δεσμευτικότητα των κανόνων της και η εξαγωγή αυτών σε συνδυασμό με την θεσμική της οργάνωση διαφοροποιούν την Ενεργειακή Κοινότητα από την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και την Ένωση για την Νοτιοανατολική Μεσόγειο, οι οποίες απλώς παρέχουν το πλαίσιο για την σύναψη διμερών συμβάσεων με στόχο την εναρμόνιση των κρατών που συμμετέχουν με την ευρωπαϊκή νομοθεσία¹³⁴.

Η υποχρέωση των μελών της Ενεργειακής Κοινότητας, όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 10 της Συνθήκης, αφορά το κοινοτικό κεκτημένο, όπως αυτό είναι διαμορφωμένο και ισχύει κατά τον χρόνο υπογραφής της συνθήκης της Ενεργειακής Κοινότητας. Εκτός από αυτήν την μορφή του κοινοτικού κεκτημένου, υπάρχει και το «δυναμικό κεκτημένο», στο οποίο ενσωματώνεται η εξελισσόμενη νομοθεσία της Ε.Ε. για την ενέργεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου της Ενεργειακής Κοινότητας για την υιοθέτηση της οδηγίας και του κανονισμού για το φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια του Τρίτου Ενεργειακού Πακέτου^{135, 136}.

Αναφορικά με το «δυναμικό κεκτημένο», η Ενεργειακή Κοινότητα *μπορεί*¹³⁷ να λάβει μέτρα για την εφαρμογή των τροποποιήσεων του κοινοτικού κεκτημένου σύμφωνα με την εξέλιξη του κοινοτικού δικαίου¹³⁸. Η χρήση του όρου «*μπορεί*» έθεσε το ερώτημα αν η εφαρμογή του δυναμικού κεκτημένου αποτελεί υποχρέωση των συμβαλλόμενων μερών ή αν εναπόκειται στην διακριτική τους ευχέρεια. Παρά το γεγονός ότι η χρήση του συγκεκριμένου όρου υποδηλώνει ότι δεν υφίσταται αντίστοιχη νομική υποχρέωση, εντούτοις, η σημασία των στόχων που έχει θέσει η Ενεργειακή Κοινότητα, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η πλειονότητα των συμβαλλόμενων μερών έχει ακολουθήσει το «δυναμικό κεκτημένο», δείχνει την πρωταρχική σημασία που έχει η έγκαιρη και αποτελεσματική εφαρμογή του στην έννομη τάξη της Ενεργειακής Κοινότητας, αλλά και των κρατών μελών της. Από την άλλη πλευρά, η παραπάνω άποψη ενισχύεται και από τις ίδιες τις προβλέψεις της Συνθήκης, σύμφωνα με τις οποίες τα συμβαλλόμενα μέρη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, είτε γενικά είτε ειδικά, για να εξασφαλίσουν την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την συνθήκη, διευκολύνουν την επίτευξη των καθηκόντων της Ενεργειακής Κοινότητας και απέχουν από κάθε μέτρο που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την επίτευξη των στόχων της συνθήκης¹³⁹. Η αρχή της ειλικρινούς συνεργασίας που εγκαθιδρύεται στο άρθρο 6 δεσμεύει τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν το δυναμικό κεκτημένο μέσω του άρθρου 89 της Συνθήκης, σύμφωνα με το οποίο τα συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να εφαρμόζουν τις αποφάσεις της Ενεργειακής Κοινότητας¹⁴⁰.

Στην παρούσα φάση, η Ενεργειακή Κοινότητα αποτελεί τον κορυφαίο μηχανισμό για την προώθηση της ολοκλήρωσης των αγορών ενέργειας πέραν της εδαφικής επικράτειας των κρατών μελών της Ε.Ε. Η αποτίμηση της συνεισφοράς της είναι σύνθετη και δεν εξαρτάται μόνο από τα λειτουργικά της δομή και τα χαρακτηριστικά της που σαφώς καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την επίτευξη των τεθειμένων στόχων. Η Ενεργειακή Κοινότητα είναι προσηλωμένη στο άνοιγμα των εθνικών αγορών χωρίς να διαλαμβάνει ρυθμίσεις και προβλέψεις για την προστασία των επενδύσεων. Η υποχρεωτική υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου στον τομέα της ενέργειας και η ενσωμάτωση του στην εθνική έννομη τάξη των συμβαλλόμενων κρατών αποτελεί αναμφίβολα για το σημείο κλειδί για τον στόχο της ολοκλήρωσης και συγχρόνως ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί την Ενεργειακή Κοινότητα από τους κλασσικούς διεθνείς οργανισμούς. Υπό την έννοια αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ένας ιδιότυπος διεθνής οργανισμός μεταξύ του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του διεθνούς δικαίου¹⁴¹. Από την άλλη μεριά, η επιτυχία της ολοκλήρωσης των αγορών ενέργειας εξαρτάται πρωτίστως και κυρίως από την πραγματική εφαρμογή τους που εμφανίζεται ως λογικό επακόλουθο της επίσημης υιοθέτησης των σχετικών κανόνων. Τα επίσημα στοιχεία δείχνουν ότι, παρά την τυπική υιοθέτηση του ενωσιακού κεκτη-

130. N. Prade, «The EU External Energy Policy and the Law: Does the EU Really Matter at Sustainable Energy?», στο L. Squintani and H. Vedder with M. Reese and B. Vanheusden (eds), *United in Diversity: Challenges and Approaches in Energy transition in the European union*, European Environmental law Forum Books Series, Volume 1, 2014, σελ. 243.

131. Γ. Παυλίδης, «Ενεργειακή Κοινότητα: Από τον Κατακερματισμό στην Περιφερειακή Ενοποίηση των Αγορών Ενέργειας», στο *Ενέργεια Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, επιμέλεια Ν. Φαραντούρης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 347.

132. D. Buschle, «From Crisis to Governance - The Energy Community Ten Years On», ENLR 4, 2015, σελ. 240.

133. Άρθρο 10 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας.

134. D. Buschle, ό.π., σελ. 8.

135. D/2011/02/MC-EnC: Decision on the implementation of Directive 2009/72/EC, Directive 2009/73/EC, Regulation (EC) No 714/2009 and Regulation (EC) No 715/2009 and amending Articles 11 and 59 of the Energy Community Treaty.

136. A. Wilson, «Energy Community Prospects and Challenges», European Parliamentary Research Service, October 2015, σελ. 4.

137. May, σύμφωνα με το αγγλικό κείμενο.

138. Άρθρο 25 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας.

139. Άρθρο 6 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας.

140. R. Petrov, «Applying the European Union's 'Energy Acquis' in Eastern Neighboring Countries: The Cases of Ukraine and Moldova», *Oil, Gas & Energy Law Intelligence*, Volume 12, issue 2, April 2014, σελ. 7-8.

141. Γ. Παυλίδης, «Ενεργειακή Κοινότητα: Από τον Κατακερματισμό στην Περιφερειακή Ενοποίηση των Αγορών Ενέργειας», στο *Ενέργεια Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, επιμέλεια Ν. Φαραντούρης, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 348.

μένου από τα κράτη μέλη της Ενεργειακής Κοινότητας, η επίτευξη των στόχων δεν είναι η αναμενόμενη. Χαρακτηριστική είναι η έκθεση της γραμματείας της Ενεργειακής Κοινότητας¹⁴² για την εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου κατά το χρονικό διάστημα από 1-09-2017 έως 1-09-2018, όπου διαπιστώνονται σημαντικές αποκλίσεις. Η ετήσια έκθεση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η μέση βαθμολογία εφαρμογής των συμβαλλόμενων μερών είναι περίπου 43% και υπογραμμίζει την ανάγκη ολοκλήρωσης αυτής της πρώτης μετάβασης από τις κλειστές ενεργειακές αγορές σε περιφερειακές ολοκληρωμένες αγορές. Ειδικότερα η έκθεση δείχνει ότι το Μαυροβούνιο και η Σερβία παραμένουν πρωτοπόροι όσον αφορά τις επιδόσεις στην εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου, ενώ η Βόρεια Μακεδονία βρίσκεται στην τρίτη θέση. Η Αλβανία και το Κοσσυφοπέδιο βρίσκονται στη μέση της κατάταξης. Η Μολδαβία, Ουκρανία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη παρουσιάζουν καθυστερήσεις, με την τελευταία να έχει το χαμηλότερο βαθμό υλοποίησης. Τέλος, η Γεωργία βρίσκεται στο χαμηλότερο σημείο εφαρμογής, αλλά η απόδοση της είναι σχετικά καλή λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η πλειονότητα των σχετικών προθεσμιών δεν έχει ακόμα λήξει¹⁴³. Τα παραπάνω δείχνουν ότι η ολοκλήρωση των αγορών στις περιοχές που καλύπτει η Ενεργειακή Κοινότητα παρουσιάζει μέχρι και σήμερα σημαντικές αποκλίσεις και υπολείπεται των αρχικών προσδοκιών.

B. Εργαλεία δράσης

Μεταξύ των εργαλείων δράσης συγκαταλέγονται η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (α) και η στρατηγική των διευρωπαϊκών δικτύων ενέργειας (β).

α. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Η έννοια της ευρωπαϊκής εξωτερικής διακυβέρνησης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με μια ατζέντα θεσμοθετημένων δομών βάσει των οποίων συντονίζεται η αλληλεξάρτηση μεταξύ των πολιτικών μονάδων - στην προκειμένη περίπτωση μεταξύ της Ε.Ε. και των αντίστοιχων τρίτων χωρών¹⁴⁴. Η ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική θα πρέπει να έχει δύο στόχους: Πρώτον, τη δημιουργία κοινών ρυθμιστικών χώρων, όπου το ενωσιακό κεκτημένο εξάγεται στις ενεργειακές αγορές των γειτονικών κρατών, επιτυγχάνοντας την ολοκλήρωση της αγοράς και δεύτερον τη διεύρυνση της αγοράς ενέργειας, με ενσωμάτωση του κεκτημένου της Ε.Ε. στις διμερείς διεθνείς συμφωνίες που συνάπτονται με τρίτες χώρες-προμηθευτές όσον αφορά έργα υποδομής, αγορά προμήθειας, κλπ. Ο πρώτος εκ των στόχων έχει κατά έναν σημαντικό βαθμό εκπληρωθεί, μέσω της Ευρωπαϊκής Ενεργειακής Κοινότητας και της Συνθήκης για τον Χάρτη της Ενέργειας. Παρότι η Ρωσία ποτέ δεν επικύρωσε τη Συνθήκη, έχουν γίνει προσπάθειες να επεκταθεί στην Βόρεια Αφρική, την Ασία ακόμη και στην Αυστραλία. Ο δεύτερος τιθέμενος στόχος, της ενιαίας φωνής της Ε.Ε. προ διμερών συμφωνιών με τρίτες-χώρες προμηθευτές, δεν έχει

142. Βλ. Annual Implementation Report Energy Community Secretariat, 1 September 2018.

143. Energy Community report calls on Member States to finish reforms in order to succeed in clean energy transition, 31 October 2018, διαθέσιμο στο <https://balkangreenenergynews.com>.

144. S. Lavenex, D. Lehmkuhl and N. Wichmann, «Modes of External Governance: A Cross-national and Cross-sectoral Comparison», *Journal of European Public Policy*, 2009, σελ. 813-833.

επιτευχθεί, καθότι τα κράτη-μέλη δεν φαίνονται πρόθυμα να παραχωρήσουν στην Ένωση τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί εν τοις πράγμασι τη διαπραγματευτική της ισχύ και να ενεργεί εκ μέρους και για λογαριασμό όλων.

Οι ζητούμενες πολιτικές γειτονίας της Ε.Ε. όπως και η πολιτική διεύρυνσης της Ε.Ε., διέπονται από ένα διττό πλαίσιο, αφενός μακροοικονομικής πολιτικής, η οποία θέτει τους στόχους και τα μέσα επίτευξης αυτών, ως αποτέλεσμα συντονισμένων διαδικασιών χάραξης εξωτερικής πολιτικής και αφετέρου μεσοοικονομικής πολιτικής, η οποία αποτελεί την εξωτερική διάσταση της εσωτερικής τομιακής πολιτικής ενσωμάτωσης, που συχνά εφορμάται από καταστάσεις αλληλεξάρτησης αιφνιδίως προκύπτουσες και συνήθως σχετικές με τομείς όπως το περιβάλλον, την ενέργεια, τη διαχείριση της μεταναστευσης ή την καταπολέμηση της ή το οργανωμένο έγκλημα¹⁴⁵.

Μια ενοποιημένη αγορά ενέργειας θα πρέπει να εγγυάται την ύπαρξη συγκεκριμένων κανόνων-προδιαγραφών, μέσω των οποίων θα διασφαλίζεται ο ανταγωνισμός ως αγαθό. Όχι ο ασύδοτος, αλλά ο ελεύθερος και θεμιτός ανταγωνισμός, που οδηγεί στην οικονομική αποτελεσματικότητα της αγοράς, στη μείωση των τιμών και στην προστασία των συμφερόντων του τελικού καταναλωτή. Εφόσον οι αρρυθμιστες αγορές εκδηλώνουν εκ φύσεως μονοπωλιακές τάσεις απορρύθμισης και οδηγούν σε στρέβλωση του ανταγωνισμού, καθίσταται απαραίτητη η θέσπιση κατάλληλων, πρόσφορων και αναγκαίων ρυθμίσεων. Η δυσχέρεια όσον αφορά τις εκτός Ένωσης-τρίτες χώρες, έγκειται στο ότι δεν υπάγονται όλες σε ένα κοινό πλαίσιο συνεργασίας με την Ένωση, πολλώ δε μάλλον σε επίπεδο ενέργειας και ανταγωνισμού.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, η Ε.Ε. προσφέρει στους γείτονές της μια προνομιούχα σχέση, βασισμένη στην αμοιβαία δέσμευση ενόψει κοινών αξιών, μετρήσιμων και βαθύτερη οικονομική ολοκλήρωση, αυξημένη κινητικότητα και επαφές μεταξύ των ανθρώπων. Το δε επίπεδο της όποιας προνομιούχας σχέσης, εξαρτάται από το βαθμό στον οποίο πράγματι μοιράζονται οι κοινές αξίες¹⁴⁶. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας ξεκίνησε το 2003 και αναπτύχθηκε με στόχο να αποφευχθεί η εμφάνιση νέων διαχωριστικών γραμμών μεταξύ της διευρυμένης Ε.Ε. και των γειτόνων της και να ενισχυθεί η ευημερία, η σταθερότητα και η ασφάλεια. Έχει ως νομική βάση το άρθρο 8 της ΣΣΕ και τα άρθρα 206-207, 216-219 της ΣΛΕΕ και αφορά τις ακόλουθες χώρες: την Αλγερία, την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Λευκορωσία, την Αίγυπτο, τη Γεωργία, το Ισραήλ, την Ιορδανία, το Λίβανο, τη Λιβύη, τη Μολδαβία, το Μαρόκο, την Παλαιστίνη, τη Συρία, την Τυνησία και την Ουκρανία.

β. Τα Διευρωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας (TEN-E)

Η σύγχρονη ενεργειακή υποδομή είναι ζωτικής σημασίας για την Ε.Ε., ώστε να μπορέσει να ολοκληρώσει την ενεργειακή της αγορά και να πετύχει τους ενεργειακούς και κλιματικούς της στόχους. Η Ε.Ε. συμβάλλει στην οικοδόμηση και χρηματοδότηση νέων ενεργειακών έργων υποδομής σε όλη την

145. U. Sedelmeier, «The European neighbourhood policy: a comment on theory and policy», στο K. Weber, M. E. Smith, and M. Baun, (Eds.), *Governing Europe's neighbourhood: partners or periphery?*, Manchester University Press, 2007, σελ. 195-208.

146. K. Bartczak, K. Jongberg, *Fact Sheets on the European Union*, 2017, σελ. 1.

Ευρώπη. Η εφαρμογή της στρατηγικής TEN-E θα συμβάλει τόσο στη μείωση όσο και στην, κατά περιπτώσεις, εξάλειψη του κόστους παραγωγής, καθιστώντας με τον τρόπο αυτό ανταγωνιστικότερες τις τιμές χονδρικής και δημιουργώντας περαιτέρω προοπτικές για ανάπτυξη και την απασχόληση στην αγορά της Ε.Ε.

i. Η στρατηγική των διευρωπαϊκών δικτύων ενέργειας

Η στρατηγική για τα διευρωπαϊκά δίκτυα ενέργειας (TEN-E) επικεντρώνεται στη σύνδεση των ενεργειακών υποδομών των χωρών της Ε.Ε. Στο πλαίσιο της στρατηγικής προσδιορίστηκαν εννέα ενεργειακοί διάδρομοι προτεραιότητας. Στις 17 Απριλίου 2013 εκδόθηκε ο Κανονισμός 347/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές, στον οποίο συμπεριλαμβάνονται και οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες υπάγονται τα ανωτέρω έργα υποδομής στο καθεστώς των Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος¹⁴⁷.

Τον Νοέμβριο του 2017, η Επιτροπή δημοσίευσε ανακοίνωση για την ενίσχυση των ενεργειακών δικτύων της Ευρώπης, η οποία επαναλαμβάνει τη σημασία της οικοδόμησης ενός καλά διασυνδεδεμένου και ολοκληρωμένου διευρωπαϊκού ενεργειακού δικτύου, συνοδευόμενη από τον 3ο κατάλογο της Ένωσης για έργα κοινού ενδιαφέροντος στον τομέα της ενέργειας.

Οι διάδρομοι προτεραιότητας που προσδιορίστηκαν, καλύπτουν τουλάχιστον δύο χώρες της Ε.Ε., και καθιστούν επιτακτική την επείγουσα ανάπτυξη υποδομών στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, του φυσικού αερίου ή του πετρελαίου. Η εξέλιξη αυτή θα οδηγήσει σε σύνδεση των περιοχών που είναι σήμερα απομονωμένες από τις ευρωπαϊκές αγορές ενέργειας με τα τελευταίες, θα ενισχύσει τις υφιστάμενες διασυννοριακές διασυνδέσεις και θα συμβάλει στην ενσωμάτωση των ΑΠΕ.

Η Ε.Ε. βοηθά τις χώρες να συνεργαστούν για την ανάπτυξη καλύτερων συνδεδεμένων ενεργειακών δικτύων και παρέχει χρηματοδότηση για νέες ενεργειακές υποδομές. Τον Οκτώβριο του 2014, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κάλεσε όλες τις χώρες της Ε.Ε. να επιτύχουν διασύνδεση ηλεκτρικής ενέργειας τουλάχιστον κατά 10% της εγκατεστημένης παραγωγικής τους ικανότητας έως το 2020¹⁴⁸.

ii. Οι διάδρομοι προτεραιότητας

Διάδρομοι προτεραιότητας ηλεκτρικής ενέργειας:

- Το Θαλάσσιο Δίκτυο της Βόρειας Θάλασσας (North Seas Offshore Grid (NSOG)): Ο διάδρομος NSOG περιλαμβάνει την ολοκληρωμένη ανάπτυξη θαλάσσιου δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας και σχετικές διασυνδέσεις στη Βόρεια Θάλασσα, τη Θάλασσα της Ιρλανδίας, τη Μάγκη, τη Βαλτική Θάλασσα και τα γειτονικά ύδατα για τη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας σε κέντρα κατανάλωσης και αποθήκευσης, όπως επίσης και την αύξηση της διασυννοριακής ανταλλαγής ηλεκτρικής ενέργειας.
- Οι Διασυνδέσεις ηλεκτρικής ενέργειας Βορρά - Νότου στην δυτική Ευρώπη (North-south electricity interconnections in western Europe ('NSI West Electricity')): Διασυνδέσεις μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. στην περιοχή αυτή και με την

περιοχή της Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένης της Ιβηρικής Χερσονήσου, ιδίως για την ενσωμάτωση της ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την ενίσχυση των εσωτερικών υποδομών δικτύου για την προώθηση της ολοκλήρωσης της αγοράς στην περιοχή.

- Οι Διασυνδέσεις ηλεκτρικής ενέργειας Βορρά-Νότου στην Κεντρική Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη ('NSI East Electricity'): Διασυνδέσεις και εσωτερικές γραμμές στις κατευθύνσεις Βορρά-Νότου και Ανατολής-Δύσης για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας της Ε.Ε. και την ενσωμάτωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- Σχέδιο διασύνδεσης της αγοράς ενέργειας στην περιοχή της Βαλτικής στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας («BEMIP Electricity»): Διασυνδέσεις μεταξύ των κρατών μελών στην περιοχή της Βαλτικής και ενίσχυση της εσωτερικής υποδομής των δικτύων για τον τερματισμό της ενεργειακής απομόνωσης των χωρών της Βαλτικής και την προώθηση της ολοκλήρωσης της αγοράς περιλαμβάνοντας την προσπάθεια για την ενσωμάτωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην περιοχή¹⁴⁹.

Διάδρομοι προτεραιότητας αερίου:

- Οι Διασυνδέσεις φυσικού αερίου Βορρά-Νότου στη Δυτική Ευρώπη («NSI West Gas»): Υποδομές αερίου για τις ροές φυσικού αερίου Βορρά-Νότου στη Δυτική Ευρώπη για την περαιτέρω διαφοροποίηση των οδών παροχής και για την αύξηση της βραχυπρόθεσμης δυνατότητας παράδοσης φυσικού αερίου.
- Οι Διασυνδέσεις φυσικού αερίου Βορρά-Νότου στην Κεντρική Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη («NSI East Gas»): Υποδομές φυσικού αερίου για περιφερειακές συνδέσεις μεταξύ και εντός της περιοχής της Βαλτικής Θάλασσας, της Αδριατικής και του Αιγαίου Πελάγους, της Ανατολικής Μεσογείου και του Ευξείνου Πόντου και για την ενίσχυση της διαφοροποίησης και ασφάλειας εφοδιασμού με φυσικό αέριο.
- Ο Νότιος διάδρομος φυσικού αερίου («SGC»): Υποδομή για τη μεταφορά αερίου από την λεκάνη της Κασπίας, της Κεντρικής Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου στην Ε.Ε. για την ενίσχυση της διαφοροποίησης του εφοδιασμού με φυσικό αέριο.
- Σχέδιο διασύνδεσης της αγοράς ενέργειας στην περιοχή της Βαλτικής στον τομέα του φυσικού αερίου («Gas BEMIP»): Υποδομές αερίου για τον τερματισμό της απομόνωσης των τριών χωρών της Βαλτικής και της Φινλανδίας και της εξάρτησης από έναν μόνο προμηθευτή, για την ενίσχυση των εσωτερικών υποδομών δικτύου και για την αύξηση της διαφοροποίησης και της ασφάλειας του εφοδιασμού την περιοχή της Βαλτικής Θάλασσας¹⁵⁰.

Διάδρομος προτεραιότητας πετρελαίου:

- Διασυνδέσεις εφοδιασμού με πετρέλαιο στην κεντρική ανατολική Ευρώπη («OSC»): διαλειτουργικότητα του δικτύου αγωγών πετρελαίου στην κεντρική ανατολική Ευρώπη για

147. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R0347&from=EL>

148. <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure/trans-european-networks-energy>

149. Ό.π.

150. Ό.π., βλ. και Filippo Celata, Raffaella Coletti (Eds), *Neighbourhood Policy and the Construction of the European External Borders*, Springer International Publishing Switzerland, 2015.

την αύξηση της ασφάλειας του εφοδιασμού και τη μείωση των περιβαλλοντικών κινδύνων.

iii. Έργα κοινού ενδιαφέροντος

Κάθε δύο χρόνια, η Ε.Ε. καταρτίζει ένα κατάλογο έργων κοινού ενδιαφέροντος (Projects of Common Interest). Τα επιλεχθέντα έργα μπορούν να επωφεληθούν από ορισμένα προνόμια, όπως ταχύτερες διαδικασίες αδειοδότησης και δικαίωμα υποβολής αίτησης για χρηματοδότηση από το ταμείο «Συνδέοντας την Ευρώπη» (CEF) - το κονδύλιο της Ε.Ε. για την τόνωση των επενδύσεων ενέργειας, των μεταφορών και της ψηφιακής υποδομής μεταξύ 2014 και 2020¹⁵¹.

Τα έργα κοινού ενδιαφέροντος (PCI) είναι ζωτικά έργα διασυνοριακής υποδομής που συνδέουν τα ενεργειακά συστήματα των χωρών της Ε.Ε. Στόχος τους είναι να βοηθήσουν την Ε.Ε. να επιτύχει τους στόχους της για την ενεργειακή πολιτική και την κλιματική αλλαγή: οικονομικά προσιτή, ασφαλή και βιώσιμη ενέργεια για όλους τους πολίτες και μακροπρόθεσμη αποκεντροποίηση της οικονομίας σύμφωνα με τη συμφωνία του Παρισιού. Το σχέδιο του κάθε έργου που πρόκειται να υπαχθεί στο παραπάνω καθεστώς πρέπει να έχει σημαντικό αντίκτυπο στις ενεργειακές αγορές και την ολοκλήρωση της αγοράς σε τουλάχιστον δύο χώρες της Ε.Ε., να είναι ικανό να ενισχύσει τον ανταγωνισμό στις ενεργειακές αγορές και να συμβάλλει στην ενεργειακή ασφάλεια της Ε.Ε., διαφοροποιώντας τους προμηθευτές ενέργειας και συμβάλλοντας στους κλιματικούς και ενεργειακούς στόχους της Ε.Ε., με την ταυτόχρονη ενσωμάτωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η διαδικασία επιλογής δίνει προτεραιότητα σε έργα που πρόκειται να υλοποιηθούν στους διαδρόμους προτεραιότητας¹⁵². Τα PCI μπορούν να επωφεληθούν από ταχύτερο σχεδιασμό και αδειοδότηση, μια ενιαία εθνική αρχή για τη χορήγηση αδειών, βελτιωμένους ρυθμιστικούς όρους, χαμηλότερες διοικητικές δαπάνες λόγω των βελτιωμένων διαδικασιών περιβαλλοντικής αξιολόγησης, αυξημένη συμμετοχή του κοινού μέσω διαβουλεύσεων και αυξημένη προβολή στους επενδυτές. Έχουν, επίσης, το δικαίωμα να ζητούν χρηματοδότηση από το ταμείο «Συνδέοντας την Ευρώπη» (CEF)¹⁵³.

Κάθε δύο χρόνια από το 2013, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καταρτίζει έναν κατάλογο Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος. Στις 24 Νοεμβρίου 2017, η Επιτροπή δημοσίευσε, στο πλαίσιο της τρίτης κατάστασης της έκθεσης για την ενεργειακή ένωση, τον τρίτο κατάλογο των Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος, ο οποίος περιλαμβάνει 173 έργα, εκ των οποίων 106 μεταφορές και αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας, 4 ανάπτυξης έξυπνων δικτύων, 53 φυσικού αερίου, 6 πετρελαίου και 4 διασυνοριακού δικτύου διοξειδίου του άνθρακα. Ο τρίτος κατάλογος των έργων κοινού ενδιαφέροντος της Ένωσης συνοδεύεται από ένα τεχνικό έγγραφο, το οποίο παρέχει περισσότερες για κάθε μεμονωμένο έργο πληροφορίες, οι οποίες με τη σειρά τους αφορούν την τοποθεσία του, τον τύπο και την τεχνολογία που χρησιμοποιούνται για την υλοποίησή του και τις ημερομηνίες έναρξης λειτουργίας του. Πριν και κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος, οργανώνο-

νται συνολικές εκτιμήσεις αντικτύπου, καθώς και διαδικασίες δημόσιας διαβούλευσης με ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερομένων, ιδίως πολιτών και ΜΚΟ. Τα Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος έχουν πρόσβαση στο συνολικό ποσό των 5,35 δισεκατομμυρίων ευρώ από το χρηματοδοτικό ταμείο «Συνδέοντας την Ευρώπη» (CEF), το ταμείο της Ε.Ε. για την ενίσχυση της ενέργειας, των μεταφορών και της ψηφιακής υποδομής μεταξύ 2014 και 2020. Η χρηματοδότηση αυτή αποσκοπεί στην επιτάχυνση των προγραμμάτων έργου και στην προσέλκυση ιδιωτών επενδυτών. Στις 6 Ιουνίου 2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε να αναχρηματοδοτηθεί το ταμείο «Συνδέοντας την Ευρώπη» για το 2021-2027, με προϋπολογισμό 42,3 δισεκατομμυρίων ευρώ για την υποστήριξη επενδύσεων στα δίκτυα υποδομών ενέργειας (8,7 δισεκατομμύρια ευρώ) και στις μεταφορές (30,6 δισεκατομμύρια ευρώ). Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί αύξηση 47% σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο 2014-2020.

Τελικώς, επιλέγονται τα έργα που συμβάλλουν σημαντικά στην υλοποίηση των διαδρόμων και των τομέων προτεραιότητας των στρατηγικών ενεργειακών υποδομών, όπως αυτοί προσδιορίζονται στη στρατηγική TEN-E. Πρόκειται για τομείς που απαιτούν επείγουσα ανάπτυξη υποδομών, προκειμένου να συνδεθούν οι χώρες της Ε.Ε. που είναι σήμερα απομονωμένες από τις ευρωπαϊκές αγορές ενέργειας με τις τελευταίες, ώστε κατ'επέκταση να ενισχυθούν οι υφιστάμενες διασυνοριακές διασυνδέσεις και να ενσωματωθεί η ανανεώσιμη ενέργεια.

iv. Ομάδες υψηλού επιπέδου και εμπειρογνομώμων

Οι Ομάδες Υψηλού Επιπέδου συντονίζουν τα ζητήματα ενέργειας στις ευρωπαϊκές περιφέρειες που έχουν χαρακτηριστεί ως περιφέρειες υψηλής προτεραιότητας. Διοργανώνονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και συγκεντρώνουν εκπροσώπους από χώρες της Ε.Ε. στην περιοχή, διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς και ρυθμιστικές αρχές. Παρέχουν στρατηγική και πολιτική καθοδήγηση σε τεχνικά θέματα και παρακολουθούν την πρόοδο των σημερινών έργων κοινού ενδιαφέροντος (PCI), πρακτικά δηλαδή συντονίζουν τις εργασίες της Επιτροπής σχετικά με τα Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος.

Επί του παρόντος υπάρχουν τέσσερις ομάδες υψηλού επιπέδου που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ενέργειας.

- Η Ενεργειακή Συνδεσιμότητα της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης (CESEC) εργάζεται για την επιτάχυνση της ενοποίησης των αγορών φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Η ομάδα εργασίας CESEC συστάθηκε από την Αυστρία, τη Βουλγαρία, την Κροατία, την Ελλάδα, την Ουγγαρία, την Ιταλία, τη Ρουμανία, τη Σλοβακία και τη Σλοβενία και την Ε.Ε. τον Φεβρουάριο του 2015. Αργότερα, εντάχθηκαν επιπλέον οκτώ χώρες, συμβαλλόμενα μέρη στην Energy Community (οργανισμός που συνενώνει την Ε.Ε. και τους γείτονές της για τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης πανευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας): Ουκρανία, Δημοκρατία της Μολδαβίας, Σερβία, Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κόσοβο και Μαυροβούνιο.
- Η “Ενεργειακή Συνεργασία στη Βόρεια Θάλασσα” αποσκοπεί στην προώθηση της διασυνδεδεμένης ανάπτυξης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην περιοχή της Βόρειας Θάλασσας και στη δημιουργία δικτύου που θα συνδέει το Βέλγιο, τη Δανία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο, τις Κάτω Χώρες, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

151. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R0347&from=EL>, Αρ. 3.

152. Ό.π., Αρ. 4.

153. Ό.π., Αρ. 7 - 10, 14-16. Βλ. και K. Szulecki (Ed.), *Energy Security in Europe Divergent Perceptions and Policy Challenges*, Palgrave Macmillan, 2018.

- Η “Νοτιοδυτική Ευρώπη” εργάζεται για την ενίσχυση της ολοκλήρωσης των ενεργειακών αγορών της Ιβηρικής Χερσονήσου με την υπόλοιπη Ευρώπη. Πρωταρχικός στόχος του είναι να διασφαλίσει την τακτική παρακολούθηση των βασικών έργων υποδομής που προσδιορίζονται στη Δήλωση της Μαδρίτης, η οποία δεσμεύεται να ενισχύσει τα ενεργειακά δίκτυα που συνδέουν τη Γαλλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία.
- Το “Σχέδιο Διασύνδεσης της Βαλτικής Ενεργειακής Αγοράς” (BEMIP) εργάζεται για την περαιτέρω ενσωμάτωση της αγοράς ενέργειας των χωρών της Βαλτικής, βελτιώνοντας την ενεργειακή υποδομή στη Δανία, την Εσθονία, τη Φινλανδία, τη Γερμανία, τη Λετονία, τη Λιθουανία, την Πολωνία και τη Σουηδία. Το 2015, το πεδίο εφαρμογής του BEMIP επεκτάθηκε για να συμπεριλάβει την ασφάλεια του εφοδιασμού, την ενεργειακή απόδοση, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και διάφορες πτυχές της ενσωμάτωσης του δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας των κρατών της Βαλτικής στο δίκτυο της ηπειρωτικής Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της σύγχρονης λειτουργίας τους¹⁵⁴.

V. Διασυνοριακά έργα κοινού ενδιαφέροντος στην Ευρύτερη Ευρώπη

Για την ολοκλήρωση των αγορών ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη, είναι σαφές ότι ο νευραλγικός τομέας των υποδομών χρήζει άμεσων και στοχευμένων κινήσεων εκείθεν των συνόρων της Ε.Ε. Από την τρίτη λίστα των Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος που δημοσιεύτηκε το 2017, μόλις 12 από τα συνολικά 173 έργα κινούνται ξεκάθαρα προς την κατεύθυνση της ολοκλήρωσης των αγορών της Ευρύτερης Ευρώπης, έχοντας σαφή διασυνοριακό χαρακτήρα με χώρες εκτός Ε.Ε. Τα έργα αυτά, ωστόσο, δεν είναι ήσσονος σημασίας και σηματοδοτούν μια αλλαγή στην συνολική προσέγγιση της Ε.Ε. τα τελευταία χρόνια, άρρηκτα συνδεδεμένη με την νέα Πολιτική Γειτονίας.

A. Συστάδα Έργων Ηλεκτρικής Ενέργειας

a. NordLink (Γερμανία - Νορβηγία)

Το NordLink, είναι η πρώτη άμεση σύνδεση ηλεκτρικής ενέργειας μεταξύ Γερμανίας και Νορβηγίας. Η σύνδεση DC υψηλής τάσης θα επιτρέψει την ανταλλαγή 1.400 μεγαβάτ ανανεώσιμης ενέργειας - αιολική ενέργεια από τη Γερμανία και υδροηλεκτρική ενέργεια από τη Νορβηγία. Συνεπώς, η NordLink συμβάλλει καθοριστικά στην ενεργειακή μετάβαση στη Γερμανία και την Ευρώπη. Η ανταλλαγή ενέργειας μέσω της NordLink θα αυξήσει την ασφάλεια του εφοδιασμού, τόσο για τα γερμανικά όσο και για τα νορβηγικά δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας, και θα επιτρέψει την ανταλλαγή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ιδίως υδροηλεκτρικής και αιολικής ενέργειας, μεταξύ των δύο χωρών. Αυτό δεν θα έχει μόνο θετικό αντίκτυπο στις τιμές της ενέργειας, αλλά θα προωθήσει περαιτέρω την ολοκλήρωση των ευρωπαϊκών αγορών ενέργειας.

Το σχέδιο NordLink θα υλοποιηθεί από τη νορβηγική TSO Statnett και την DC Nordseekabel GmbH & Co. KG, κατέχοντας η καθεμία ποσοστό ιδιοκτησίας 50%. Η TenneT και η KfW

κατέχουν το 50% της DC Nordseekabel. Η DC Nordseekabel είναι υπεύθυνη για την κατασκευή και τις αδειοδοτήσεις στο γερμανικό τμήμα του έργου. Το NordLink θα έχει χωρητικότητα 1,400 MW (μετάδοση συνεχούς ρεύματος υψηλής τάσης) και θα λειτουργεί μεταξύ Tonstad στη Νορβηγία και Wilster στο Schleswig-Holstein/Γερμανία.

Το NordLink υλοποιείται ως μετάδοση συνεχούς ρεύματος υψηλής τάσης (HVDC) μεταξύ Γερμανίας και Νορβηγίας με μήκος 623 χιλιομέτρων. Λόγω του μήκους του, το συνεχές ρεύμα θα χρησιμοποιηθεί για τη μετάδοση του ηλεκτρικού ρεύματος μέσω και των δύο καλωδίων (θετικών και αρνητικών πόλων), οι οποίοι συνδέονται σε σταθμούς μετατροπής σε κάθε άκρο. Το άμεσο ρεύμα είναι ιδιαίτερα ενδεδειγμένο σε μεγάλες αποστάσεις και σε μεγάλες μεταδόσεις ισχύος. Οι σταθμοί μετατροπής θα κατασκευαστούν σε Wilster, Schleswig-Holstein/Γερμανία, και Tonstad στη Νορβηγία. Στις θέσεις αυτές, η ηλεκτρική ενέργεια μετατρέπεται από άμεσο (εναλλασσόμενο) σε εναλλασσόμενο ρεύμα (AC) - ή αντιστρόφως, ανάλογα με την κατεύθυνση της μετάδοσης - και τροφοδοτείται στο γερμανικό ή νορβηγικό δίκτυο μεταφοράς προκειμένου να τροφοδοτεί τα νοικοκυριά και τις εταιρείες με ηλεκτρική ενέργεια.

Το NordLink αποτελεί ορόσημο στην υλοποίηση της ενεργειακής μετάβασης στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και στην διακρατική ενεργειακή συνεργασία, όπως επίσης και στην ολοκλήρωση των αγορών ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη. Η απονομή του καθεστώτος Έργου Κοινού Ενδιαφέροντος από την Ε.Ε., σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές, υπογραμμίζει την υψηλή κοινωνική και οικονομική σημασία του έργου σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επίσης, θα δημιουργήσει μια σύνδεση με τους υδροηλεκτρικούς σταθμούς στη Νορβηγία και θα εξουδετερώσει τα σημεία συμφόρησης στο γερμανικό δίκτυο μεταφοράς. Αυτή η διασύνδεση θα ενισχύσει τις εγκαταστάσεις για την ανταλλαγή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και θα συμβάλει στη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και στην επίτευξη κλιματικών στόχων. Η δυναμικότητα της σύνδεσης θα είναι 1.400 μεγαβάτ (MW) και θα μπορεί να προμηθεύσει περισσότερα από 3.6 εκατομμύρια γερμανικά νοικοκυριά με ανανεώσιμη ενέργεια. Πρόκειται για μια απόδοση που ισοδυναμεί με την ίδια ισχύ τροφοδοσίας που θα παράγουν 466 ανεμογεννήτριες στα 3 MW η καθεμία. Πρακτικά η χωρητικότητα της διασύνδεσης είναι ελαφρώς υψηλότερη από αυτή ενός μεγάλου συμβατικού σταθμού ηλεκτροπαραγωγής.

Η σύνδεση της υδροηλεκτρικής ενέργειας της Νορβηγίας με τη γερμανική αιολική ενέργεια θα παρέχει οφέλη και για τις δύο χώρες. Για παράδειγμα, κάθε φορά που θα παράγεται πλεόνασμα αιολικής ενέργειας στη Γερμανία, μπορεί να μεταφερθεί μέσω της NordLink στη Νορβηγία. Οι δεξαμενές στη Νορβηγία χρησιμεύουν ως φυσική αποθήκευση για την αιολική ενέργεια καθώς το νερό παραμένει σε αυτές. Αντίστροφα, η Γερμανία μπορεί να εισάγει υδροηλεκτρική ενέργεια από τη Νορβηγία όταν η ζήτηση είναι υψηλή.

Το NordLink είναι η πρώτη γραμμή διασύνδεσης που παρέχει άμεση σύνδεση μεταξύ της νορβηγικής και της γερμανικής αγοράς ενέργειας. Η σύνδεση αυτή προωθεί την ολοκλήρωση της αγοράς ενέργειας της Βορειοδυτικής Ευρώπης, αυξάνοντας

154. <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure/high-level-groups>

νει την αποδοτικότητα της αγοράς και συμβάλλει στη σταθεροποίηση των τιμών της ενέργειας.¹⁵⁵

B. North Sea Link (HB - Νορβηγία)

Το North Sea Link είναι μια διασύνδεση ηλεκτρικής ενέργειας μεγέθους 1400 MW και 720 km μεταξύ Νορβηγίας και Ηνωμένου Βασιλείου. Η Statnett και η National Grid North Sea Link Limited εργάζονται από κοινού για να κατασκευάσουν την παραπάνω διασύνδεση, η οποία θα έχει ως αποτέλεσμα την σύνδεση των συστημάτων ηλεκτρικής ενέργειας των δύο χωρών μέσω υποθαλάσσιων καλωδίων υψηλής τάσης, από το Kvittdal της Νορβηγίας στο Blyth στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το έργο βρίσκεται υπό κατασκευή και θα τεθεί σε λειτουργία το 2021, ενώ θα αποτελεί μακρύτερη υποθαλάσσια γραμμή διασύνδεσης στον κόσμο. Αυτό το σχέδιο διασύνδεσης μεταξύ Νορβηγίας και Ηνωμένου Βασιλείου σχεδιάζεται ως σύνδεση HVDC. Η πλήρης δυνατότητα ελέγχου της ζεύξης HVDC διευκολύνει την εξισορρόπηση της ενεργού και ανενεργού ισχύος στο δίκτυο της Νορβηγίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Ο North Sea Link θα συνδέσει άμεσα τις νορβηγικές και βρετανικές αγορές για πρώτη φορά, παρέχοντας σημαντικά οφέλη και για τις δύο χώρες.

Ο North Sea Link θα παράσχει πρόσθετη μεταφορική ικανότητα για την ηλεκτρική ενέργεια, ενώ θα συμβάλει ώστε να πιεστούν καθοδικά οι τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας όταν η ζήτηση είναι υψηλή σε μία πλευρά του καλωδίου. Τα νορβηγικά και βρετανικά ενεργειακά συστήματα είναι σε μεγάλο βαθμό διαφορετικά αλλά και παραπληρωματικά. Στο Ηνωμένο Βασίλειο ορισμένοι σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής πρόκειται να κλείσουν κατά τη διάρκεια των ετών 2016-2020, ώστε να τεθεί η νέα γενιά σε λειτουργία. Ωστόσο, αυτό θα προέλθει σε μεγάλο βαθμό από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως η αιολική ενέργεια που από τη φύση της είναι διαλείπουσα. Στη Νορβηγία η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας προέρχεται κυρίως από υδροηλεκτρικούς σταθμούς που συνδέονται με μεγάλες δεξαμενές. Η παραγωγή αυτού του τύπου είναι πιο ευέλικτη και πολύ γρήγορα ανταποκρίνεται στις διακυμάνσεις της ζήτησης σε σύγκριση με άλλες τεχνολογίες παραγωγής. Ωστόσο, η στάθμη του νερού στις δεξαμενές επηρεάζεται από τις καιρικές συνθήκες και, συνεπώς, η παραγωγή ποικίλλει καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Έτσι, ο North Sea Link θα επιτρέψει και στις δύο χώρες να μεγιστοποιήσουν τη χρήση αυτών των φυσικών πόρων προς όφελος των καταναλωτών στη Νορβηγία και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Όταν η παραγωγή αιολικής ενέργειας είναι υψηλή και η ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας είναι χαμηλή στο Ηνωμένο Βασίλειο, η σύνδεση της Βόρειας Θάλασσας θα επιτρέψει έως και 1.400 MW ενέργειας να ρέει από το Ηνωμένο Βασίλειο, διατηρώντας το νερό στις δεξαμενές της Νορβηγίας. Όταν η ζήτηση είναι υψηλή στο Ηνωμένο Βασίλειο και υπάρχει χαμηλή παραγωγή αιολικής ενέργειας, μπορούν να φτάσουν μέχρι και 1.400 MW από τη Νορβηγία, συμβάλλοντας στη διασφάλιση ασφαλούς παροχής ηλεκτρικής ενέργειας.

155. <https://www.tennet.eu/our-grid/international-connections/nordlink/>, <https://new.abb.com/grid/projects/nordlink>, <https://www.statnett.no/en/ourprojects/interconnectors/nordlink/>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

Προκειμένου όμως να επιτευχθούν οι εσωτερικοί και διεθνείς στόχοι για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την αλλαγή του κλίματος, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Νορβηγία θα εξακολουθήσουν να παράγουν περισσότερη ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές, συμπεριλαμβανομένων των αιολικών πάρκων και της θαλάσσιας αιολικής ενέργειας. Με αυτόν τον τρόπο ο North Sea Link θα συμβάλει στην αύξηση των ευκαιριών για κοινή χρήση ανανεώσιμης ενέργειας - ένα μείγμα γενιάς, συμπεριλαμβανομένης της αιολικής ενέργειας από το Ηνωμένο Βασίλειο και της υδροηλεκτρικής ενέργειας από τη Νορβηγία. Τέτοιου είδους διασυνδέσεις παρέχουν έναν αποτελεσματικό τρόπο διαχείρισης των διακυμάνσεων της προσφοράς και της ζήτησης. Το έργο αυτό αυξάνει το βαθμό διασύνδεσης μεταξύ της νορβηγικής και της βρετανικής ζώνης υποβολής προσφορών. Η δυνατότητα υψηλότερων αγορών ανταλλαγών, μεταξύ αυτών των δύο ζωνών υποβολής προσφορών οδηγεί σε μεγαλύτερη σύγκλιση των τιμών σε περισσότερες ώρες του έτους και, συνεπώς, μειώνει τις διαφορές των τιμών.

Η ενσωμάτωση των ΑΠΕ συνεπάγεται υψηλότερες ροές στο δίκτυο πλέγματος εναλλασσόμενου ρεύματος και έτσι αυξάνει την ανάγκη διασυννοριακής μεταφορικής ικανότητας. Το έργο αυτό ικανοποιεί αυτή την ανάγκη με οικονομικά αποδοτικό τρόπο. Συνδέει τις σκανδιναβικές και τις βρετανικές αγορές και μοιράζεται την χρήση ΑΠΕ. Το έργο αυτό έχει σημαντική συνεισφορά στην επίτευξη κλιματικών στόχων λόγω της μείωσης των συμβατικών εγκαταστάσεων παραγωγής, της αύξησης των ΑΠΕ και ιδιαίτερα λόγω της σταδιακής κατάργησης του άνθρακα¹⁵⁶.

γ. Icelink (HB - Ισλανδία)

Η πρώτη πρόταση για σύνδεση του δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας της Ισλανδίας με τη Σκωτία μέσω υποβρυχίου καλωδίου εισήχθη πριν από 60 χρόνια. Η σκοπιμότητα ενός τέτοιου έργου έχει αξιολογηθεί τακτικά τα τελευταία 30 χρόνια. Ιστορικά, το αποτέλεσμα αυτής της έρευνας έδειξε ότι ένα τέτοιο έργο θα ήταν τεχνικά εφικτό, αλλά δεν θα ήταν μια κερδοφόρα προσπάθεια. Η έρευνα που διεξήχθη από την Landsvirkjun, σε συνεργασία με την Landsnet, μεταξύ του 2009 και του 2010 έδωσε νέα προοπτική στις δυνατότητες ενός τέτοιου έργου. ότι θα μπορούσε στην πραγματικότητα να είναι οικονομικά βιώσιμη. Το κύριο σκεπτικό πίσω από αυτή τη μετατόπιση ήταν οι υψηλότερες τιμές ηλεκτρικής ενέργειας στην Ευρώπη και η αυξημένη ζήτηση για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, χωρίς ή με χαμηλές εκπομπές αερίων θερμοκηπίου. Για να διερευνηθεί περαιτέρω την τεχνική και οικονομική σκοπιμότητα της διασύνδεσης, το Landsvirkjun, το Landsnet και το National Grid συμμετείχαν σε σύμπραξη σχεδίου το 2013. Οι μελέτες που διεξήχθησαν από τότε έδειξαν συνολικά οφέλη της γραμμής διασύνδεσης, που ονομάστηκε Icelink.

Στα τέλη του 2015, οι πρωθυπουργοί του HB και της Ισλανδίας συναντήθηκαν και συνέστησαν μια ομάδα εργασίας, η οποία είχε ως αποστολή την αξιολόγηση του έργου και την παροχή συμβουλών σχετικά με τα επόμενα βήματα των κυβερνήσεων. Τα αποτελέσματα της ομάδας εργασίας δημοσιεύθηκαν τον Ιούλιο του 2016. Και οι δύο κυβερνήσεις δήλωσαν ενδιαφέρον για τη δυνατότητα διασύνδεσης μεταξύ των χωρών με

156. <http://northsealink.com/>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

Βάση τα αναμενόμενα κοινωνικοοικονομικά οφέλη. Ορισμένα σημαντικά θέματα διατηρήθηκαν ως μειονεκτήματα του έργου, όπως η κεφαλαιοποίηση και οι ευθύνες για τον κίνδυνο. Η ομάδα εργασίας πρότεινε τα επόμενα βήματα εάν οι δύο κυβερνήσεις αποφάσιζαν να προχωρήσουν στο έργο. Εκτιμάται ότι θα χρειαστούν περίπου πέντε χρόνια για να ολοκληρωθούν μελέτες σκοπιμότητας και άλλες προπαρασκευαστικές ενέργειες. Σε περίπτωση που το έργο εισέλθει στην επόμενη φάση μετά από αυτό, χρειάζονται άλλα πέντε με έξι χρόνια για την παραγωγή και την εγκατάσταση του καλωδίου, την απαραίτητη χειραία κατασκευή και άλλα σχετικά καθήκοντα.

Η γραμμή διασύνδεσης θα είναι μήκους άνω των 1000 χιλιομέτρων, ζεύξης 800-1200 MW HVDC που συνδέει την Ισλανδία με το ΗΕ και προσφέρει αμφίδρομες ροές. Το σύνολο του ισλανδικού υδροηλεκτρικού συστήματος θα προσφέρει ευελιξία στο ΗΕ μετά από μια σειρά αναβαθμίσεων στο σύστημα. Το Icelink είναι ένα έργο σε στάδιο υλοποίησης, σχεδιασμένο να παρέχει ανανεώσιμη, ευέλικτη ηλεκτρική ενέργεια στη Μεγάλη Βρετανία. Το Icelink θα παραδώσει έναν όγκο ευέλικτης ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές μεγαλύτερο από 5 TWh ετησίως, αρκετό για να τροφοδοτήσει 1.6 εκατομμύρια σπίτια.

Το Icelink αναβαθμίζει την απομόνωση της ισλανδικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και βοηθά την Ευρώπη να επιτύχει στόχους δυναμικότητας διασύνδεσης που ανέρχονται στο 10% της εγκατεστημένης δυναμικότητας και ανοίγει νέες αγορές τόσο για τους Ισλανδούς όσο και για τους Βρετανούς προμηθευτές. Μέσω αμφίδρομων ροών, το Icelink θα μπορούσε ενδεχομένως να μειώσει το κόστος διαχείρισης των περιορισμών μεταξύ του βόρειου ΗΕ και των σημαντικότερων κέντρων κατανάλωσης στο νότιο, καθώς η ενέργεια κατευθύνεται στην Ισλανδία σε περιόδους πλεονάζουσας παραγωγής αιολικής ενέργειας στο βορρά, αποθηκεύεται σε δεξαμενές υδροηλεκτρικών σταθμών και επιστρέφεται χρόνους χαμηλότερης παραγωγής. Παρέχοντας ευέλικτη ενέργεια στις άμεσες αγορές και τον μηχανισμό εξισορρόπησης, το Icelink μπορεί να μειώσει το κόστος εξισορρόπησης, ιδιαίτερα σε ένα σύστημα με μεγάλη διείσδυση διακοπτόμενης παραγωγής.

Η Icelink συνδέει το απομονωμένο σύστημα ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές της Ισλανδίας με το ευρύτερο ευρωπαϊκό σύστημα και προσφέρει ένα μέσο για τη μείωση της εξάρτησης της Ευρώπης από τα εισαγόμενα ορυκτά καύσιμα με οικονομικά αποδοτικό τρόπο. Το Icelink αυξάνει την ποικιλομορφία της τροφοδοσίας και στα δύο άκρα και ενισχύει την περαιτέρω ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μέσω της σύνδεσης εξαιρετικά ευέλικτης υδροηλεκτρικής παραγωγής με εκείνη της διαλείπουσας παραγωγής αιολικής και ηλιακής ενέργειας. Το Icelink παρέχει αξιόπιστη και ευέλικτη ενέργεια στο σύστημα ΗΕ σε στιγμές λεπτών περιθωρίων εφοδιασμού. Το Icelink επιτρέπει την ροή ενέργειας στην Ισλανδία σε περιόδους χαμηλού δυναμικού παραγωγής υδρογόνου, π.χ. λόγω των ασυνήθιστα χαμηλών επιπέδων βροχόπτωσης¹⁵⁷.

157. <https://www.landsvirkjun.com/researchdevelopment/research/submarinicabletoeurope>, <https://askjaenergy.com/2018/04/17/icelink-in-operation-by-2025/>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

δ. Greenconnector (Ιταλία - Ελβετία)

Το Greenconnector είναι ένα έργο διασύνδεσης HVDC μεταξύ Ιταλίας (Λομβαρδία) και Ελβετίας (Graubünden). Η ονομαστική ισχύς είναι 1000 MW, με συνεχή υπερφόρτιση στα 1100 MW και μέγιστη υπερφόρτωση στα 1200 MW. Η τάση συνεχούς ρεύματος είναι +/- 400 kV DC. Το Greenconnector χρησιμοποιεί υπόγεια και υποβρύχια καλώδια σε όλη τη διαδρομή του και όχι εναέρια γραμμή. Το μήκος της διαδρομής είναι περίπου 150 χλμ.

Ο κύριος στόχος του έργου είναι η περαιτέρω εξάλειψη της συμφόρησης στις Άλπεις, επιτρέποντας έτσι την καλύτερη ενσωμάτωση της παραγωγής Νότου και Βορρά των Άλπεων, συμπεριλαμβανομένης της ανανεώσιμης και υδροηλεκτρικής ενέργειας. Η χρήση των καλωδίων HVDC αντί της εναέριας γραμμής, εκτός από τα οπτικά και περιβαλλοντικά πλεονεκτήματα που περιγράφηκαν παραπάνω, βελτιώνει επίσης την ασφάλεια της διασύνδεσης, την προστατεύει από κεραυνούς, πτώση δέντρων, χιονόπτωση, δημιουργία πάγου και παρόμοιες δυσμενείς καιρικές συνθήκες.

Ένας από τους βασικούς παράγοντες του έργου είναι η ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων: για το λόγο αυτό, μόνο τα υπόγεια και τα υποβρύχια καλώδια έχουν εξεταστεί από την αρχή του σχεδιασμού. Για μεγάλο μέρος της καλωδιακής διαδρομής, ένας υπάρχων αγωγός πετρελαίου, ένα αριστούργημα της μηχανικής κατά το χρόνο κατασκευής του γύρω στο 1960 και που δεν είναι πλέον σε λειτουργία, θα επαναχρησιμοποιηθεί τραβώντας και εγκαθιστώντας τα καλώδια HVDC μέσα σε αυτό. Ο αγωγός χάλυβα προστατεύει επίσης τα καλώδια από ενδεχόμενες εξωτερικές ζημιές και η αξιοπιστία του συνδέσμου θα αυξηθεί. Η υπάρχουσα υποδομή διαδρόμου και αγωγού (σήραγγες, ειδικές γέφυρες, ποτάμια, κλπ.) θα επανέλθει στη νέα ζωή: συνεπώς, η νέα υπόγεια γραμμή ηλεκτρικής ενέργειας δεν θα απαιτήσει νέα δικαιώματα διέλευσης, θα διατηρήσει τα φυσικά ενδιαιτήματα καθώς και τα όμορφα τοπία της περιοχής των Άλπεων. Τα έργα πολιτικού μηχανικού θα περιοριστούν σε μερικές θέσεις κατά μήκος της διαδρομής. Σε ορισμένες τοποθεσίες, ο υπάρχων αγωγός περιελάμβανε εξωτερικά εξαρτήματα, όπως βαλβίδες διακοπής και μικρά κτίρια ελέγχου: αυτά θα αφαιρεθούν κατά την εγκατάσταση του καλωδίου, αποκαθιστώντας έτσι τα αρχικά τοπία. Για μήκος περίπου 47 χιλιόμετρα όπου ο αγωγός δεν είναι πλέον διαθέσιμος, θα βρεθούν καλώδια στο βυθό της λίμνης Como: η τοποθέτηση καλωδίου σε μια λίμνη είναι τεχνικά δύσκολη, αλλά με αυτόν τον τρόπο θα αποφεύγεται η εκσκαφή τάφρων κατά μήκος των οδών και των συναφών έργων πολιτών και η διαταραχή της κυκλοφορίας.

Το Greenconnector θα αυξήσει τη συνολική μεταφορική ικανότητα στα βόρεια ιταλικά σύνορα. Η συνολική αύξηση της ανταλλαγής ηλεκτρικής ενέργειας θα έχει σαν αποτέλεσμα την απόσυρση λιγότερο αποδοτικών μονάδων ηλεκτροπαραγωγής και την επιλογή της βέλτιστης τεχνολογίας παραγωγής, με αποτέλεσμα τη συνολική μείωση των τιμών για τους καταναλωτές. Η αύξηση της μεταφορικής ικανότητας θα μειώσει τις ελλείψεις της επάρκειας του συστήματος. Το Greenconnector θα βελτιώσει τη διαθεσιμότητα της παραγωγής ΑΠΕ που βρίσκεται στην Ιταλία στην Ελβετία και στην Κεντρική Ευρώπη. Επίσης, η Ιταλία θα έχει πρόσβαση στις ΑΠΕ που παράγονται στη Βόρεια Ευρώπη και στις εγκαταστάσεις αποθήκευσης στην περιοχή των Άλπεων. Το συνολικό αποτέλεσμα θα

είναι η αύξηση χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η καλύτερη ενσωμάτωσή τους¹⁵⁸.

ε. *Interconnection between Airolo (CH) and Baggio (IT)*

Το έργο αποτελείται από μια νέα γραμμή 400 kV μεταξύ Ελβετίας και Ιταλίας, που συνδέει τα All'Acqua (CH), Pallanzeno (IT) και Baggio (IT) περίπου 160 χλμ., συμπεριλαμβανομένης της υλοποίησης των 2 σταθμών μετατροπής AC/DC και της αναβάθμισης του υποσταθμού των 220 kV έως 400 kV. Πρόσθετες εσωτερικές γραμμές στην Ιταλία και στην Ελβετία απαιτούνται για να αξιοποιήσουν πλήρως το δυναμικό διασύνδεσης που παρέχει η διασυνοριακή γραμμή. Ωστόσο, το έργο υπόκειται σε επανεξέταση και αναθεωρείται, προκειμένου να ληφθούν υπόψη οι εδαφικές απαιτήσεις/ ιδιαιτερότητες, προκειμένου να εντοπιστούν βελτιωμένες λύσεις από περιβαλλοντική και τεχνική άποψη. Συνεπώς, η τεχνική λύση και η ημερομηνία έναρξης λειτουργίας του έργου θα ενημερωθούν αναλόγως.

Το έργο αυτό συμβάλλει στη μείωση των διαφορών στις τιμές μεταξύ της Ελβετίας και της Ιταλίας, στη μείωση των ελλείψεων επάρκειας του συστήματος, αυξάνοντας ταυτόχρονα την ικανότητα μεταφοράς. Ακόμη, θα βελτιώσει την ενσωμάτωση της ιταλικής παραγωγής ΑΠΕ στο δίκτυο της ευρωπαϊκής ηπείρου και τη σύνδεσή της με τις ελβετικές μονάδες αποθήκευσης υδροηλεκτρικών σταθμών και υδροηλεκτρικής αντλίας¹⁵⁹.

στ. *EuroAsia Interconnector (Ισραήλ - Κύπρος - Ελλάδα)*

Η EuroAsia Interconnector αποτελείται από ένα υποβρύχιο ηλεκτρικό καλώδιο 500 kV DC και κάθε απαραίτητο εξοπλισμό ή/και εγκατάσταση για τη διασύνδεση των κυπριακών, ισραηλινών και ελληνικών δικτύων μεταφοράς (offshore). Η γραμμή διασύνδεσης θα έχει χωρητικότητα 2000 MW και συνολικό μήκος περίπου 820 ναυτικών μιλίων (περίπου 329 χιλιόμετρα μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, 879 χιλιόμετρα μεταξύ Κύπρου και Κρήτης και 310 χιλιόμετρα μεταξύ Κρήτης και Αθήνας) και θα επιτρέψει αντίστροφη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας. Αποτελεί μέρος του ευρωπαϊκού δικτύου διασυνοριακών διασυνδέσεων, μέσω αμφίδρομων καλωδίων για την παροχή σταθερού και επαρκούς εφοδιασμού ηλεκτρικής ενέργειας, μέσω εθνικών φορέων μεταφοράς. Η αρχική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας λαμβάνει χώρα στους τοπικούς σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής (ορυκτά καύσιμα, φυσικό αέριο, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, υδροηλεκτρική και ηλιακή ενέργεια) και μεταφέρεται μέσω καλωδίων συνεχούς ρεύματος υψηλής τάσης (HVDC) στους καταναλωτές τόσο σε λιανικό όσο και σε βιομηχανικό επίπεδο.

Τα οικονομικά και στρατηγικά οφέλη της γραμμής διασύνδεσης EuroAsia είναι επίσης σημαντικά σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο στις χώρες μέσω των οποίων διέρχεται το καλώδιο. Το Ισραήλ, η Κύπρος και η Ελλάδα έχουν υπογράψει αρκετές Διακυβερνητικές Συμφωνίες (IGA) για τη στήριξη της γραμμής διασύνδεσης EuroAsia και συνεχίζουν να συνεργάζονται πλήρως με το έργο. Επιπλέον, η διασύνδεση EuroAsia έχει την

έγκριση και την υποστήριξη των εθνικών ρυθμιστικών αρχών ενέργειας, των φορέων μεταφοράς, των τοπικών κοινοτήτων και των περιβαλλοντικών αρχών.

Εκτός από τα κίνητρα για την οικονομική ανάπτυξη που θα φέρουν τα νέα ενεργειακά αποθέματα, η κατασκευή του καλωδίου θα προσελκύσει σημαντικές επενδύσεις στις χώρες υποδοχής της EuroAsia Interconnector, με δημιουργία θέσεων εργασίας και μακροπρόθεσμες επενδύσεις αξίας άνω των 10 δις ευρώ. Η γραμμή διασύνδεσης EuroAsia βοηθά τις χώρες εταίρους (Ισραήλ, Κύπρος και Ελλάδα) να αξιοποιήσουν καλύτερα τις θαλάσσιες αποθέσεις φυσικού αερίου, που έχουν βρεθεί πρόσφατα, μετατρέποντας αυτά τα καθαρά καύσιμα σε ηλεκτρική ενέργεια και διασφαλίζοντας ότι η ηλεκτρική ενέργεια μεταδίδεται αποτελεσματικά, γρήγορα και με όσο το δυνατόν λιγότερες απώλειες στους καταναλωτές των παραπάνω χωρών και στην υπόλοιπη Ε.Ε.

Στις 14 Οκτωβρίου 2013, σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 347/2013, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε τον πρώτο κατάλογο κοινοτικών έργων κοινού ενδιαφέροντος, ο οποίος περιλαμβάνει το έργο διασύνδεσης ηλεκτρικής ενέργειας EuroAsia Interconnector ως σύμπλεγμα τριών έργων κοινού ενδιαφέροντος με αριθμό έργου 3.10. Επιπλέον, στις 18 Νοεμβρίου 2015, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την αναθεωρημένη 2η λίστα των έργων κοινού ενδιαφέροντος (PCI) σε ολόκληρη την Ε.Ε. Η γραμμή διασύνδεσης EuroAsia συμπεριλήφθηκε στον κατάλογο. Ο κατάλογος των έργων αποτελεί επικαιροποίηση του πρώτου καταλόγου έργων κοινού ενδιαφέροντος που εγκρίθηκε τον Οκτώβριο του 2013. Η γραμμή διασύνδεσης EuroAsia περιλαμβάνεται και στον τρίτο κατάλογο της Ε.Ε. που καταρτίστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, απόφαση 7834/23.11.2017. Η συμπερίληψη της EuroAsia Interconnector ως Έργο Κοινού Ενδιαφέροντος αποδεικνύει το υψηλό επίπεδο επίσημης υποστήριξης της Ε.Ε. για το έργο και την εφαρμογή του. Η EuroAsia Interconnector έχει πρόσβαση σε συνολικά € 5,35 δις. διαθέσιμα για ενεργειακά έργα για την περίοδο 2014-2020, εκ των οποίων € 4,7 δις. υπό μορφή επιχορηγήσεων¹⁶⁰.

ζ. *MidContinental East Corridor (Ρουμανία - Σερβία)*

Το έργο αποτελείται από μία γραμμή διασύνδεσης 400 kV μεταξύ Σερβίας και Ρουμανίας αλλά και την ταυτόχρονη αναβάθμιση του ρουμάνικου δικτύου κατά μήκος των δυτικών συνόρων της Ρουμανίας. Πιο αναλυτικά, αποτελείται από ένα νέο απλό κύκλωμα 400 kV από το Portile de Fier έως τη Resita και αναβάθμιση του κυκλώματος μεταξύ Resita και Arad, από 220 kV σε 400 kV, συμπεριλαμβανομένης της αναβάθμισης σε 400 kV τριών υποσταθμών κατά μήκος αυτής της διαδρομής: Resita, Timisoara, Sacalaz.

Το έργο ενισχύει τη δυναμικότητα μεταφοράς κατά μήκος του διαδρόμου Ανατολής-Δύσης στη Νοτιοανατολική και Κεντρική Ευρώπη και υποστηρίζει την ευρεία ενσωμάτωση των νέων ΑΠΕ στην περιοχή της Νοτιοδυτικής Ρουμανίας και της Βορειοανατολικής Σερβίας. Το μέσο κόστος είναι χαμηλότερο στη Ρουμανία σε σύγκριση με τις γειτονικές χώρες λόγω των υψηλότερων δυνατοτήτων εγκατάστασης ΑΠΕ έως το 2030. Από αυτό συνάγεται ότι ένα υψηλό ποσοστό παλαιών

158. <http://www.greenconnector.it/en/index.html>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

159. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf, <https://tyndp.entsoe.eu/tyndp2018/projects/projects/31>

160. <https://www.euroasia-interconnector.com/>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

και νέων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας οδηγεί σε χαμηλότερη απόλυτη τιμή ενέργειας για την ηλεκτρική ενέργεια. Η επέκταση του δικτύου έχει τουλάχιστον εξίσου σημαντική μείωση του οριακού κόστους. Το επίπεδο διασύνδεσης της Ρουμανίας θα αυξηθεί από το σημερινό επίπεδο του 7% σε πάνω από 9%, πλησιάζοντας έτσι τον στόχο μέσω της υλοποίησης της διασύνδεσης με τη Σερβία έως το 2018. Το έργο αυτό αυξάνει, επίσης, τη μεταφορική ικανότητα μεταξύ των Ρουμανίας - Σερβία - Ουγγαρία¹⁶¹.

η. ElMed (Ιταλία - Τυνησία)

Το έργο περιλαμβάνει δύο ξεχωριστά στοιχεία (με δυναμικά ξεχωριστές χρηματοδοτήσεις): Υποθαλάσσια διασύνδεση μεταξύ Τυνησίας (Cap Bon) και Σικελίας (400 kV HVDC, 1.000 MW, περίπου 200 χιλιόμετρα) και παραγωγή στην Τυνησία: 400 MW για την εγχώρια αγορά, 800 MW για εξαγωγή στην Ιταλία (με εφεδρική ισχύ στη γραμμή διασύνδεσης), συνολικού κόστους περίπου 3 δισ. δολαρίων. Ο ανάδοχος θα είναι υπεύθυνος για τη ρύθμιση της απόρριψης στην Ιταλία και την επιλογή των τεχνολογιών (άνθρακας ή αέριο για την κύρια δυναμικότητα, ανανεώσιμη συνιστώσα).

Σε αυτό το στάδιο, υπάρχει κάποιος σκεπτικισμός μεταξύ των διεθνών παραγόντων, αν όχι για το ίδιο το έργο, τουλάχιστον για το χρονοδιάγραμμα του, όχι τόσο λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης, αλλά λόγω της πολυπλοκότητας και της αβεβαιότητας του έργου. Οι τράπεζες δεν περιμένουν το έργο να φθάσει οικονομικά βιώσιμο πριν από τουλάχιστον 2-3 χρόνια. Η διαδικασία επιλογής έχει ξεκινήσει για τις μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. 16 υποψήφιοι είχαν προεπιλεγεί (συμπεριλαμβανομένων των Mubadala, Macquarie Capital, Siemens, SNC Lavalin, Edison, Enel, Marubeni, Sumitomo, IP, BG κ.λπ.). Το επίσημο Request For Proposal (RFP) πρόκειται να εκδοθεί σύντομα, για την τελική επιλογή του χορηγού μέχρι το τέλος του 2010.

Το έργο συνίσταται στη δημιουργία μιας νέας διασύνδεσης μεταξύ της Τυνησίας και της Σικελίας μέσω ενός υποβρυχίου καλωδίου HVDC. Η υλοποίηση του σχεδίου υποστηρίζεται από τις κυβερνήσεις της Ιταλίας και της Τυνησίας για την αύξηση της δυναμικότητας διασύνδεσης του ευρωμεσογειακού συστήματος. Επιπλέον, το έργο θα συμβάλει στη μείωση, υπό συγκεκριμένες συνθήκες, των παρόντων και μελλοντικών περιορισμών στις ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας στα σύνορα της Βόρειας Ιταλίας με τη Γαλλία, την Ελβετία, την Αυστρία και τη Σλοβενία και συνεπώς θα επιτρέψει να αυξηθεί σημαντικά η μεταφορική ικανότητα και η εκμετάλλευσή της τουλάχιστον 500 MW σε αυτό το όριο¹⁶².

Β. Συστάδα Έργων Φυσικού Αερίου

α. Passo Gries

Το έργο συνίσταται στην επέκταση της παραγωγικής ικανότητας του υφιστάμενου δικτύου φυσικού αερίου από την Ανατολή προς τη Δύση του Po Valley και θα επιτρέψει τη διάθεση 22 MScm/ημέρα της επιχείρησης χωρητικότητα στο σημείο εξόδου Passo Gries και 18 MScm/ημέρα της ανταγωνιστικής ικανότητας μεταξύ του Passo Griess και του Tarvisio Exit Point από τον Οκτώβριο του 2018. Το μήκος του νέου θαλάσσιου αγωγού είναι 80 χλμ. Και έχει ημερήσια δυναμικότητα 421 GWh/ημέρα ως συνολική αύξηση της χωρητικότητας αντιστροφής ροής. Η ισχύς του σταθμού συμπιεστών είναι 95 MW¹⁶³.

β. IBS (Βουλγαρία - Σερβία)

Η διασύνδεση Σόφια (Βουλγαρία) - Δημήτροβγκραντ (Σερβία) - Νις (Σερβία), θα συνδέσει τα εθνικά δίκτυα μεταφοράς της Βουλγαρίας και της Σερβίας. Στόχος είναι να διασφαλιστεί η διαφοροποίηση των δρομολογίων, η διασύνδεση μεταξύ των συστημάτων και η μετάδοση αερίου. Αναμένεται ότι η κατασκευή του αγωγού θα δώσει τη δυνατότητα παράδοσης φυσικού αερίου έως και 1,8 δισεκατομμύρια εκατοστά/έτος (και στις δύο κατευθύνσεις), με δυνατότητα περαιτέρω αύξησης των όγκων μέχρι 4,5 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα ανά έτος. Το συνολικό μήκος της διαδρομής είναι 150 χλμ. εκ των οποίων περίπου 50 χλμ. βρίσκονται στο βουλγαρικό έδαφος.

Στα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα της υλοποίησης του έργου συμπεριλαμβάνονται η ανάπτυξη της διασυννοριακής συνεργασίας μεταξύ Βουλγαρίας και Σερβίας και η εφαρμογή άμεσης σύνδεσης για τις αγορές αερίου των τεσσάρων κρατών μελών - Βουλγαρία, Ρουμανία, Ελλάδα και Ουγγαρία στις αγορές αερίου των άλλων χωρών της ΝΑ Ευρώπης. Επίσης, η διαφοροποίηση των πηγών φυσικού αερίου στη Βουλγαρία και στις αγορές των εισαγωγέων, αύξηση της πρόσβασης σε εναλλακτικούς προμηθευτές και μείωση της εξάρτησής τους από μία πηγή. Μεγαλύτερη ευελιξία για τον φορέα εκμετάλλευσης, όσον αφορά στην εξισορρόπηση του συστήματος μεταφοράς στη χώρα και την περιοχική, ευρύτερη πρόσβαση στις περιφερειακές υπόγειες αποθήκες φυσικού αερίου και ευκαιρίες για περαιτέρω αύξηση της κατανάλωσης φυσικού αερίου.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συμβάλλει κυρίως στη Σερβική πλευρά της διασύνδεσης Βουλγαρίας-Σερβίας με επικορήγηση προεπιλεγμένης βοήθειας ύψους 49,6 εκατ. Ευρώ. Η Επιτροπή διευκολύνει ενεργά την πρόοδο σε αυτό το έργο προτεραιότητας σε στενή επαφή με τις αρχές της Βουλγαρίας και της Σερβίας. Ο νέος αγωγός φυσικού αερίου θα προσφέρει μια νέα διαδρομή προφοράς από τη Βουλγαρία όχι μόνο στη Σερβία αλλά και σε άλλα μέρη της περιοχής της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Αυτό θα επιτρέψει την πρόσβαση στο υδροποιημένο φυσικό αέριο από την Ελλάδα, το φυσικό αέριο των Αζερών από τον νότιο διάδρομο φυσικού αερίου καθώς και το αέριο από την παράκτια παραγωγή του Εύξεινου Πόντου και θα εξασφαλίσει καλύτερη ενσωμάτωση αυτών των πηγών στην εσωτερική αγορά ενέργειας της Ε.Ε. Θα παρέχει, δηλαδή, άμεση σύνδεση για τα δίκτυα αερίου της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Ελλάδας και της Ουγγαρίας στα δίκτυα φυσικού αερίου άλλων χωρών

161. <https://tyndp.entsoe.eu/tyndp2018/projects/projects/144>, <http://www.transelectrica.ro/documents/10179/1494858/PCI+Mid+Continental+East+Corridor.pdf/3eae06f-b6ec-4e8a-be41-5dc3aaf3f418>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

162. siteresources.worldbank.org/2FINTSDNET%2FResources%2FEsm%2FapVulnerabilityTunisia.ppt&usg=AOvVaw2iezGohClTrMFM9v7qYyan, <http://tunisianmonitoronline.com/index.php/2019/05/25/elmed-interconnector-aims-to-bring-solar-power-from-the-sahara-to-europe/>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

163. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

της ΝΑΕ. Επίσης, η Βουλγαρία θα μπορέσει να αποκτήσει πρόσβαση στο κέντρο φυσικού αερίου στην Αυστρία, καθώς και στις ουγγρικές εγκαταστάσεις αποθήκευσης φυσικού αερίου. Επιπλέον, οι φορείς εκμετάλλευσης θα είναι σε θέση να εξισορροπήσουν τη δυναμικότητά τους μετάδοσης και να χρησιμοποιούν υπόγειες εγκαταστάσεις αποθήκευσης φυσικού αερίου για τη ρύθμιση των προμηθειών¹⁶⁴.

γ. Trans-Caspian Gas Pipeline (TCP) - South Caucasus Pipeline Future Expansion (SCPFX) - Trans Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP) (Τουρκμενιστάν - Αζερμπαϊτζάν - Γεωργία - Τουρκία - Ελλάδα)

Ο TCP θα είναι ένας θαλάσσιος αγωγός στην Κασπία Θάλασσα μήκους 300 χλμ. με τελική χωρητικότητα 32 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων και θα διακλαδωθεί σε σύνδεση με τον αγωγό Ανατολής-Δύσης στο Τουρκμενιστάν και θα τροφοδοτήσει τον τερματικό Sangachal/SCP στο Αζερμπαϊτζάν.

Ο αγωγός SCPFX θα αποτελέσει αναβάθμιση του υφιστάμενου συστήματος αγωγών SCP μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και Τουρκίας μέσω της Γεωργίας με αναβάθμιση χωρητικότητας 5 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων μέχρι το 2022 (επιπλέον των διευρυμένων ικανοτήτων στο πλαίσιο του έργου SCPX). Το σχέδιο SCPFX προβλέπει σήμερα την προσθήκη ενός σταθμού συμπίεστη στο Αζερμπαϊτζάν και την αγωγιμότητα με βρόχο κατά μήκος της διαδρομής του SCP.

Ο TANAP θα αποτελέσει τον νέο αγωγό ξηράς και ανοικτής θάλασσας μεταξύ των ανατολικών και δυτικών συνόρων της Τουρκίας, με μήκος 1807 χιλιομέτρων στο τμήμα, εντός των τουρκικών συνόρων μέχρι τη σύνδεση Ελλάδας με το έργο TAP Pipeline Project και αρχική χωρητικότητα 16 bcm/a (έως 490,0 GWh/d).

Ο TCP έχει συμπεριληφθεί στον κατάλογο PCI και η εταιρεία W-Stream Caspian Pipeline Company Ltd έχει αναλάβει την ιδιότητα Προώθησης Έργου, παρέχοντας έτσι την αποκλειστική επιλεξιμότητα για να επωφεληθεί από πηγές δημόσιας χρηματοδότησης για την ανάπτυξη και την κατασκευή του έργου TCP. Το έργο μας από το 2005 συνέβαλε σημαντικά σε αυτό το επίτευγμα. Η W-Stream Caspian Pipeline, ως αναθέτουσα αρχή του TCP, απολαμβάνει τώρα αποκλειστικά δικαιώματα οικονομικής στήριξης του έργου μέσω ειδικών επιχορηγήσεων από τον προϋπολογισμό της Ε.Ε., οι οποίες θα μπορούσαν να καλύψουν έως και 50% και ακόμη και, εφόσον δικαιολογείται, έως και 75% του κόστους κατασκευής. Θα είναι, επίσης, επιλέξιμο με ευνοϊκούς όρους πίστωσης μέσω της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και άλλων ιδρυμάτων. Έτσι, μπορεί να ωφεληθεί άμεσα από τη χρηματοδότηση της Ε.Ε. στο πλαίσιο του CEF για να εργαστεί για την υλοποίηση του TCP. Με την καθιέρωση του TCP ως PCI και του υποψήφιου για τη δημόσια χρηματοδότηση από την Ε.Ε., η Ε.Ε. έκανε ένα σημαντικό βήμα για να οικοδομήσει εμπιστοσύνη στις σχέσεις της με το Τουρκμενιστάν, τις άλλες αρμόδιες κυβερνήσεις και την επιχειρηματική κοινότητα.

Με την ανάπτυξη ενός καθεστώτος παροχής φυσικού αερίου στην Κασπία στο πλαίσιο του ταμείου «Συνδέοντας την Ευρώπη», το TCP έχει καταστεί ουσιώδες στοιχείο των δύο αλυσιδών αγωγού του νότιου διαδρόμου αερίου που αποτελούν τα έργα κοινού ενδιαφέροντος της Ε.Ε. για τη μεταφορά αερίου από το Τουρκμενιστάν και το Αζερμπαϊτζάν, και ενδεχομένως στο μέλλον και το Καζακστάν και το Ουζμπεκιστάν. Και οι δύο συνιστώσες της συστάδας ξεκινούν από το Τουρκμενιστάν χρησιμοποιώντας το TCP, συνδέονται με τον διευρυμένο αγωγό του Νοτίου Καυκάσου (SCP) και, στη συνέχεια, χωρίζονται σε δύο κορμούς που θα παρέχουν δύο σημεία εισόδου στην ενεργειακή αγορά της Ε.Ε. Ένα από αυτά τα σημεία εισόδου είναι μέσω του συστήματος που περιλαμβάνει τον αγωγό φυσικού αερίου της Trans-Anatolian (TANAP) σε όλη την Τουρκία, καθώς και τον αγωγό Trans Adriatic Pipe (TAP) με την Ελλάδα-Αλβανία-Ιταλία από την Αδριατική Θάλασσα. Το άλλο σημείο εισόδου είναι μέσω του αγωγού White Stream κατά μήκος της Μαύρης Θάλασσας.

Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ε.Ε., τουλάχιστον το 10-20% της ζήτησης φυσικού αερίου της Ε.Ε. πρέπει να καλυφθεί από τις παραδόσεις μέσω του νότιου διαδρόμου αερίου στο εγγύς μέλλον. Αυτό αντιστοιχεί σε τουλάχιστον 45 έως 90 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα ετησίως (bcm/έτος). Το Αζερμπαϊτζάν θα είναι σε θέση να προμηθεύσει 10 δισεκατομμύρια κυβικά εκατοστά στην Ευρώπη από τα τέλη του 2020. Το φυσικό αέριο του Τουρκμενιστάν θα μπορούσε ταυτόχρονα να εισρεύσει στη Δύση.

Ένας σημαντικός παράγοντας για την αγορά της Ε.Ε., καθώς και για τις κυβερνήσεις των γειτονικών κρατών και τους εν δυνάμει επενδυτές, είναι η ασφάλεια και η συνέχεια της διαμετακόμισης. Η συντονισμένη ανάπτυξη του TANAP και του White Stream, σε συνδυασμό με τον TCP, θα προσφέρει στους παραγωγούς και τους προμηθευτές ασφάλεια εξαγωγής. Συνεπώς, τα έργα αυτά αλληλοενισχύονται και το σημαντικό αποτέλεσμα είναι όχι μόνο 60+ bcm/έτος πρόσθετης χωρητικότητας, αλλά και μείωση των αντιληπτών κινδύνων μεταφοράς.

Οι ευρωπαϊκές χώρες στηρίζονται έντονα στο φυσικό αέριο για βιομηχανικές διεργασίες, παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και οικιακή χρήση. Σύμφωνα με το δεκαετές σχέδιο ανάπτυξης δικτύων 2017 (TYNDP), η συνολική κατανάλωση φυσικού αερίου στην Ε.Ε. παραμένει σταθερή έως το 2040. Λόγω της μείωσης της παραγωγής, οι απαιτήσεις εισαγωγής αναμένεται να αυξηθούν κατά περίπου 1% ετησίως. Ειδικά η παραγωγή ενέργειας με βάση το φυσικό αέριο αναμένεται να αυξηθεί λόγω των χαμηλών εκπομπών CO₂ που υποστηρίζουν τους φιλόδοξους κλιματικούς στόχους της Ε.Ε. Ταυτόχρονα, η παραγωγή εσωτερικών αερίων της Ε.Ε. μειώνεται σταθερά. Το 2017, οι εισαγωγές αερίου αντιπροσώπευαν περίπου το 70% της κατανάλωσης φυσικού αερίου στην Ε.Ε. Η παραγωγή στην Ε.Ε. αναμένεται να μειωθεί στο 21% της ζήτησης μέχρι το 2030 και 18% μέχρι το 2040. Με τη μείωση της εγχώριας παραγωγής, οι ανάγκες εισαγωγών της Ε.Ε. θα αυξηθούν. Η διαφοροποίηση της ενέργειας, η οποία απαιτεί επενδύσεις σε πρόσθετες υποδομές μεταφοράς φυσικού αερίου, είναι ζωτικής σημασίας για την εξασφάλιση ασφαλούς και ανθεκτικού εφοδιασμού σε ενέργεια για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις της Ε.Ε. Η πολιτική της Ε.Ε. για τη διαφοροποίηση δίνει στον Νότιο Διάδρομο Αερίου σημαντικό ρόλο. Βασιζόταν στην εξεύρεση εναλλακτικών προμηθειών για την Ε.Ε., συμπεριλαμβανομένης

164. <https://www.me.government.bg/en/themes/gas-interconnection-bulgaria-serbia-ibs-912-0.html>, <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/gas-interconnection-bulgaria-serbia-ibs-pipeline/>, https://ec.europa.eu/info/news/eu-investment-gas-interconnection-between-bulgaria-and-serbia-enhance-energy-security-region-2018-may-17_en, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

ιδίως της πρόσβασης σε νέες πηγές. Το Τουρκμενιστάν είναι η πιο σημαντική νέα διαθέσιμη πηγή.

Σημειωτέον ότι η περιοχή Ασίας-Ειρηνικού γίνεται ο μεγαλύτερος εισαγωγέας καθώς η ζήτηση για φυσικό αέριο διπλασιάζεται μέχρι το 2040, ενώ η παραγωγή εκεί αυξάνεται και μετά μειώνεται. Η περιοχή Ρωσίας/Κασπίας γίνεται η κορυφαία περιοχή εξαγωγής φυσικού αερίου, καθώς η μη συμβατική παραγωγή της Βόρειας Αμερικής αυξάνεται, αλλά εξαγεται σχετικά λίγο. Η παγκόσμια κατανάλωση φυσικού αερίου θα αυξηθεί, ενώ η ζήτηση της Ασίας θα αυξηθεί ταχύτερα από ό, τι στην Ευρώπη. Η Κίνα έχει ήδη αναγνωρίσει το δυναμικό των αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Κασπία. Η Ανατολική Κασπία και ιδιαίτερα το φυσικό αέριο του Τουρκμενιστάν βρίσκονται στο επίκεντρο της στρατηγικής της Ε.Ε. για τη διαφοροποίηση του εφοδιασμού σε φυσικό αέριο για σχεδόν μια δεκαετία τώρα. Παρά την μεταβαλλόμενη αγορά ενέργειας και τις νέες ευκαιρίες, το φυσικό αέριο του Τουρκμενιστάν εξακολουθεί να αποτελεί μία από τις καλύτερες πιθανές λύσεις από όλες τις διαθέσιμες πηγές εφοδιασμού ικανές να επηρεάσουν σημαντικά τις τιμές της ενέργειας, επιτρέποντας παράλληλα στην Ε.Ε. να περιορίσει τις εκπομπές άνθρακα με σημαντικό και οικονομικά δικαιολογημένο τρόπο¹⁶⁵.

Η κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου (TANAP) είναι προγραμματισμένη, ακόμη και μπροστά από το χρονοδιάγραμμα, για να τεθεί σε λειτουργία στο τέλος του 2020. Θα μεταφέρει φυσικό αέριο από τη λεκάνη της Κασπίας Θάλασσας στην Τουρκία και την Ευρώπη. Το Τουρκμενιστάν μπορεί να συνδεθεί άμεσα με αυτό το σύστημα μόνο μέσω της κατασκευής αγωγού ανοικτής θαλάσσης από το Τουρκμενιστάν στο Αζερμπαϊτζάν σε όλη την Κασπία Θάλασσα (Trans-Caspian Pipeline, TCP). Ο στρατηγικός μακροπρόθεσμος στόχος του Τουρκμενιστάν είναι η εξαγωγή μεγάλων ποσοτήτων φυσικού αερίου στην Ε.Ε. Μια συμφωνία-πλαίσιο για την παροχή αερίου στην Τουρκία είχε ήδη υπογραφεί τον Νοέμβριο του 2014.

Οι συνθήκες εφαρμογής του TCP δεν ήταν ποτέ ευνοϊκότερες και πιο συμφέρουσες. Οι οικονομίες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης, που επιθυμούν να αυξήσουν την κατανάλωση του φυσικού τους αερίου, αποσκοπώντας στη μείωση των εκπομπών CO₂ και στην ομαλή μετάβαση στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, θα επωφεληθούν από σημαντικές ποσότητες αερίου από το Τουρκμενιστάν, προκειμένου να ενισχυθεί ο ανταγωνισμός, μέσω δρομολογίων χαμηλότερου κόστους. Η διαδρομή του White Stream καθιστά ανταγωνιστικές τις τιμές του φυσικού αερίου Τουρκμενιστάν και Αζερμπαϊτζάν στην Κεντρική και τη Βόρεια Ευρώπη και σε άλλες κρίσιμες αγορές, επειδή δεν απαιτεί δαπανηρές νέες υποδομές. Επιπλέον, η επιλογή της διέλευσης του αγωγού από τη Μαύρη Θάλασσα δημιουργεί, για τον παραγωγό, πολύ μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην ασφάλεια της ζήτησης, σε σύγκριση, για παράδειγμα, με την κινητή εναλλακτική λύση LNG. Αυτή η μεγαλύτερη ασφάλεια της ζήτησης είναι απαραίτητη για την επιτυχία του διακασπιακού αγωγού. Η επιλογή δύο σημείων εισόδου μειώνει τους γεωπολιτικούς κινδύνους διαφοροποιώντας τις διαδρομές και, ακόμα πιο σημαντικό, μειώνει το κόστος φέρνοντας το φυσικό

αέριο του Τουρκμενιστάν στην Κεντρική Ευρώπη μέσω του Λευκορρέυματος και του Διαβαλκανικού Αγωγού (TBP) και όχι μέσω της Τουρκίας.

Το φυσικό αέριο από το Τουρκμενιστάν θα διέρχεται από την Κασπία Θάλασσα σε δύο φάσεις. Η ιδέα να χωριστούν οι όγκοι TCP στη Γεωργία ονομάζεται “προσέγγιση δύο σημείων εισόδου”, διότι προβλέπει ότι το φυσικό αέριο του Τουρκμενιστάν εισέρχεται στις αγορές της Ε.Ε. σε δύο διαφορετικά σημεία. Αναπτύχθηκε για την επίλυση του προβλήματος των όγκων μαζί με προβλήματα κινδύνου διαμετακόμισης. Αναπτύχθηκε το 2008, όταν η Ε.Ε. και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθιστούσαν τον αγωγό White Stream έργο προτεραιότητας και άρχισαν να συγχρηματοδοτούν τις απαραίτητες μελέτες για την υλοποίησή του. Η προσέγγιση δύο σημείων εισόδου αντιπροσωπεύει τη διαφοροποίηση της διαδρομής στο Νότιο Διάδρομο Αερίου. Σκοπός του ήταν να παράσχει ένα αμοιβαία ενισχυτικό και πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα δύο συμπληρωματικών οδών, τη στιγμή του Nabucco και του White Stream. Αντιμετωπίστηκε το 2009 από την αμφιλεγόμενη πρόταση ότι οι αγωγοί Nabucco και South Stream αλληλοσυμπληρώθηκαν. Στο τέλος, δεν πραγματοποιήθηκε ούτε ο Nabucco ούτε το South Stream. Το σχέδιο δύο σημείων εισόδου στην Ε.Ε. για το φυσικό αέριο της Κασπίας αντιπροσωπεύει μια ρεαλιστική και ευεργετική διαφοροποίηση στο Νότιο Διάδρομο Αερίου. Η τελική έκθεση σχετικά με την υλοποίηση της Εταιρείας Ανάπτυξης της Κασπίας (CDC) θεωρούσε ότι η Μαύρη Θάλασσα διασχίζει τις τελευταίες της δυνατότητες, αλλά δεν ανέλυσε τη συνέργεια που δημιουργήθηκε από την παράλληλη ανάπτυξη περισσότερων από μιας οδών¹⁶⁶.

Η πρώτη φάση του TCP, θα ρυθμιστεί έτσι ώστε να συμπέσει με το άνοιγμα του αγωγού φυσικού αερίου της Trans-Anatolian (TANAP) και του αγωγού Trans-Adriatic Pipeline (TAP), μέσω του οποίου το συνδυασμένο σύστημα θα διοχετεύει το αέριο στην Τουρκία και πέραν αυτής. Θα χρειαστεί μόνο η κατασκευή μιας σειράς TCP με κόστος περίπου 800 εκατομμυρίων δολαρίων, για 16 bcm/έτος, ενώ θα είναι σύμφωνη με την ανάθεση του TANAP από τα γεωργιανά σύνορα της Τουρκίας στα ελληνικά σύνορα. Για την πρώτη φάση, η Παγκόσμια Τράπεζα και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχουν ήδη διεξαγάγει την περιβαλλοντική μελέτη. Το Τουρκμενιστάν ολοκλήρωσε το 2015 τον αγωγό Ανατολής-Δύσης (EWP) εντός της χώρας, ο οποίος ανεβαίνει μέχρι την ακτή της στην Κασπία Θάλασσα και τώρα γεμίζει με φυσικό αέριο που αναμένει πώληση και εξαγωγή. Ο EWP είναι ικανός να μεταφέρει 30 bcm/έτος. Οι εσωτερικές συνδέσεις αγωγών εντός του Τουρκμενιστάν εγγυώνται τη συνεχή ασφάλεια του εφοδιασμού. Το φυσικό αέριο που διέρχεται το TCP υπό την Κασπία Θάλασσα θα εισέλθει ήδη στον αγωγό του Νότιου Καυκάσου (SCP) και στη συνέχεια θα διεξαχθεί μέσω του αγωγού TANAP, ο οποίος σχεδόν ολοκλήρωσε και σχεδίαζε να τεθεί σε λειτουργία το 2020, στο TAP, μέσω της Αλβανίας, τότε κάτω από την Αδριατική Θάλασσα στην Ιταλία.

Ο TAP θα συνδεθεί με το ιταλικό δίκτυο φυσικού αερίου και θα μπορέσει να προσεγγίσει όλα τα ιταλικά σημεία εξόδου αερίου για ευρωπαϊκούς προορισμούς. Αυτά περιλαμβάνουν: την Αυστρία και την Κεντρική Ευρώπη, μέσω του Baumgarten και του αγωγού φυσικού αερίου Trans-Austria, Τη Γερμανία και τη Γαλλία μέσω της Ελβετίας, μέσω της αντιστροφής ροής του αγωγού

165. <http://www.w-stream-transcaspien.com/the-project/>, https://energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Events/20151127-S6_Giorgi_Vashakmadze.pdf, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

166. N. Sartori, «The European Commission's Policy Towards the Southern Gas Corridor: Between National Interests and Economic Fundamentals», IAI WORKING PAPERS 12 | 01 - January 2012.

Transitgas, τη Γερμανία, τις Κάτω Χώρες και το Βέλγιο. Επίσης τη Βουλγαρία, μέσω της διασύνδεσης Ελλάδα-Βουλγαρία (IGB) και τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, μέσω των σχεδιαζόμενων συνδέσεων του Ιονίου Αδριατικού Αγωγού (IAP) με τη νότια Κροατία, την Αλβανία, το Μαυροβούνιο και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

Η δεύτερη φάση του TCP, θα τροφοδοτήσει τον τερματικό σταθμό Sangachal του Αζερμπαϊτζάν και το διευρυμένο SCP στον αγωγό White Stream που διασχίζει τη Μαύρη Θάλασσα. Θα «αδειάζει» στη Ρουμανία και στον Διαβαλκανικό Αγωγό (TBP) για περαιτέρω διαμετακόμιση στην Ουκρανία και μέσω του αγωγού Bratstno, μέσω της Ουκρανίας προς τη Σλοβακία και, περαιτέρω, προς τον αγωγό Baumgarten.

Στόχος του αγωγού TANAP είναι η μεταφορά φυσικού αερίου που παράγεται από το οικόπεδο Shah Deniz-2 του Αζερμπαϊτζάν και άλλων περιοχών της Κασπίας Θάλασσας, τόσο στην Τουρκία, όσο και στην Ευρώπη. Ο TANAP, μαζί με τον αγωγό του Νοτίου Καυκάσου (SCP) και τον αγωγό Trans-Adriatic Pipe (TAP) αποτελούν τα βασικά «μέλη» του νότιου διαδρόμου αερίου. Με 19 χιλιόμετρα που λειτουργούν κάτω από τη Θάλασσα του Μαρμαρά, ο κύριος αγωγός εντός της Τουρκίας φθάνει συνολικά 1850 χιλιόμετρα με σωλήνες διαμέτρου 56 ιντσών. Ο TANAP είναι ο αγωγός φυσικού αερίου με τη μεγαλύτερη διάμετρο στην Τουρκία, τη Μέση Ανατολή και την Ευρώπη. Ο αγωγός φυσικού αερίου της Trans-Anatolian θα φέρει αρχικά φυσικό αέριο 16 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων σε ετήσια βάση, που αντιστοιχεί στην ετήσια κατανάλωση της Τιφλίδας, της Άγκυρας, της Αθήνας, των Τιράνων και της Ρώμης. Έξι δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα θα χρησιμοποιηθούν στην Τουρκία, ενώ τα υπόλοιπα δέκα δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα θα μεταδοθούν στην Ευρώπη. Η μεταφορική ικανότητα του αγωγού είναι ικανή να αυξηθεί στα 24 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα και έτσι συνέχεια σε 31 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα κατά την πραγματοποίηση πρόσθετων επενδύσεων¹⁶⁷.

Η αποστολή του TANAP είναι να δημιουργήσει και να λειτουργήσει ένα ασφαλές και αξιόπιστο σύστημα αγωγών μεταφοράς αερίου με την υψηλότερη ποιότητα, τηρώντας παράλληλα τα υψηλά πρότυπα υγείας και ασφάλειας και κοινωνικά και περιβαλλοντικά πρότυπα. Στόχος είναι να διανοιχθεί ένας νέος διάδρομος προμήθειας φυσικού αερίου από το Αζερμπαϊτζάν στην Ευρώπη, να ενισχυθεί η ασφάλεια εφοδιασμού και η διαφοροποίηση προμηθευτών στις ευρωπαϊκές αγορές φυσικού αερίου και να ενισχυθεί η οικονομική συνεργασία μεταξύ των χωρών της αλυσίδας εφοδιασμού με την τόνωση των επενδύσεων και την προώθηση του ανταγωνισμού μεταξύ φυσικού αερίου και φυσικού αερίου¹⁶⁸.

Ο αγωγός του Νοτίου Καυκάσου (SCP) κατασκευάστηκε για να εξάγει φυσικό αέριο από το οικόπεδο Shah Deniz από το Αζερμπαϊτζάν στη Γεωργία και την Τουρκία. Ο αγωγός ξεκινάει από τον τερματικό σταθμό Sangachal κοντά στο Μπακού. Ακολουθεί τη διαδρομή του αγωγού Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) για το αργό πετρέλαιο μέσω του Αζερμπαϊτζάν και της Γεωργίας

στην Τουρκία, όπου συνδέεται με το τουρκικό σύστημα διανομής φυσικού αερίου. Ο SCP κατασκευάστηκε από κοινού με τον BTC προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί ο περιβαλλοντικός και κοινωνικός αντίκτυπος και να επιτευχθούν συνεργίες εξοικονόμησης κεφαλαίου και λειτουργικού κόστους. Η Εταιρεία Αγωγών του Νοτίου Καυκάσου (SCPC) είναι υπεύθυνη για την κατασκευή και τη λειτουργία ολόκληρου του αγωγού. Η BP είναι ο τεχνικός φορέας υπεύθυνος για την κατασκευή και τη λειτουργία των εγκαταστάσεων του SCP και η SOCAR Midstream Operations Limited, ως εμπορικός φορέας, είναι υπεύθυνη για την επιχειρηματική διοίκηση του SCP. Ο αγωγός λειτουργεί από το τέλος του 2006 και μεταφέρει φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν στη Γεωργία και από τον Ιούλιο του 2007 στην Τουρκία από το Shah Deniz Stage 1. Το μήκος του αγωγού είναι 691 χιλιόμετρα, με 443 χιλιόμετρα στο Αζερμπαϊτζάν και 248 χιλιόμετρα στη Γεωργία. Η διάμετρος είναι 42 ιντσών. Η μέση ημερήσια απόδοση του SCP ήταν μεγαλύτερη από 23 εκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ημερησίως κατά τη διάρκεια του έτους 2018¹⁶⁹.

Η επέκταση του αγωγού του Νοτίου Καυκάσου (SPCFX) αποτελεί τμήμα του έργου ανάπτυξης του οικόπεδο Shah Deniz. Αυτή η επέκταση περιλαμβάνει την τοποθέτηση νέου αγωγού σε όλο το Αζερμπαϊτζάν και την κατασκευή δύο νέων σταθμών συμπίεστών στη Γεωργία. Αυτό θα τριπλασιάσει τους όγκους αερίων που εξάγονται μέσω του αγωγού σε πάνω από 20 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα ετησίως. Στα σύνορα μεταξύ Γεωργίας και Τουρκίας, ο αγωγός θα συνδεθεί με τον TANAP. Η τελική απόφαση επένδυσης για το σχέδιο επέκτασης του αγωγού στο Νότιο Καύκασο (SCPX) λήφθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2013, συμπίπτοντας με τη δεύτερη φάση εκμετάλλευσης του οικόπεδο Shah Deniz. Κατά τη διάρκεια του 2018, οι δραστηριότητες του SCPX συνεχίστηκαν επιτυχώς κατά μήκος της διαδρομής του αγωγού μέσω του Αζερμπαϊτζάν και της Γεωργίας. Όλες οι υποδομές στις δύο χώρες που απαιτούνται για να υποστηρίξουν τις πρώτες εμπορικές παραδόσεις φυσικού αερίου στην Τουρκία ολοκληρώθηκαν σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα και ήταν έτοιμες να λειτουργήσουν πριν από την έναρξη της εξαγωγής στις 30 Ιουνίου. Ο αγωγός υποστηρίζει επί του παρόντος τις εμπορικές παραδόσεις του Shah Deniz 2 στην Τουρκία με όγκους εξαγωγών που διακινούνται μέσω εγκαταστάσεων SCPX¹⁷⁰.

δ. Αγωγός EastMed

Ο EastMed θα είναι κερσαίος και θαλάσσιος αγωγός μήκους περίπου 1870 χλμ. Ο αγωγός θα έχει αρχική χωρητικότητα 10 bcm/έτος. Το παραπάνω έργο αφορά έναν αγωγό φυσικού αερίου θαλάσσιου/κερσαίου φυσικού αερίου, ο οποίος συνδέει άμεσα την Ανατολική Μεσόγειο και συγκεκριμένα το Ισραήλ με την κερσαία Ελλάδα μέσω της Κύπρου και της Κρήτης και θα μπορούσε: i) να ενισχύσει την ασφάλεια του εφοδιασμού με φυσικό αέριο στην Ευρώπη μέσω της διαφοροποίησης των

167. V. Yorucu, Özyay Mehmet, «The Southern Energy Corridor: Turkey's Role in European Energy Security», Springer International Publishing 2018, <https://www.tanap.com/content/file/TANAPIGA.pdf>, <https://www.tanap.com/content/file/TANAPHGA.pdf>

168. <https://www.tanap.com/tanap-project/why-tanap/>, <https://www.sgc.az/en/project/tanap>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf

169. R. Bardazzi, Maria Grazia Paziienza, Alberto Tonini (Eds), *European Energy and Climate Security Public Policies, Energy Sources, and Eastern Partners*, Springer International Publishing Switzerland 2016.

170. https://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/pipelines/SCP.html, <https://www.sgc.az/en/project/scp>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf, Licinia Simão, *The EU's Neighbourhood Policy towards the South Caucasus - Expanding the European Security Community*, Palgrave Macmillan, 2018.

ομολόγων, ii) να αναπτύξουν εγχώριους πόρους της Ε.Ε., όπως τα ανοικτά αιολικά αποθέματα αερίου γύρω από την Κύπρο και την Ελλάδα και iii) να προωθήσει την ανάπτυξη ενός Κεντρικού Κέντρου Αερίου της Μεσογείου.

Το έργο έχει σχεδιαστεί για να μεταφέρει αρχικά 10 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως από τα αποθέματα ανοικτής θάλασσας του Λεβάντε (Κύπρος και Ισραήλ) στην Ελλάδα και, σε συνδυασμό με τους αγωγούς Poseidon και IGB, στην Ιταλία και σε άλλες χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Επιπλέον, ο αγωγός θα τροφοδοτήσει την εσωτερική κατανάλωση της Κύπρου με επιπλέον 1 Bcm/έτος.

Ο τρέχων σχεδιασμός του EastMed προβλέπει έναν αγωγό ανοικτής θαλάσσης μήκους 1.300 χιλιομέτρων και έναν θαλάσσιο αγωγό μήκους 600 χιλιομέτρων. Ο αγωγός ξεκινά από τις νέες ανακαλύψεις φυσικού αερίου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και περιλαμβάνει τα ακόλουθα τμήματα:

- 200 χλμ. θαλάσσιου αγωγού που εκτείνεται από τις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου προς την Κύπρο.
- 700 χιλιόμετρα θαλάσσιου αγωγού που συνδέει την Κύπρο με την Κρήτη.
- 400 χιλιόμετρα θαλάσσιου αγωγού από την Κρήτη στην ηπειρωτική Ελλάδα (Πελοπόννησος).
- 600 χιλιόμετρα χερσαίο αγωγό που διασχίζει την Πελοπόννησο και τη Δυτική Ελλάδα.

Ο αγωγός EastMed έχει σχεδιαστεί αρχικά για να έχει σημεία εξόδου στην Κύπρο, την Κρήτη, την ηπειρωτική Ελλάδα καθώς και το σημείο σύνδεσης με τον αγωγό Poseidon. Το 2015, με την υποστήριξη της κυπριακής, ελληνικής και ιταλικής κυβέρνησης και ως αποτέλεσμα των πλεονεκτημάτων που προσφέρει το έργο στην Ευρώπη, ο αγωγός EastMed επιβεβαιώθηκε ως έργο κοινού ενδιαφέροντος (PCI), που συμπεριλήφθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο δεύτερο κατάλογο Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος μεταξύ των έργων του νότιου διαδρόμου αερίου.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 2015-2016, η IGI Poseidon ολοκλήρωσε, χάρη στη χρηματοδοτική συνεισφορά της Ε.Ε. στο πλαίσιο του ταμείου CEF μελέτες, επιβεβαιώνοντας οριστικά ότι ο EastMed Pipeline είναι:

- Τεχνικά εφικτός: οι σχετικοί φορείς της βιομηχανίας επιβεβαίωσαν τη διαθεσιμότητα πολλών ελαιοτριβείων και πολλών σκαφών τοποθέτησης ικανών να εξασφαλίσουν την υλοποίηση του έργου
- Οικονομικά βιώσιμος: η τρέχουσα εκτίμηση των απαιτήσεων για τις κεφαλαιουχικές δαπάνες του σχεδίου αποδεικνύει ότι τα συνολικά αποτελέσματα του σχεδίου είναι χαμηλότερα από τα έργα εισαγωγής παρόμοιων δυνατοτήτων στην Ε.Ε. και είναι βιώσιμα ενόψει των σεναρίων τιμών της Ε.Ε. για το φυσικό αέριο.

Οι δραστηριότητες ανάπτυξης του έργου EastMed Pipeline επικεντρώνονται τώρα στη διεξαγωγή θαλασσιών ερευνών κατά μήκος της διαδρομής, προκειμένου να βελτιωθεί η ακρίβεια δρομολόγησης και να ολοκληρωθεί η προετοιμασία των προσφορών για την έναρξη της κατάλληλης φάσης ανάπτυξης, που θα επιτρέψει στο έργο να φτάσει στην κατάσταση των επενδυτικών αποφάσεων¹⁷¹.

VI. Συμπεράσματα

Είναι ξεκάθαρη η επιλογή της Ε.Ε. να προσανατολίσει την Στρατηγική TEN - E προς την κατεύθυνση της ολοκλήρωσης των αγορών ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη. Η στρατηγική αυτή συνιστά ένα ισχυρό διαπραγματευτικό χαρτί σε σχέση με την αγορά και τους επενδυτές, αλλά κυρίως με τα κράτη-εξαγωγείς από τα οποία εξαρτάται η Ε.Ε., ώστε να εξασφαλίσει την ενεργειακή ασφάλεια των κρατών μελών της. Τα πρόνοια που απολαμβάνουν τα Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος τόσο στο επίπεδο του σχεδιασμού και της ταχύτερης αδειοδότησης, όσο και στις διεξόδους που δίνει στους επενδυτές για χρηματοδότηση σε υψηλά ποσοστά από το ταμείο CEF, είναι ιδιαίτερα ελκυστικά για τους υποψήφιους επενδυτές.

Κρίνεται αναγκαίο να υπογραμμίσουμε ότι, πέρα από τα θετικά της η στρατηγική TEN-E και τα Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος, όπως αυτά προβλέπονται στον Κανονισμό 347/2013, χρήζουν άμεσης επικαιροποίησης αναφορικά με τον τομέα της ολοκλήρωσης των αγορών στην Ευρύτερη Ευρώπη. Ορθά μεν δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στον Νότιο Διάδρομο Αερίου και τους αγωγούς TCP, TANAP και SCPFX, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη τη χρονική περίοδο υιοθέτησης του Κανονισμού με την κρίση στην Ουκρανία να είναι ιδιαίτερα νωπή, ώστε να διαφοροποιηθούν οι προμηθευτές και να εξαλειφθεί η εξάρτηση από τον μοναδικό προμηθευτή, δηλαδή τη Ρωσία, όμως κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω ολοκλήρωση τόσο με τα κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο όπως και στη Βόρεια Αφρική. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τα δώδεκα «εξωστρέφει» Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος, μόλις τα δύο έργα που αφορούν τον Νότιο Διάδρομο Αερίου (αναφερόμαστε στον TCP, TANAP και SCPFX ως ένα έργο καθώς όλοι οι αγωγοί θα διασυνδεθούν μεταξύ τους και τελικώς με τον TAP από τον οποίο και «αντλούν το καθεστώς του Έργου Κοινού Ενδιαφέροντος») είναι πραγματικά στην κατεύθυνση της ολοκλήρωσης των αγορών ενέργειας της Ευρύτερης Ευρώπης, περιλαμβάνοντας χώρες όπως η Τουρκία, το Ισραήλ, το Αζερμπαϊτζάν και το Τουρκμενιστάν, ενώ μόλις ένα από τα έργα ηλεκτρικής ενέργειας η σύνδεση EIMed μεταξύ της Τυνησίας Ιταλίας είναι σε αντίστοιχη κατεύθυνση. Αντίθετα, τα περισσότερα έργα στρέφονται προς την ολοκλήρωση αγορών που είναι ήδη σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο ολοκλήρωσης όπως η Νορβηγία, η Ισλανδία και η Ελβετία. Θεωρούμε λοιπόν σκόπιμο να προτείνουμε την συμπερίληψη στην επόμενη λίστα με τα Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος, περισσότερων έργων που θα κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση τόσο στον τομέα του φυσικού αερίου, όσο και στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας και συγκεκριμένα με τις χώρες της Βορείου Αφρικής, αλλά κυρίως με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες είναι σίγουρο ότι θα διαδραματίσουν κομβικό ρόλο στο μέλλον και ιδιαίτερα μόλις εισέλθουν στην Ευρωπαϊκή αγορά το Αζερμπαϊτζάν και το Τουρκμενιστάν, καθώς θα ενεργοποιηθεί ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους τρεις πλέον προμηθευτές.

171. <http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed>, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/technical_document_3rd_list_with_subheadings.pdf, Gonzalo Escribano Frances, «Markets or

Geo-politics? The Europeanization of EU's Energy Corridors», International Journal of Energy Sector Management, Vol. 5, Issue: 1, 2011, σελ. 39-59.

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 23, Τηλ.: 210 3678800 (30 γραμμές), ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 2, Τηλ.: 210 3607521,
ΠΕΙΡΑΙΑΣ Φίλωνος 107-109, Τηλ.: 80 111 70 111, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ Φράγκων 1, Τηλ.: 2310 532134,
ΠΑΤΡΑ Κανάρη 28-30, Τηλ.: 2610 361600

www.nb.org • e-mail: info@nb.org